

Mesalia

JAARBOEK

1936

Orgaan van den — —
Oudheidkundigen Kring
— — van Wuustwezel

Xe Jaargang

1936

Eus libris

L. J. J. J. J.

Leuvenstraat 12

Mechelen

=

WESALIA

JAARBOEK

1936

=

**Oudheidkundige Kring —
— — van Wuustwezel**

Gesticht in 1925

WESALIA

**Tijdschrift voor Plaatselijke Geschiedenis
en Folklore**

van 1926 tot 1935 (Jaargangen I-IX)

4 of 5 afleveringen per jaar

vanaf 1936 als jaarboek.

Adres voor alles wat Kring en Tijdschrift betreft :

Kloosterstraat 52, Wuustwezel

Postcheckrekening nr. 1656.25 (F. Verstraelen)

Mesalia

JAARBOEK

1936

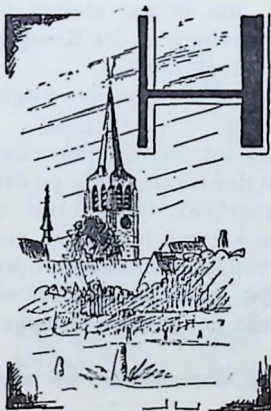

Orgaan van den — —
Oudheidkundigen Kring
— — van Wuustwezel

Xe Jaargang

1936

Ons eerste Jaarboek

IER zijn we met ons Jaarboek!

We konden ons tienjarig bestaan niet beter vieren, dan door het openen eener nieuwe werking, waarvan dit eerste jaarboek, tevens de tiende jaargang van «Wesalia», de inzet is.

Over onze tienjarige actie, de stichtingsvergadering had plaats op 2ⁿ Kerstdag 1925 — moeten we niet meer uitweiden. We deden het reeds bij het afsluiten van onze reeks tijdschriftnummers in het laatste nummer van den 9ⁿ jaargang.

Daarin hebben we de plannen uiteengezet onzer nieuwe werking en hebben we beloften afgelegd in verband met ons jaarboek. Aan onze lezers nu na te gaan of we woord hebben gehouden.

We twijfelen er niet aan of onze lezers zullen tevreden zijn. Ze krijgen een heel boek, dat dikker werd dan we eerst hadden voorzien, maar de wind waait uit den goeden hoek en we hebben het niet op een paar bladzijden laten aankomen. Er is hier werkelijk heel wat te lezen en, we zijn er zeker van, ook te leeren.

Of alles nu perfect is? Zeker niet. Hier en daar is nog verbetering aan te brengen. We houden ons voor goede wenken en voor raadgevingen aanbevolen.

«Wesalia» moet de band zijn, die alle Wuustwezelaren, degenen die in hun geboortedorp wonen en ook degenen die elders verblijven, vereenigt.

«Wesalia» moet voor al degenen, die belang stellen in plaatselijke geschiedenis en voor alle vrienden der Kempen een nuttig en aangenaam lees- en studieboek zijn.

We hopen dat, volgens de opvatting, die we hebben uitgewerkt **ELEEN ER WAT ZAL AAN HEBBEN.**

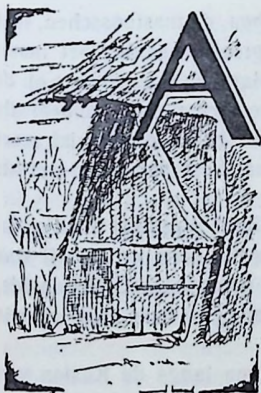
Een zaak hebben we moeten uitstellen tot volgend jaar. Het lag in onze bedoeling nu reeds een lijst der inschrijvers en der leden te publiceeren achteraan in dit jaarboek. We hebben er moeten van afzien omdat de meeste nieuwe leden ons pas zullen bekend zijn na het verschijnen van dit boek. Zoodat we in het jaarboek 1937 de volledige lijst geven onzer leden en inschrijvers zooals die in den loop van dat jaar wordt opge maakt.

Dat die lijst lang, zeer lang zijn zal, daar moeten we niet aan twijfelen.

Volgend jaar moet ons jaarboek nog degelijker en nog beter zijn. Dat hangt alleen af van den steun en van de hulp onzer leden, die ons na tien jaar niet in den steek zullen laten.

WESALIA.

De Geschiedenis van de Kempische Heide

LS we hier de Kempische heide behandelen zal het ons echter niet zoozeer te doen zijn om nieuwe ontdekkingen inzake heidegeschiedenis, 't zij voor het pre-historische, 't zij voor het historische, zooals in de aangeduide bronnen wordt nagestreefd, — dan wel om uit het reeds ontdekte en vastgestelde, een samenvatting af te lijnen die den gewonen man beter vertrouwd maakt met het heide-verleden, en, daardoor juist ook, met het huidige aspect van ons heideland, ons buitengoed, onzen rijkdom.

In de *Bijdragen tot de Geschiedenis*, hebben we reeds herhaaldelijk documenten medegedeeld die kunnen dienen als bouwstoffen tot een Kempische heidegeschiedenis. Voor enkele weken verscheen een studie van prof. Dussart, van Luik,

over *Les landes campinoises et leur mise en valeur*, waarin een treffend historisch beeld van de oude geschiedenis der heide werd opgehangen. En in Duitschland bracht Prof. Emil Werth van Berlijn twee werken op de markt, die ook voor de Kempen zijn na te slaan. Het eene heet : *Die atlantische heide* en het andere *Heide, und Tundra in den atlantischen Küstenländern Europas*. (1935). In *Forschungen und Fortschritte*, gaf Werth een synthetisch beeld van zijn bevinden.

WAAR IS DE HEIDE ?

De heide beteekent hier het heideland, het land waarop de heidestruik het overheerschende typische gewas is, het land van de *Calluna vulgaris* of gewone heide.

Bemerk wel dat we daarbij de bosschen, de mastbosschen, niet moeten uitsluiten. Ook in het mastbosch groeit de heide ; het mastbosch is ten andere door den mensch geplant, en ingewonnen op de heide die misschien morgen er terug heerschen zal wanneer de economische voorwaarden den arbeid der bebossching niet meer zouden loonen. Het land der geplante mastbosschen is één met het land van de heide.

Op de Westerkusten van Spanje en de Zuid-Westkust van Frankrijk kent men uitgestrektheden lands waar niets op groeit dan wildernis, *le maquis*. Op deze volgt van in Bretagne de Callunaheide, en generzijds Duitschland bij Finland aan, gaat onze heide over in de dwergstruiktoendra.

Het heidegebied reikt dan van Bretagne langs de Kusten van het Kanaal over België en Holland tot Noord-West-Duitschland, Jutland, Zuid-Zweden en een gedeelte van Noorwegen om daar de toendra te bereiken. Ook zullen we de heide vinden in Engeland en Schotland en in Ierland.

In Duitschland is de heide te vinden in Schleswig-Holstein, Oost-Friesland, Hannover, langshenen den Beneden-Rijn benoorden Keulen, langshenen de Emsvallei...

Maar die heide is voortdurend onderbroken ; de groote stroomen of rivieren hebben er groene strepen door getrokken. De Kempische heide b. v. ligt midden een riem van rivieren, als daar zijn de Schelde, de Maas, de Demer, de Dyle, de Rupel. Maar er is ook heideland in Waas en in West-Vlaanderen en in vroegere tijden is het heidegebied zoo in Oost- als in West-Vlaanderen zeer groot geweest. Doch geen heide kan er op tegen de Kempische heide ; dat is DE heide in België.

DE MENSCH OP DE HEIDE

Nu is het heidelandschap overwegend een natuurproduct, ongetwijfeld. Klimaat en gronden brengen de heide voort ; de plantenwereld schikt zich naar die gegevens. De Duitsche geleerde Prof. Em. Werth (te Berlijn) over wiens werk wij hierboven spraken heeft uitgemaakt dat het heidelandschap in eerste instantie gevormd wordt door een « klimatisch natuurlijk bepaald plantengezelschap », en het is dan ook zonder toedoen van den mensch tot stand gekomen. Maar het is slechts tot stand gekomen op de slechtere gronden ; op de betere heeft de natuur haar natuurbosschen verwekt. Op de slechtere zal de mensch de natuur te bewerken en te bemeesteren hebben en er bosschen, — mastbosschen, — op brengen. Die bebosschingsarbeid van den mensch behoort echter slechts tot de heidegeschiedenis der drie laatste eeuwen, en eer we gadeslaan hoe de jongste tijden het gelaat der heide gewijzigd hebben, betaamt het dat we het oudere ophalen.

HET ONGESCHREVEN DOCUMENT

Wie een zoo oude personaliteit als de heide historisch tracht te benaderen, wordt onmiddellijk gewaar hoe kort van proportie en hoe jong de periode van het geschreven document is. Meer dan duizend jaren schieten we er niet mede op. Maar vóór duizend jaren, in het jaar 900 of 800, toen zaten reeds die duizenden urnen en lijkbussen, waarvan we er nog jaarlijks bovenhalen, in onzen heidegrond, en ze waren er reeds sinds eeuwen in vergeten. Op onze heide werden menschen begraven, werden menschen geboren, die ons sporen van hun leven nalieten, van vóór Christus' geboorte. Meer nog, onze Kempische heide heeft neolithische en zelfs onmiskenbare paleolithische documenten opgeleverd, en bewaart er voorzeker nog in haar schoot, die ons terugvoeren tot den heidebewoner, tot den « heidene » van vele eeuwen voor onze jaartelling.

Toen die menschen hier op onze heiden kwamen, was de heide reeds heide sedert onberekenbare eeuwen. Toen zaten reeds de moeren in onze gronden, en hadden er reeds hoogveen en laagveen, bij eeuwenlang proces en verwording, gevormd. De Duitsche geleerdheid met haar paleobotaniek heeft in onze veenlagen de pollens van de *Calluna* teruggevonden uit het prehistorische, naast zoovele verdwenen of veranderde gewassen die nog tot oudere perioden behooren.

Hoe hebben die menschen op die arme heide geleefd ?

Vooreerst dient er wel op gewezen dat men voor oudere tijden, er steeds op denken moet dat het getal bewoners onzer gewesten normaal gesproken, steeds minder en minder geweest is naarmate men in de tijden achteruit gaat. Bij de haardtellingen van de XV^{de} eeuw ontmoeten we in de Kempen geen twintig menschen tegenover honderd van thans; en hoogerop gaand naar de tijden van de

gemeenschappelijke grondgoederen, moet het getal inwoners nog veel, veel kleiner geweest zijn.

Vervolgens moeten we, om van die oudere tijden zonder geschreven document iets te begrijpen, schier geheel onze huidige economie wegdenken. We vroegen ons daar af, hoe die voorouders leefden op die « arme » heide. Met opzet begingen we dit anachronisme : de heide is maar arm geworden den dag dat de landbouweconomie het won op de jacht-economie. Maar de mensch uit het steenen tijdperk in de Kempen heeft ongetwijfeld de hoogere en lichtere heidegronden verkozen boven de lagere, zwaardere en vruchtbaarder gronden bij de rivieren, ter wille van zijn economie ; hij leefde van het wild, en de heide was *het rijke domein* waarin hij zijn nooddrift vond. Hij heeft zich nooit kunnen inbeelden, dat eenmaal de nageslachten die heidegronden zouden waardeloos achten.

Eer we nu verder gaan, hebben we ons af te vragen : heeft *de voorhistorische jagersperiode* het aanschijn der heidestreek gewijzigd ? Zijn er natuurboschen geroeid geworden ? Zijn er heideperceelen afgestookt ? Zijn er wateren afgeleid ? Voor zooverre we die primitieve cultuur kennen, moeten we er op antwoorden, dat het onwaarschijnlijk is : de mensch heeft de natuur aangegrepen naar zijn economisch profijt en dit profijt schijnt niet te hebben meegebracht dat men heiden of boschen omschiep in landouwen, in deze jagersperiode.

Maar vanaf het neolithische schijnt men zooverre gevorderd dat men « huisdieren » gemaakt heeft van den hond, het verken, de geit, het schaap, den os, het paard, en men komt tot veeteelt, en tot een zekeren landbouw. Die veeteelt is verknoopt met bosch- en heidelandschap. En van af deze periode wordt het uitzicht van het landschap gewijzigd, welke wijziging geen einde meer kennen zal.

Gansch in het bijzonder wenschen we dit hier te onderlijnen : wanneer we ergens een hoek wildernis aantreffen, zijn we geneigd te meenen dat we voor ongerepte, eeuwige natuur staan, en we zijn geneigd te meenen dat het hier altijd tot nutoe zoo geweest is. Het is mogelijk voor een bepaald plekje, en dan nog in betrekkelijken zin, maar we mogen er niet bij vergeten dat de natuur zoowel tijdelijk, en dus vergankelijk, en vergaande is als de menschelijke geslachten, weze zij het dan ook in een veel langzamer tempo.

EERSTE GESCHREVEN DOCUMENTEN

De oudste geschreven documenten en landschapsschilderingen die we voor de Kempische heide bezitten zijn de oude plaatsnamen. We zeggen daar de OUDE plaatsnamen, want onder de toponiemen is de eene laag van de andere te onderscheiden. We mogen hun studie niet aanvatten zonder er ons van bewust te maken dat er vele, vele eeuwen in spelen, en opdat deze documenten ons iets zouden zeggen, hebben we ze volgens ouderdom uit elkaar te houden, waar mogelijk.

In algemeenen regel mogen we aannemen dat de dorpsnamen de oudste zijn. Maar men vergete niet dat er jongere dorpen uit oudere zijn gespleten, dat tal van dorpen hun centrum verlegd hebben, dat sommige gehuchten de eerste dorpsaanleg zijn geweest, maar achteruit zijn gebleven in ontwikkeling, en dat de dorpsnaam steeds de naam is van een beperkte plaats van het grondgebied, welke plaats dient opgezocht om den toponiem tot spreken te brengen.

Vervolgens is er de moeilijkheid dat we de taal dezer toponiemen nog zoo weinig kennen. Zoovele benamingen van geographische eigenaardigheden van plantsoorten, van dieren, — mannelijke en vrouwelijke, — van rechtsbegrippen, enz., zijn sinds eeuwen onbe-

grepen geraakt, en daardoor hebben de achtereenvolgende geslachten de namen hunner woonplaatsen, geboetseerd naar een begrijpelijker woord. De oudere vormen zijn dus eerst op te sporen, en daarna zijn de oudere woorden te achterhalen in hun beteekenis. We zijn er dus nog verre van verwijderd dat de toponymische documentatie die we voor onze heidelanden hebben, ons al de geheimen levere die zij in zich houdt.

Maar toch is er voor de heidegeschiedenis reeds heel wat uit op te halen.

Zoo bemerken we vooreerst *dat er in het land der mastbosschen geen of schier geen masttoponiemen zijn, noch geweest zijn.* Boschtoponiemen zijn er integendeel in overvloed. We moeten er onmiddellijk uit afleiden dat het aanzicht van de Kempen is gewijzigd geworden in de jongere tijden. Wij hebben hier veel meer bosschen gehad, — maar geen mastbosschen, — tot rond de XIII^{de} eeuw. Maar dat waren wilde foreesten, geen geplante bosschen en ze bevonden zich meest op de betere gronden; op de slechtere heidegronden zouden ze niet hebben getierd. De mast in de Kempen is slechts sedert de tweede helft den XVII^{de} eeuw alhier geteeld en uitgeplant; en de mastbeplanting op groote schaal, die in de XIX^{de} eeuw aan het aanschijn van ons Kempenland een zeer karakteristiek voorkomen zal geven, is slechts veralgemeend rond het begin der XIX^{de} eeuw.

En vervolgens is het een opvallend feit bij het nalezen der aldus gekozen toponiemen dat we in ons Kempisch heideland een meerderheid van *hout-*, van *loo-* en van *vorst-*plaatsen hebben, waarbij we ook nog de *laar*-plaatsen meenen te moeten groepeeren, en, voor ietwat lateren tijd, de *rode*-toponiemen. Voor menige dezer plaatsen is het forest of de boschagie die door den naam is aange-

duid, reeds verdwenen sedert eeuwen, voor vele wellicht reeds van vóór de perkamenten der XII^{de}-XIII^{de} eeuw. In ieder geval laat de taalvorm van het woord dat met het boschsuffixe is gekoppeld toe, op veel oudere tijden terug te denken. Meteen komt ons het historische beeld naar voren van de ontbossching.

ONTBOSSCHING EN HERBOSSCHING

Het land der mastbosschen is eeuwig lang een land zonder bosschen geweest, waar het te voren een fel boschland was.

We geven ons thans geen rekenschap meer van de economische beteekenis der oude bosschen. Hout was stookgerief. Men kende geen steenkolen; en men verbouwde meer hout aan huis of schuur dan steen. Het bosch was natuurbosch, en het werd geroofd. Er zijn perioden in de geschiedenis waarin men uit Antwerpen tot Aarschot reizen moet, wanneer er voor bijzondere bouwwerken veel hout dient bijgehaald. In de eerste helft der XVI^{de} e. is de buiten rond Antwerpen *schier zonder boomen uren verre*. En er is geen lapje boschgrond meer dat nog zichzelf als bosch voortzet doorheen geheel de Kempen. Het is het gebrek aan bosch en stookhout dat de uitbating van het moer in het houtarme Kempen deed toenemen. Waar nog bosch is, toebehoorend aan feodale heeren of aan kloosters worden er naar de natuur van het hout, houtskolen en krikken gebrand, om die dan naar de steden te vervoeren, bij gebrek aan eiken of beuken stookhout.

Maar de feodale heeren, met hun jachtpassie, hebben reserven kunnen aanleggen of bewaren. Het hooger jachtrecht van den hertog is een remming op de ontbossching geweest. En heeren en kloosters hebben ook eik geplant en eikbosschen laten opgroeien

op de betere gronden, terwille van het eiken hout voor hun vele gebouwen, kerken, hoeven, schuren, molens enz., waar eiken hout toe noodig was. Desniettemin, waar in 1561-1564 het stadhuis van Antwerpen tot zijn opbouw heel wat hout hehoeft, *kan men in de Kempen niet meer koopen*; het land bezit het niet, en men moet het uit het verre Soniënbosch trekken.

Welk een oud-middeleeuwsch beeld hebben we dan niet aan onze toponiemen als daar zijn Herenthout, Herentals, Bouwele, Poederle, Lille, Gierle, Achterle, Herle, Hulsele, Vorsselaer, Pulle, Pulrebosche, Boeckele, Heere, Tongerlo, Westerloo, enz. enz. ? Voorzeker waren daar nog wel ietwat bosschagiën in de XVI^{de} eeuw, maar de ware bosschen die den naam aan die plaatsen gegeven hadden, waren toen sedert lang verdwenen.

In de plaats zouden er nu komen bij rustiger tijden, de eikenbosschen ingeplant door de Witheerenabdijen of door sommige feodale heeren totdat de tijd komen zou, — op het einde van de XVII^{de} eeuw, — van den mast en daarna van de groote mastbossching.

Hoe die oude bosschen verdwenen zijn ? In de eerste plaats door den veeeteelt; men had er belang bij de laren te vergrooten en de weideplaatsen te vermenigvuldigen; vervolgens door den houtroof voor stooksel en voor constructie; ook zijn de vele legertroepen die de Kempen doortrokken hebben en de belegeringen van naburige of zelfs afgelegen plaatsen, oorzaak geweest van veel ontbossching; en dan kwam daar dadelijk de groote en doodelijke oorzaak bij dat het bosch zich zelf niet meer herplantte. Een natuurbosch is als een heiligdom, dat niet mag ontwijd worden. Geraakt de mensch er in thuis, dan verliest het zijn ziel. Het oud-Germaansch mythologische omtrent de bosschen is natuurlijker dan wij ons voorstellen.

En waar het woud zich niet herplantte, wie zou het inplanten en aankweeken? Boomke groot, manneke dood. Wie de bosschen aanlegde genoot er niet van, haalde de vrucht van zijn arbeid niet in. Alleen doode-handinstellingen en « onsterfelijke » feodale dynastieën konden ons bosschen bewaren.

Uit jachtbetrachtingen hebben de oude hertogen van Brabant wel eens nu en dan het een en ander geordonneerd, bij tusschenkomst van hun haar- en pluimgraven ten bate van de bebossching; ook de dorpskeuren houden een en ander in ten bate van het boschhout, waar ze b. v. verbieden van met geiten, die de jonge scheuten vernielen, in het bosch te komen. Maar het mocht niet helpen. De gemeenschapsbosschen zijn tot het laatste verdwenen, totdat de gemeenten zijn verplicht geworden, in den tijd van den mast, hun ledigliggende gemeenschapsheiden te bewerken. Ook moet er daarbij op de heide- en boschbranden gedacht worden, die er niet enkel zijn gekomen sedert den rooktabak der wandelaars! Alle tijden hebben die branden gekend, Ten slotte moet natuurlijk nog worden gewezen op de systematische ontbossching met het oog op cultuur. Waar de oude bosschen groeiden was het juist de betere grond. Men heeft er zich reeds vroeg rekenschap van gegeven. De nieuwe boschgronden, — waar we thans onze mastbosschen hebben, — zijn in meerderheid de slechtere gronden *waar vroegtijd barre heide was*. Waar onze toponiemen ons naar bosschen verwijzen, hebben we de plaats dier bosschen te zoeken bij huidige weiden of velden.

DE HEIDE DIE ER OVERSCHIET

Er ware een heel boek te wijden aan het Kempische boschyraagstuk, en het is slechts een onderdeel van de levensgeschiedenis van

ons heideland. Aan de heide hebben we toch onze bijzonderste beschouwingen te schenken. Maar de stof is overstelpend.

Onder de Oostenrijksche regeering, nog ten tijde van Maria-Theresia, werd door de militaire diensten te Brussel, onder Ferraris, een eerste militaire kaart van geheel ons grondgebied opgemaakt. Het atlas van Ferraris geeft ons voor het eerst, — al hebben we fragmentaire oudere kaarten, — een algemeen beeld van de Kem-pische heide. Het is nog voor de groote mastbeplanting. Geheel de Noorderkempen is alsdan een groote purperen of zand witte heide, onderbroken door de groene strepen der riviervalleitjes met hun weiden en door de groene eilanden der bewonnen gronden. Het economische vraagstuk laat den toestand zooals Ferraris hem had op te teekenen, niet voortbestaan, we zijn in de periode van de physiocraten, van de eerste landbouwpolitiek der Staten. Wat echter die ontginningspolitiek zal vertragen is in de eerste plaats de natuur van den grond zelf; er zijn weerbarstige zandgronden. En vervolgens was er het gemeenschappelijk gebruik per dorp of per gehucht van zoovele heidegronden. Daar werd ook geturfd, daar werden zoden gestoken, en het nam mede heel wat weg van de eerste ontginbaarheid van die gronden. Het hielp de heide bestendigen. Bij decreet van 25 Juni 1772 gebood de Oostenrijksche regeering de ledigliggende gronden binnen de zes maanden of te ontginnen of te verkoopen. Maar dat liep op een fiasco uit, alhoewel er van af dezen tijd ook door particulieren bebosschingen en ontginningen in het groot zijn aangevat. Velen hunner mislukten en het is op zulke een mislukte Antwerpsche kapitalistische onderneming dat de eerste Trappisten zich, op het einde der XVIII^{de} eeuw, in de afgelegen eenzaamheid van de Westmallesche heide, mochten neerzetten.

De ontginners, zegt Dussart, verspreidden hun pogingen over al te groote oppervlakten, vergetende dat er voortdurende een overvloedige bemesting aan den lichten grond te bezorgen was; in plaats van een passende verhouding tot stand te brengen tusschen gronden die den veestapel zouden voeden, welke veestapel het noodige mest zou verzekeren en de gronden voor rechtstreeksche cultuur, dachten ze slechts op het winnen van rogge, boekweit, haver op geheel het aangegrepen heideterrein, en zulks ten prijze van kostbaar mest dat uit de steden, — straatmest, — of uit den vreemde moest worden bijgevoerd.

Het is na die mislukkingen, in den Franschen tijd, toen ieder departement zijn *société d'agriculture* moest hebben dat men er zich rekenschap van gaf dat bebossching met mastplantsoen loonender was. En het werd een mode, een drift. Hier zou nu de oude economie van den mast in te schakelen zijn, en te verhalen hoe de ontwikkeling van de koolmijnen die masten hout vroegen om de gangen te schragen in de mijn, de beteekenis van de Kempische mastbosschen een tijdlang verhoogde; zoo deed ook de vraag om mastzaad van de zooveel grootere heidelanden van West-Duitschland die nu eveneens tot de mastbeplanting kwamen, en die we voor waren...

En dan is er de Belgische heidepolitiek geweest. Rogier, vergeten we het niet, is gouverneur van de provincie Antwerpen geweest, en zelfs een tijd lang de verkozene van het arrondissement Antwerpen, en het was een man van Fransch-Napoleonsche opleiding die zijn plannen wist uit te werken.

De vaartwerken, de kanalisatie van de kleine Nete, ontworpen en doorgevoerd in de eerste jaren onzer onafhankelijkheid met de hoop de geschokte economie te herstellen, zullen van groote beteekenis worden voor de omzetting van heidegedeelten in weiden door

bevloeiing. En de wet van 25 Maart 1847 machtigde den Staat om de gemeenten te dwingen tot verkoop der onbewoonnen gemeentegronden. Het gaf weder aanleiding tot veel mastbeplanting en tot inkrimping van de wilde heide...

BESLUIT

We moeten het hier houden bij deze enkele aanduidingen. We wenschten vooral te doen uitschijnen dat de heide een geschiedenis heeft, een geschiedenis vol peripetieën. Waar we ons voorstellen, dat we voor een onveranderlijk beeld staan, bedriegen we ons ; niet zoodra is hier de mensch verschenen of de heide krijgt achter-eenvolgens verschillend belang, en meteen ook beïnvloeding. Ze leeft, de heide, ze leeft mede, met de voorgeslachten die er op of bij woonden, hoe oorspronkelijk tegenover de moderne stedelijke economie zij ons ook voorkomen mag. Ze is er des te interessanter om ! Er is geen greppel in de heide of er steekt economie, mensche-lijke overleg in. En er is geen toponiem of er spreekt een vroegere toestand uit. Waar onze aandacht daar op gevestigd is, en ons de hulp is geboden om te begrijpen, daar komt het huidige in klaarder beteekenis te staan, en we worden er meer mensch bij. En het buitengoed onzer Stad Antwerpen, wordt er ons allen des te duurbaarder om.

Floris PRIMS.

De plaatsnaam Wuustwezel

AADSELACHTIG is de beteekenis van den gemeentenaam Wuustwezel volstrekt niet. Ze is te zoeken in de gesteldheid van den bodem, zooals de oudste bewoners dien gekend hebben. Het spreekt vanzelf, dat de schrijfwijze niet steeds dezelfde geweest is. De plaatsnamen werden immer geschreven volgens de in voege zijnde spelling. Toen men « *maet* » en « *muer* » schreef, spelde men ook « *Brasschaet* » en « *Wuestwezel* » met *ae* en *ue*. Doch nu we, sinds lang, de vroegere *ae* en *ue* vervangen hebben door *aa* en *uu* is het klaarblijkend, dat we schrijven *paard* en *muur*, en dus ook *BrasschAAt* en *WUUstwezel*.

Geschiedenis en taalkunde kunnen ons inlichten over de beteekenis van den naam Wuustwezel, die niet zoo raadselachtig is als men bij eersten oogopslag zou denken. Wezel komt voort van de samengetrokken woorden *wieze* + *loo* (weze-le) en beteekent *weide* + *bosch*.

Het voorvoegsel *Wuust* is hetzelfde als *Woest*. (Te vergelijken met het Middelhoogduitsch *Wüeste* en het Nieuwhoogduitsch *Wüst*, en verwant met het latijnsch *vastus*). (1)

De huidige schrijfwijze *Wuustwezel* werd voor het eerst gebruikt en dan nog zeer zelden nu een halve eeuw geleden. Ze kwam een enkele maal voor op officieele drukfels uitgaande van het gemeentebestuur in 1914 (een soort paspoort voor de inwoners).

Ze werd officieel aangenomen door de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie en kreeg aldus voor het eerst een plaats in het Staatsblad van 21 Juni 1929. Nu is de schrijfwijze *Wuustwezel* gansch ingeburgerd. Ze verdringt volledig het oudere *Wuestwezel*, dat over enkele jaren nog bij uitzondering zal gebruikt worden. (2)

Te voren heeft de schrijfwijze nooit vastgestaan. Officieele stukken uit de eerste helft der vorige eeuw vermelden *Wustwezel*, evenals *Wuestwezel*. Het eerste kadaster (1843) geeft haast uitsluitend *Wustwezel*. Men zou zelfs zeggen, dat er van oudst een strekking bestaan heeft om *Wust* te verkiezen boven *Wuest*. (3)

Meer dan een eeuw lang (1624-1745) was de officieele benaming *Wuestwesel* en *Woestwesel* en deze laatste schrijfwijze vinden we ook op den rand van het schepenzegel, dat in het midden het wapen van Van der Rijt voert en dat van 1624 tot 1745 gebruikt werd. Meer officieel kon het niet!

Te voren was het weer eens de spelling *Wustwesel*, die de bovenhand kreeg; secretaris Jan Buycx (1625-1636) gebruikte haar steeds.

Vóór hem, was het een volledige verwarring, behalve in de schepenbrieven, waar we van 1500 tot 1559, tijdens het secretariaat van Denys

(1) Prof. Dr. J. VERCOUILLE. Beknopt Etymologisch Woordenboek. 3e druk. Gent 1925. blz. 395.

(2) Over den foutieven vorm *Westwezel* spreken we verder.

(3) Het officieele zegel tijdens de Fransche overheersching droeg de vermelding « *Arrondissement d'Anvers — Mairie de Wustwezel* ». In « *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie* » (Bruxelles 1854) vinden we « *Wustwezel* ou *Wuestwezel* » (T. IV, p. 937).

van Tyghelt en Adriaan Diericxsens onveranderlijk de schrijfwijze *Wuystwesele* vinden.

Dit *Wuystwesele* mag ons niet verwonderen. Men gebruikte *uy* vóór *men* *ue* en *uu* bezigde.

Vóór 1500 en, om het nauwkeuriger aan te duiden, tusschen 1300 en 1500 is het moeilijk om een algemeen gangbare schrijfwijze te vinden. Men schreef *Woest*, *Wuyst*, *Wuest* en ook *Wust*. We vinden *-wesele*, *-wezele*, *-wesel*, doch meestal is de uitgang *LE* nog voorhanden.

In de 13^e eeuw wordt de gemeentenaam om zoo te zeggen uitsluitend gebruikt zonder het voorvoegsel. Het is dan alleen *Wezele* of *Wesele*. Eenmaal echter vinden we de duidelijke aanduiding « *Wesel in deserto, quod alio nomine Wastine* », en zulks in 1260 in het cartularium der abdij van St. Bernaards op de Schelde.

De zeldzame oudere stukken der 13^e eeuw vermelden *Wesele*.

Documneten met voor Wuustwezel den vorm *loo* of *lo* hebben we niet aangetroffen, wel het overblijfsel *le* waarvan dan later nog alleen *l* overbleef.

Hier moeten we even vergelijken met andere Kempische plaatsnamen.

We kennen Poederlee, met als oude vormen *Poderlo* (1259) en *Puderle* (1282.) — Terwijl men thans *Poederlee* schrijft, spreekt men in dialect van *Poyel*, Hier hebben we dus nog de drie vormen *lo*, *le*, *l*.

Voor wat de samentrekking in het dialect van *loo* en *le* in *l* aangaat verwijzen we naar

Tongerloo = Tongel (dialect).

Oosterloo = Oostel (dialect).

Meerle = Meel (dialect).

We noemen nog Poppel (Publo in 1211, Poppelo in 1296).

(4) In een schepenakt vonden we *substuyt* en *Wuystwezel*. (Scab. prot. 1507, f° 48 r°).

Het staat vast, dat er een tijd was waarin men de samentrekking wieze + loo (weide + bosch) alleen nog kende als *wese-le*. Later, einde der 13^e eeuw heeft men het noodig geoordeeld een onderscheid te maken met een ander *Wesele*, dat in de buurt te vinden is : het huidig 's Gravenwezel. Let wel op! Daar evenals bij ons spreekt men nu nog van Wezel. De inwoners en de naaste burens van 's Gravenwezel en van Wuustwezel gebruiken nooit het voorvoegsel. Ze spreken doorgewoon van *Wezel*.

Het is een moeilijkheid bij het bestudeeren van de oude geschiedenis onzer gemeente de twee Wesele's te onderscheiden. Wij hebben zelf eens de vergissing begaan door een akt betreffende Wesele te aanzien voor ons Wezel terwijl hij in feite 's Gravenwezel betrof. De Eerw. Heer Philippen was zoo goed onze aandacht daarop te vestigen. (5)

Maar als we thans, nu we nog slechts bitter weinig akten uit de 13^e eeuw hebben overgehouden, de twee Wesele's verwarren, wat moet het dan in dien tijd geweest zijn?

Het voorvoegsel is stilaan in gebruik gekomen in de oorkonden.

Ziehier een lijst van enkele vermeldingen van onzen gemeentenaam vóór 1600. (Het is wel verstaan, dat deze lijst geen aanspraak maakt op volledigheid.)

1250. *Wesella*

« *sita in Wesella...* » — (Arch. Ste Elisabethgasthuis, copijboek f^o VIJ.)

1260. *Wesel in deserto*

... « *Wesel in deserto, qui alio nomine appellatur Wastine...* »
(Cartularium St. Bernaardsabdij. (I-II, H. 13) uitgeg. Bijdragen. 1912 blz. 59.)

(5) Oudheid en Kunst. (Brecht.) 26^e jg. (1935).

1265. *Wezele*
« De husinghe die Goswyn van Wezel maecte opt Gasthuys te Wezele. »
 (Begiftigingsbrief. St. Elisabeth-Gasth.)
1271. *Wesele*
 Zegel van Th. « *Decani concily Bekensis investiti in Wesele* »
 (Ste. Elisabeth. gasthuis).
1292. *Wezele*
« Gerardus, presbiter de Wezele Woestdorne... » ... « ad prebendam meam de Wezele » ...
 Akte Donderdag na O. L. Vr. Geboorte. (Ste Elisabeths Gasthuis.)
1295. *Wesele, Wezele*
« Gerardus, rector seu investitus ecclesiae de Wezele... »
« Heer Geeraard, prochiaen van Wesele.
 Zondag na St. Merten in den Winter. (Ste. Elisabeth. Gasthuis.)
1302. *Wezele*
... « habent in parochia de Wezele ... »
 (Ste. Elisabeth. Gasthuis — copieboek.)
1324. *Woestwesele*
... « sheren Gherards, die prochiaen es in Woestwesele... »
 Akte van 4 Juni 1324. (Ste. Elisabeth. Gasthuis.)
1342. *Woestwesele*
« in de Kerke te Woestwesele ... in de prochie vanden vorseiden Wesele. »
 Schepenbrief Antwerpen 1342 « *op Sente Pauwels van sier bekeernisse.* »
1399. *Woestwesele*
« ... dat hi noch sine nacomelingh de kercke van Woestwesele ... »
 Schepenbrief Antwerpen, 22 Aug. 1399.

1399. *Wustwezele*
 « ... *Johanne Wonder, bacalario in decretis, investito ecclesie parochialis de Wustwezele ...* »
 Oork. 25 Aug. 1399. (Ste. Elisabeth. Gasth. Antw.)
1458. *Wuestwezele*
 « hove landen en gronden te Wuestwezele.
 (Schepenbr. Antwerpen. 20 Juli 1458.)
1489. *Wuystwezele*
totter cappellen van Sinte Wilboert te Wuystwezele.
 (Schepenbr. Wuustwezel. 1489, f° 30 v°.)
1490. *Woestwezele*
 ... *binnen die herlycheyt van Woestwezele ...* »
 (Schepenbr. Wuustwezel. 1490, f° 38 r°.)
1500. *Wuystwezele*
Dit es den Keurboeck des dorps van Wuystwezele.
 (Opschrift Keurboek 1500. Gemeentearchief Wuustw.)
1507. *Wuystwezele*
 ... « *her Jan Lodewyck, prochyaen tot Wuystwezele.* »
 (Schepenbr. Wuustw. 1507, f° 48 v°.)
1524. *Wuestwezele*
 ... « *alleenlick ten onnegancdage van Wuestwezele ...* »
 (Schepenbr. Antw. 10 Nov. 1524.)
1531. *Wuystwezele*
 ... « *heeren Gherit Loemans erffprochyaen van Wuystwezele ...* » (Schepenbr. Wuustw. 1531, f° 53 v°.)
1592. *Wuustwezele*
 « ... *de pastoorye van Wustwezele jaerlyck ...* »
 (Kerkrek. 1592. Gemeentearchief Wuustw.)
1593. *Woestwezele*
 « *Woestwezele ecclesia media cum iii missis ...* »
 22 martij 1593. — Uittreksel uit « *Registrum Archidiaconale* » (Arch. Ste Elisabeth. Gasth. Antw.)

Op oude kaarten vonden we :

- Woestwesel* (SANSON *Atlas Nouveau*. Paris. Hubert Taillot. 1696.)
Woestwesel. (BLAEUW. *Brabantia Ducatus*. z. d.)
Woeste Wesel. (*Novus XVII Inferioris Germaniae Provinciarum*.
Ghedrukt t'Amsterdam. Willem Janszoon, opt Water inde
vergulde Zonnewyser.)

Voor wat betreft de officieele zegels :

1611. *Wuestwesel* (Schepenzegel met Onze Lieve Vrouw.)
1624-1745. *Woestwesel* (Schepenzegel met wapen van Van der Rijt.)
1745-1795. *Wuestwesel* (Schepenzegel met wapen van de Vinck.)
1797-1815. *Wustwesel* (Zegel der « *Mairie de Wustwesel — Arrondissement d'Anvers.* »)
1801. *Wustwezel* (Zegel van het « *Canton de Wustwezel* »)
1815. *Wustwesel* (Zegel van « *Commune de Wustwesel — Intendance des Deux-Nethes* »)

*
**

Van TAALKUNDIG STANDPUNT beschouwd kunnen we eerst onderzoeken hoe de uitspraak is in het Wuustwezelsch DIALECT. Zooals we hierboven reeds aanstipten zal een inboorling nooit of zelden het voorvoegsel gebruiken. Doet hij het toch, dan zal de klemtoon liggen op *Wezel* en in het voorvoegsel is dan duidelijk de U hoorbaar. Men erkent onmiddellijk de vreemdelingen aan het verleggen van den klemtoon op het eerste deel.

Nu is het geen zeldzaamheid in het Wezelsch dialect UU uit te spreken waar OE geschreven wordt. Men zegt er

zuut voor zoet
bruur voor broër
ruren voor roeren
zuken voor zoeken

Het uitspreken van *uu* voor *oe* in *Wuustwezel* is dus geen alleenstaand feit in het dialect.

CORNELISSEN en VERVLIET in hun « Antwerpsch Idioticon » (6) geven op verschillende plaatsen voorbeelden van woorden met *oe*, die als *uu* worden uitgesproken.

In hun algemeene beschouwingen over het dialect van Antwerpen en voornamelijk van de Antwerpsche Kempen vinden we aangestipt : de uitspraak van *u* in de werkwoorden « vulen, wulen, wruten, zuken » (voelen, woelen, wroeten, zoeken) (I, blz. 5).

Over de klankverwisseling :

Korte u en korte o (of *oë* en *ö*) bucht, nevens boecht, enz. (I, blz. 17).

oe en *uu* : Blu(d)en nevens bloeien (bloeden), bru(d)en nevens broeien, bruur, gruun, hu(d)en nevens hoeien, enz.

pruven, ruren, ruut, spulen, tün (toen), oew (uw), vulen, vruug, vuren, wruten, wulen, zuken, zuut (voor proeven, roeren, roet, spoelen, toen, uw, voelen, vroeg, voeren, wroeten, woelen, zoeken). (I, blz. 18.)

Verder vinden we « *Woest*, ook *Wuust* » (IV, blz. 1456). Er wordt ook gewezen op de uitspraak (buiten Wezel. Red.) van *Westwezel* — en op den naam *Wezel*, waarbij aangestipt wordt « 's Gravenwezel of Wuustwezel, gemeenten, de eene in 't kanton Zandhoven, de andere in 't kanton Brecht. » (Aanhangsel, blz. 2159.)

Onder de vele voorbeelden van *u* = *oe* stippen we nog aan rust = roest (hoenderrek) (III, blz. 1035).

Prof. Dr. C. LECOUTERE wijst op de verwantschap van *oe* met *uu*. (7)

Hiermede staan we dan ook op het gebied der philologie.

(6) P. Jozef CORNELISSEN en J. B. VERVLIET. *Idioticon van het Antwerpsch Dialect*. Gent 1903 (vooral Inleiding, 5, 17 en volgende).

(7) Prof. Dr. C. LECOUTERE. *Inleiding tot de Taalkunde* (Brussel, 1915) blz. 200 vv.

Bij KILIAAN vinden we Woest en Wuest naast elkaar met volgende verklaring :

Vastus, vastatus, depopulatus, desertus. — ger. wuest; gal. gaste; ital. guasto. (8)

Prof. Dr. J. VERCOUILLIE (9) geeft : *Woest* : Middelnederlandschwoeste; Oudnederfrankisch *wuosti*; Oudsaksisch *wôsti* verwant met Oudhoogduitsch *wuosti* (Middelhoogduitsch *wüesta*. Nederhoogduitsch *wüst*). Angelsaksisch *wêste*; Oudfriesch *wôste*. Verwant met Latijn *vastus*. Oudiersch *fôs*.

VERWYS en VERDAM (10) geven :

Wese. Middelhoogduitsch *wise*, Middelnederl. *wese*, Nederhoogduitsch *wiese* = weiland, hooiland.

Woeste = woest, wild, onherbergzaam, van land *onontgonnen*.

Kiliaan : *woest, wuest, vastus, vastatus*.

Plantijn : *woest* of *wuest*, *desertus, silvestris* (woestheit, wuestheit).

Voor wat betreft de beteekenis van *Wuest*, is volgens de taalkunde geen twijfel mogelijk.

Wuest is wel degelijk hetzelfde als *woest*.

*
**

Vóór ons hebben anderen de beteekenis van den plaatsnaam *Wuustwezel* onderzocht. De voornaamste is A. KREGLINGER. (11) Hij

(8) Cornelius KILIAEN. *Etymologicum Teutonico linguae sive Dictionarium Teutonico-Latinum*.

Antverpiae. Ex Officina Plantiniana MDXCIX. p. 677. — Zelfde verklaring in de uitgave van Utrecht-Amsterdam 1632.

(9) Prof. Dr. J. VERCOUILLIE. *Beknopt Etymologisch Woordenboek*. 3e druk. Gent 1925, blz. 395.

(10) VERWYS en VERDAM. *Middelnederlandsch Woordenboek IX*, 's Gravenhage 1929. « *Wese* » blz. 2337; « *Woeste* » blz. 2747.

(11) A. KREGLINGER. *Mémoire historique et étymologique sur les noms des communes de la province d'Anvers*. (Bulletin de la Commission centrale de Statistique.) Tome III.

gaf schrijfwijzen op van 1246 tot 1505 en vermeldde ook de vertaling van *Grammaye* (waarover verder).

« Ik meen, zegt Kreglinger, dat *Wuest*, *woest*, te verkiezen is boven *West*, eerstens omdat de gemeente zich bevindt ten Noorden en niet ten Westen van 's Gravenwezel, in tegenstelling waarmede het eerste gedeelte werd voorgevoegd; verder omdat de naam *Wuest* beantwoordt aan de gesteldheid van den bodem, vooral in oude tijden. De heeren dezer landen hebben bijna voortdurend den titel gevoerd van « heer van *Wuestwezel* ».

HAROU, die in 1890 de kwestie behandelde (12) steunde zich op Kreglinger en nam zijn besluit letterlijk over, waaraan hij toevoegde : « *Wuest* is het meest verkieslijk gebleken, omdat het meer aangepast en juister is dan *West*. De schrijfwijze *Wesel* met *s* is te verkiezen boven deze met *z*. »

Dertig jaar lang werd de kwestie niet meer aangeroerd tot in 1921 Z. E. H. VERHEYEN in «*Taxandria*» (Turnhout) een stuk liet verschijnen, dat wel een nadere beschouwing verdient, vooral omdat daarin de stelling *Wuest* = *West* verdedigd werd.

1. Hij vond de schrijfwijze *Westwesele* in een confirmatie van 1493. Hij stipte verder aan, dat *Grammaye* vertaalde « *Wesalia occidua* », dat *Le Roy* schreef *Westwezel* en dat dezelfde schrijfwijze te vinden is op en register van de kerk « Het Boeck van 't Roosenkransken » in 1655. « Die aanhalingen, zegt schr. zijn voldoende om onze stelling te bewijzen. »

2. De « gedaanteverandering » van den plaatsnaam wordt aldus uitgelegd : « De tusschengevoegde en overtoollige *U* is geen uitzonderlijk geval in de geschriften der 16e eeuw. Aldus lezen wij in het boek over de collegiale kerk van Hoogstraten, blz. 26 : « alt-samen na vuitwyzen, zijne rekeningen en quittanciën. Een enkel voorbeeld moge volstaan. »

(12) HAROU. *Une excursion en Campine*. (Bull. de la Société royale belge de Géographie. Tome XIV. 1890, pp. 718-725.)

3. «Om dit Wuestwezel volksverstaanbaar te maken werd er ook wel enkele malen Woestwesel geschreven,» heet het verder. Als voorbeeld de grafsteen van Isabella van Berchem met het opschrift «Woestweesel» — en een andere grafsteen, deze van Peeter van Beeck, met de vermelding «Wuestwesel». Beide opschriften zijn van 1674, waaruit schr. besluit, dat in dat jaar de schrijfwijze «Woestweesel» niet vast of bestendig was.

Met die gegevens, samen met de vergelijking Wuestwezel en Westdoorn, meent steller van het artikel zijn besluit te kunnen staven.

Een paar bemerkingen voor elk punt :

1. In 1493 is de algemeen gangbare schrijfwijze *Wuystwesel* en *Woestwesel*. In de 17^e eeuw is de schrijfwijze *Westwezel* zeer zeldzaam. Het materiaal (*twee* alleenstaande feiten uit de jaren 1493 en 1655) is veel te gering om toe te laten een besluit te trekken. Er zou eerst moeten aangetoond worden welke de algemeen geldende schrijfwijze in die tijden is : die is *niet* West, integendeel in schepenbrieven en keurboeken, in «acten judiciael» en andere officieele bescheiden is *Wuest* en *Woest* de eenig gebezigde spelling. Meer nog, de ridders van der Rijt, die van 1624 tot 1745 de heerlijkheid in handen hadden heeten zich onveranderlijk «heer van Woestwesel» en het schepenzegel met hun wapen draagt het randschrift «Schepenen van Woestwesel». Enkele uitzonderingen zooals die van «'t Roosenkransken» veranderen daar niets aan.

2. Zeker is de tusschengevoegde overtollige *u* geen zeldzaamheid in geschriften der 16^e eeuw. Maar daarmee is nog niet bewezen, dat de *u* uit Wuest overtollig is. Integendeel die *U* is er volstrekt noodig. Het is de *e* die bijgevoegd is om aan te duiden dat het hier een lange *u* geldt, zooals de *e* ook bij de *a* wordt gevoegd (b.v. in *gaet*, *Braschaet*).

De vergelijking met «vuyt» gaat niet op. Trouwens het is hier niet de *u* die overtollig is!

Maar vermits men toch graag het voorzetsel *uit* in het debat betreft, zullen we erbij voegen dat dit woordje een argument voor *onze* stelling is. We zien immers in het middelnederlandsch voor *uit* deze vormen : *vuyt, uyt, uut* e. a. De *uy* is verwant met *uu* (dus het 16^e-eeuwsch *Wuystwezel* = *Wuustwezel*!)

We zien niet in waarom de collegiale kerk van Hoogstraten moet afgezocht worden om dat « *vuytwijzens* » te vinden. De schrijfwijze *vuyt* vindt men honderdmaal in elk onzer schepenregisters, doch daar vindt men naast « *vuyt* » ook *Wust-, Wuyst- en Wuestwezel* ».

3. Over die grafsteenkwestie moeten we een woordje meer zeggen. Op het grafmonument van Elisabeth van Berchem (niet van Isabella, zooals op den steen staat) lezen we dus *Woestweesel* en op den grafsteen van Peeter van Beeck vinden we *Wuestweesel*. Zulks toont alleen aan dat de beide schrijfwijzen gebruikt werden, meer niet.

Met *Baron Le Roy*, wiens getuigenis zoo graag door de verdedigers van *Westwezel* wordt ingeroepen, hebben we nog een eitje te pellen. Hij heeft in zijn « *Notitia Marchionatus S. R. I.* » (uitgegeven in 1678 te Amsterdam) een teekening geplaatst van den grafsteen van Elisabeth van Berchem, doch de teekening is op verschillende plaatsen *foutief*! Het kwartier « *Paets* » is niet te vinden bij *Le Roy*, doch in de plaats staat « *Santhorst* ». Op den steen staat *Swanenburg* en niet *Swaenenborg*. En natuurlijk lezen we op den steen « *WOESTWEESEL* » terwijl *Le Roy* *WUESTWEESEL* vermeldt!

Het is gewaagd te zeggen dat *Le Roy* *Westwezel* schreef. Wij kunnen met evenveel recht zeggen dat hij *Woestweesel* schreef. Op blz. 498 van zijn werk lezen we « *Quando perlustravimus templum Domini de Woestwesel...* »

En *Grammaye* die in het Latijn schreef vertaalde in 1708 « *Wesalia occidua* ». In datzelfde jaar was de schrijfwijze *Wuestwezel* algemeen en officieel. En 450 jaar vroeger schreef men « *Wesel in deserto* », ook in het Latijn!

In 1925 toen de strijd om de moderniseering onzer gemeentenamen was ingezet, kwam een vinnige polemiek los over de spelling *Wuust* of *West* in het weekblad «*Polder en Kempen*» (Brasschaat) naar aanleiding van een luimig pleidooi voor moderniseering geschreven door onzen betreurden vriend *Jozef Tysmans*. (13) Onder deknaam Seppe stelde hij de vraag «Wat moet het nu zijn Wuest of West?»

Hij vervolgde :

« En als het dan toch Wuest moet zijn, waarom dan niet geschreven volgens de hedendaagsche spelling, Wuustwezel, ofwel Wuust-Wezel (Bal — Verklarend Woordenboek), gelijk men Hoogstraten met a en Brasschaat met aa in plaats van ae behoort te schrijven : ue bestaat niet meer, evenmin ae.

Aarzelt men soms uit vrees dat het nieuwere Wuustwezel niet zou kunnen erven van het oudere Wuestwezel, omdat er verschil is in den naam? Dat zulks geen beletsel weze. Zoomin als elders is er op 't huidig oogenblik te Wuestwezel iets te verhabbezakken, en 't ware daarom voor de angstvalligen nu wel de gepaste tijd om de namen hunner gemeenten eens recht te zetten.

Veranderden onze voorouders hun plaatsnamen niet volgens de eerschende schrijfwijze? Zijn hun steden of dorpen erdoor vergaan?»

« Voor de aardigheid zijn wij ook eens aan 't filosoferen gegaan, » zegt Seppe, en waarachtig hij, die een der eerste voorstanders van *Wuust* was maakte er een lolletje van en kwam via het Fransche *ouest* tot *West*, terwijl zijn besluit luidde :

« Moge het eindelijk eens uit zijn met al die aardigheidjes, en die andere malligheden als *ue* en *ae* in Puers en Maeseyck, *au* in Audenaerde en Rousselaere; uit met eyck voor eik, cruys voor kruis, couck voor koek, en met die nuttelooze letters als de *c* in Eeckeren en Sta-broeck, de *h* in Thienen en Gheel, opdat wij van alle quaed, als in Quaedmechelen, verlost zouden zijn. »

(13) «*Polder en Kempen*» (Brasschaat) 8-11-1925.

Wie zou gedacht hebben, dat de «aardigheid» van Seppe zulke gevolgen zou gehad hebben? Van uit Gent kwam een bijdrage van *A. van Oversouwe* (deknaam van Fons van Overbeke) die eerst West verdedigde (14) en zich later na onze stellingname uitsprak voor Wuust. (15)

De heer van Oversouwe bracht in beide gevallen het gehucht Wezel (bij Herselt) als tegenhanger voor, doch hij vergat het nabije 's Gravenwezel. We hebben er hier niet langer bij stil te blijven. Intusschen hadden wij, zooals we hierboven aanstipten de stelling Wuest = Woest verdedigd. (16)

We brachten in het kort de verschillende argumenten naar voren, die we in deze bijdrage breedvoerig hebben ontwikkeld.

Het gevolg was, dat de heer van Oversouwe bekeerd was, dat de andere opposanten zwegen en dat het debat besloten werd met een korte bijdrage van een leeraar uit Blankenberge, die het zeer eenvoudig aan boord legde. (17)

Hij schreef :

« De *zuivere* (de zoogezegde «lange») klanken werden vroeger altijd geschreven *ae*, *oe*, *ue* en uitgesproken alsnu de zuivere klanken *aa*, *oo*, *uu*.

Voorbeelden hiervan zijn Brasschaet, Waes; Brugge, die *scoene* » (voor *schoone*); Wuestwezel, Tervueren, Verschueren, enz...

Ten andere de talrijke documentatie in «Polder en Kempen» aangebracht, wijst op de vroegere schrijfwijze Wuestwezel en Wuustwezel. »

**

(14) «Polder en Kempen» 15 Nov. 1925.

(15) «Polder en Kempen» 6 Dec. 1925. (Denzelfden dag werd ook het artikel van Z. E. H. Verheyen uit «Taxandria» in P. en K. overgedrukt.)

(16) «Polder en Kempen» 29 Nov. 1925.

(17) «Polder en Kempen» 13 Dec. 1925.

Het was intusschen een echte herrie geworden en we wisten niet dat een discussie over de beteekenis van het eenvoudige *Wuest* zoo veel stof kon opjagen. (18) Het moet nog gezegd, dat vanwege den Oudheidkundigen Kring en vanwege het Davidsfonds in 1926 een aanvraag tot het gemeentebestuur werd gericht om de spelling *Wuustwezel* officieel te aanvaarden. Men heeft er doodgewoon geen nota van genomen.

Het zou nu echter vlug gaan.

In 1927 werd door de regeering de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie ingesteld en ze heeft onmiddellijk de spelling *Wuustwezel* officieel aanvaard. (19) Op 21 Juni 1929 verscheen ze voor het eerst aldus in het Staatsblad.

Door de zorgen van de groote kultureele organismen als het Davidsfonds en de Vlaamsche Toeristenbond werd de nieuwe spelling vlug verspreid.

Een klein « incident » moeten we nog even aanstippen. Toen het Modern Woordenboek van E. P. Verschueren S. J. verscheen vonden we daarin tot onze groote verbazing een verkeerde spelling voor den naam onzer gemeente. Het was niet moeilijk den samensteller te overtuigen en in de tweede uitgave, die voor een paar maanden bij Brepols te Turnhout verscheen vinden we *Wuustwezel*, zoodat alles in orde is. Men kan geen enkel wetenschappelijk werk openslaan of men vindt het zóó.

In de scholen leert men nu schrijven *Wuustwezel*, het staat ook zoo op de nieuwe wegwijzers. We kunnen gerust zeggen, dat deze schrijfwijze nu algemeen aanvaard en gebruikt wordt.

(18) In 1925 verscheen ook « *Dictionnaire historique et géographique des communes belges* » van Eug. DE SEYN (Brussel — Bielefeld). Deze, hoofdzakelijk steunend op Kreglinger, schrijft : « D'aucuns écrivent *Wuustwezel* et *Wust-Wesel*. Signifie *Wesel aride*, parce qu'il comprend un territoire moins fertile que le village appelé 's Gravenwesel. (T. II. p. 667).

(19) Zie over de werkzaamheden der Commissie : Prof. Dr. H. J. VAN DE WYER, *De Vlaamsche gemeentenamen in moderne spelling*. (Brussel, 1929) met volledige lijst der gemoderniseerde plaatsnamen.

De verandering van Wuestwezel in *Wuustwezel* is zonder moeite gegaan.

De achterblijvers? Ik heb mijn grootvader, die in 1826 geboren was, nooit anders weten schrijven dan « *paerd*, *Brasschaet* en *July* » maar hij vond het doodgewoon dat wij, die van een andere generatie waren « *paard*, *Brasschaet* en *Juli* » schreven.

Over enkele jaren zal men er nog een paar vinden die het bij Wuestwezel houden. De « andere generatie »! Ze zullen, evenals wij allen die Wuustwezel schrijven, weten dat Wuest en Wuust hetzelfde is als *Woest* en dat wezel « *wieze-loo* » *weide* + *bosch* beteekent.

KAREL C. PEETERS.

NASCHRIFT

Terwijl ons handschrift bij den drukker was, kregen we kennis van gegevens, welke de door ons vooropgestelde stelling *Wuustwezel* = *Woest* + *wieze* + *loo* bevestigen.

1. Prof. Dr. VAN DER ESSEN (Leuven) als antwoord op een schrijven, geeft ons te kennen : « *wezel* komt zonder minsten twijfel van *weze* (in 't Duitsch = *wiese*) oud woord, dat *weide*, *meersch* beteekent. » (Zie onze nota verder in dit boek bij de aanhaling uit « *Geschiedenis van Vlaanderen* »).

2. Z. E. H. Kan. Dr. FLORIS PRIMS, die immer akkoord was over de beteekenis Wuust = Woest, stond eenigszins twijfelachtig tegenover de verklaring dat de L, de laatste letter van weze-L, een overblijfsel zou zijn van het oude *loo*.

Onverwacht heeft hij nu een tekst ontdekt, betreffende Wezel (bij Herselt?) en die allen twijfel moet wegnemen. In de rekening van den hertogelijken rentmeester over de jaren 1420-21 is spraak « van de hoeve van *Weseloe*, welke aan het Godshuis van Postel toebehoort. » « Dit *Weseloe* » zegt Prims, is later ons *Wezel* geworden. Het is een

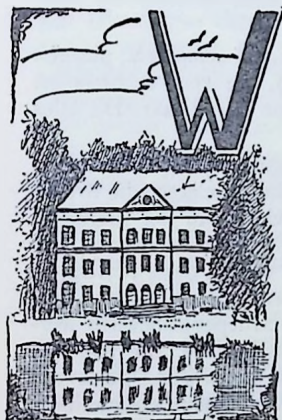
andere naamvorm, dien we niet vermoedden, en die nieuwe vraagstukken naar voren roept. »

Ons argument, de vergelijking *Poederlo* = *Poyel*, *Westerloo* = *Westel*, enz. (zie hiervoor) was op zichzelf sterk genoeg. Dit *Weseloe* bevestigt onze meening.

3. Intusschen verscheen ook het zeventiende deel van het standaardwerk van K. DE FLOU « *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, enz.* » (uitgave der Kon. Vl. Academie). Dit deel, dat de letter *W* behandelt, bevat verschillende namen met *Woest* en *West*. We vinden er niets in, dat niet met onze stelling strookt. Wel integendeel. We kunnen verwijzen naar de schrijfwijze van den naam der gemeente *Woesten* in de 13^e eeuw. We vinden hier herhaaldelijk *wastina*, zooals bij ons in 1260 *Wuustwezel* als *wastine* werd aangeduid. We treffen verder een *Wuestenberghe* aan, dat naast *Woestenberghe* wordt geplaatst.

K. C. P.

Noordwatering van Wuustwezel

ANNEER men op een landkaart van den Belgischen Legerstaf van 1910-20 het grondgebied van Wuustwezel overschouwt, bemerkt men aan de Noordergrens een uitgestrekte vlakte, die met vennen en moerassen doorzaaid is en veel-
eer schijnt te behooren tot een steppe van Noord-Rusland. Men leest daar namen als Bruin Leegt, Chartroose Moeren, Begijnenmoeren, e. a., die allen doen denken aan plassen en vennen, een oerecht tehuis voor snippen en kievitten, wulpen en eenden, kortom alle soorten van wild en waterwild. Vandaar een geliefkoosd terrein voor jagers en... pensjagers. Geheel deze strook kan men overzien van op den steenweg naar Nieuwmoer, wijd en breed

openliggend tot aan de groote baan Antwerpen-Breda. Zij beslaat een oppervlakte van meer dan duizend hectaren.

De heide in het verleden.

Het was in deze uitgestrekte heide dat onze voorouders hun voorraad aan turf en moer gingen opdoen. De moeruitbating, die van de

14^e tot de 18^e eeuw tot een ware nijverheid uitgroeide, was meest in handen van grooteigenaars en vooral van de Abdij van Tongerlo. Zij maakte het graven van turfvaarten noodzakelijk, om dit nijverheidsprodukt naar de markten van Roosendaal en Breda over te brengen; maar tevens droegen deze kanalen er veel toe bij om de overvloedige waters der veengronden naar het Noorden te doen afvloeien. Ongelukkig zijn deze kunstwerken in verval geraakt en dikwijls niet meer te herkennen. (Zie voor nadere wetenschappelijke inlichtingen een uitgebreide studie van den Heer R. Havermans in V. E. V. — Berichten van September en October 1927. Zie ook in de vroegere jaargangen van « Wesalia » artikelen over de moer- en turfuitbating. (1)

De landbouwers gingen er hun turf steken, in schadden, plaggen of vlaggen (zooals men hier ter plaatse zegt), die voor stalstrooisel en voor de turfuren werden gebruikt tot voor 30-40 jaar. Dit alles behoort thans tot den volmaakt verleden tijd.

De oorlog 1914-18 is gekomen en voorbijgegaan. Daar in de heide, op 500 meter van de Nederlandsche grens, stond de electriche draadversperring, door de Duitsche bezetting aangelegd om het grensverkeer onmogelijk te maken aan den smokkelhandel, maar vooral aan de Belgische oorlogsvrijwilligers, die het front wilden gaan vervoegen. Wat al drama's zich hier hebben afgespeeld, wie zou het kunnen vertellen? Naast de vele ontvluchtingen, die goed afliepen, hoevelen werden er op het laatste nippertje gevangen genomen, of zijn aan den draad door electrocutie of door een Duitschen kogel dood gebleven? De opgravingen van menschengeraamten in 1934-35 aan den zavelberg van Achterbrug moeten hier waarschijnlijk meê in verband staan. (2)

Doch na den oorlog heeft zich daar een vreedzaam, voor onze beoerbevolking zeer belangrijk, ontwikkelingsproces voltrokken, dat we

(1) « Wesalia » I (1926) blz. 21-31; IV (1929) blz. 24-29; VII (1932) blz. 60-64. Zie ook in dit Jaarboek het 8^e hoofdstuk der « Geschiedenis van Wuustwezel ».

(2) Zie « Wuustwezel onder den oorlog » door JOZEF TYSMANS en verscheidene artikels van STANSEN in « De Morgenpost » (20, 21, 22 en 23 Augustus 1935).

nader willen belichten. Want het is een gebeurtenis van zoo groot gewicht, dat we aan onzen plicht zouden te kort komen, indien we dit niet vastlegden in ons tijdschrift.

De eerste ontginningswerken.

Reeds vroeger waren er in de groote heide sporen van ontginningswerken te zien. Op den weg naar Achtmaal, vlak bij den grenspaal 231, bestaat van heuglijke tijden de hoeve, genaamd « *De Paal* », tot in 1899 bewoond door de Gebroeders Aerden, thans door Jan Herrijgers-Visser, een soort oase in de woestijn. Ten koste van onvermoeiden arbeid, was deze laatste er toe gekomen zijn boerderij langzaam aan te vergrooten door heide om te spitten of om te ploegen, en er aldus labeurgrond of weide van te maken. Anderen hadden dit voorbeeld nagevolgd, en ondervonden dat er met doelmatige bemesting uit diën barren heidegrond wel iets te trekken was.

Samen met Jan Herrijgers past het misschien wel een eeresaluut te brengen aan een anderen pionier van de heideontginning in onze gemeente, landbouwer A. Breugelmans, die het door taaie volharding wist te brengen van een huisakker van 3 hectaar, die hij had overgenomen van zijn vader-zaliger, tot een hoeve, die op dit oogenblik ruim dertig hectaren beslaat en gansch gewonnen is op heidegrond.

Zulke voorbeelden moesten aanstekelijk werken. Wanneer na den oorlog er een crisis ontstond door gebrek aan woningen, die zich over heel België deed gevoelen, was het misschien in onze streek nog erger gesteld met een gebrek aan boerenhoeven. Jonge boeren, die het tijdens den oorlog niet hadden aangedurfd om een huisgezin te stichten, waren er nu genoeg, gereed om te trouwen. Doch waarheen zich wenden? Kwam er ergens een hoeve te koop, dan was het een wedloop in bieden en opbieden, en werden er prijzen betaald, die de hoofden op hol brachten. Wat te doen? Boerderijen ontdubbelen, intensieve cultivering op kleinere oppervlakten? Dit alles werd aangeprezen en aangewend, maar daaraan was ook een grens.

Wat bleef er over? Heide ontginnen of, zooals de plaatselijke boerensprekwijs het uitdrukt, heide goed maken. Vele landbouwers,

eigenaars van heidegronden, waren dus begonnen met kleine of groote oppervlakten te ontginnen, zelfs hoeven te bouwen in de best gelegen gedeelten. Toelagen van Staat en Provincie, die konden gaan tot 600 frank per hectaar, kwamen dit werk aanmoedigen. Wanneer eigen krachten te kort schoten, werd de hulp ingeroepen van de Heidemaatschappij van den Belgischen Boerenbond. Van 1922 tot 1930 was deze bijna zonder onderbreking aan den arbeid in onze groote heide.

Het water was de groote vijand.

Maar... telkens kwam de groote maar... Hoe geraken we van het water af? Dikwijls liepen pas ontgonnen oppervlakten in den winter geheel onder water en leden daardoor onberekenbare schade. Verder waren er perceelen, die zelfs in den zomer ongenaakbaar waren en die de stoutmoedigsten moesten afschrikken. Wel hadden sommigen ten koste van bovenmenselijke inspanning grachten gegraven en wegen aangelegd op hun eigendom, doch niet altijd met den gewenschten uitslag. Iedereen was er van overtuigd dat er een gemeenschappelijke werking moest tot stand komen, geleid door bekwame vakmannen, en waarin ieder eigenaar het zijne zou bijdragen.

Om nauwkeurig te zijn, moeten we aanstippen dat het gedacht eener Watering aan onze Noordergrens niet meer nieuw was. In 1913 had het Ministerie van Landbouw een plan doen opmaken door den Heer Ingenieur Cornelis, om de overstromingen der Groote Aa of Weerijis in de beemden te keer te gaan. Toen werd reeds de benaming « Noordwatering van Wuustwezel » aangenomen, maar de oorlog onderbrak deze onderneming.

De benaming is gebleven, maar de omschrijving van het grondgebied is verlegd van de lage beemden rond de Groote Aa naar de Noorderheide, — alhoewel in het nieuwe plan van 1928 van Ing^r Cornelis, de beek de afvoerster zou blijven van al het water der heide, door het aanleggen van een breed kanaal, met duiker onder de Bredabaan, dat in de Groote Aa zou uitmonden. We zullen verder zien hoe een andere en voordeeligere oplossing aan dit voornaam vraagstuk zal gegeven worden.

Een wettelijk statuut. De eerste plannen.

A tout seigneur, tout honneur. Het initiatief van deze nieuwe Watering komt toe aan den Heer Baron Robert de Kerchove d'Exaerde, den toenmaligen Burgemeester van Wuustwezel. Eenieder was door-drongen van de noodzakelijkheid en van het nut dezer inrichting, maar niemand zou het zonder hem hebben aangedurfd om er een *wettelijke instelling* van te maken. Door zijn zeer nauwe betrekkingen met het Ministerie van Landbouw wist hij het terrein voor te bereiden, en door zijn machtigen invloed kon hij alles in 't werk stellen, om door de Koninklijke Besluiten van 20 Februari 1928 en 1 Mei 1928 de stichting en de omschrijving der Noordwatering van Wuustwezel te doen goedkeuren.

Door den Landelijken Waterdienst, afdeling van het Ministerie van Landbouw, werden de inleidende werken ingezet. De Heer Cornelis, hoofdingenieur, stelde een nieuw plan op, dat later in sommige bijzonderheden werd gewijzigd, maar dat in zijn algemeene trekken zou gevolgd worden. Het is ons een genoegen een copij van dit plan bij dit artikel te voegen, dat voor onze lezers meer zegt dan een uitgebreid commentaar.

Dit plan werd ter inzage gelegd op het Gemeentehuis van Wuustwezel van 11 tot 22 Maart 1929, en wekte ten eerste de belangstelling op van al de eigenaars in de omschrijving betrokken. Voor toeristen — bezoekers der heide — en die waren er in dien tijd niet zoo veel — was deze uitgestrekte verlaten oppervlakte als een soort Niemandsland, en zeker zouden ze verrast hebben opgekeken, als men hun had betoogd, met het plan van het kadaster aan de hand, dat dit het geval niet was. Dat integendeel — door een zeer gelukkig toeval — vele landbouwers eigenaars waren van een stuk goed-omschreven heide, dat van oudsher bij hun hoeve behoorde en door groot- of overgrootvader aangekocht was, zooals men op het platteland zegt, voor een appel en een ei. Het feit is dat ongeveer 100 eigenaars, groote en kleine, de plannen kwamen bezichtigen, zoowel van Wuustwezel, als van de omliggende plaatsen, als Loenhout, Nieuwmoer, Achterbroek en andere.

En nu vooruit!

Gezien deze algemeene belangstelling, werd een eerste Algemeene Vergadering gehouden op het Gemeentehuis te Wuustwezel den 19 Maart 1928, onder het voorzitterschap van een Afgevaardigde van den Heer Gouverneur der provincie Antwerpen.

Door de stemrechthebbende eigenaars werd beslist de voorloopige omschrijving, toegekend aan de ontworpen Watering door het Ministerie van Landbouw, aan te nemen en een reglement van inwendige orde en beheer vast te stellen voor het Algemeen Bestuur. Na advies der Bestendige Deputatie van den Provincieraad van Antwerpen, werd de stichting door Koninklijk Besluit van 1 Mei 1928 goedgekeurd.

Op een volgende Algemeene Vergadering van 16 November 1928 werden de Bestuursleden gekozen, en hun benoeming werd bekrachtigd door Koninklijk Besluit van 21 Januari 1929. We kunnen niet nalaten hier hun namen te laten volgen, want het is aan de belanglooze en taaië werking dezer heeren te danken, dat dit grootsche werk is voltrokken geworden :

Heeren Vergouwen-Van Nueten Emiel, te Merksem, Voorzitter en dijkgraaf;

Vissers Antoon, te Wuustwezel-Tereik, ondervoorzitter;

Van Dyck Victor, te Loenhout, lid;

Bohez August, te Nieuwmoer, lid;

Michielssen Frans, te Ekeren, lid.

Werd hieraan later toegevoegd als Schrijver-Penningmeester, de Heer Bernard Meeusen, te Loenhout.

De Heer Ingenieur Cornelis, Algemeen Bestuurder van den Landelijken Waterdienst, houdt het hoofdbestuur in handen. De Heer Ingenieur Van Weyenbergh wordt aangesteld als technisch leider, en de Heer Parmentier als werkleider.

Er werd ook een raadgevende Commissie van 15 leden in 't leven geroepen, en beslist dat een lid, om stemgerechtigd te zijn, minstens één hectaar in de omschrijving moet bezitten.

Het is onze bedoeling niet een uitgebreide uiteenzetting te geven van heel de administratieve werking van dit Bestuur. Dit zal wellicht later ondervonden worden door een ieverigen secretaris der Noord-watering, den Heer Bernard Meeusen. Belangstellenden kunnen we van nu reeds verwijzen naar de brochure, die hij daarover binnen afzienbaren tijd zal uitgeven. We willen slechts een kort overzicht geven van de werkzaamheden, en daarna eenige besluiten trekken, om het groot belang der uitgevoerde werken zoowel voor de ingelanden als voor onze gemeente te doen uitschijnen.

Moeizame onderhandelingen.

Een der eerste bekommernissen van het aangestelde Bestuur was het in onderhandeling treden met den Nederlandschen Waterstaat, ten einde een voordeligere waterlossing te bekomen dan het groot kanaal naar de Aa, voorzien in het eerste ontwerp. Buiten de zeer groote uitvoerings- en onderhoudskosten aan dit kanaal verbonden, vreesden de landbouwers van Tereik met reden, dat de groote Beek, die al met moeite het water der beemden kon verwerken, door den watertoevoer van zulke uitgestrektheid, in den winter vooral gevaarlijke en schadelijke overstromingen aan hun streek zou berokkenen.

Na lange en soms zeer moeilijke onderhandelingen, waarin Ministeries van Buitenlandsche Zaken, van Openbare Werken en van Landbouw werden betrokken, en die niet altijd van hoogerhand den gewenschten steun mochten ervaren, gelukten de Heeren Vergouwen en Van Weyenbergh erin een overeenkomst te bereiken met den Wel. Ed. Heer Mallens, den nieuwen Burgemeester van Zundert. Het Waterschap « De Aa of Weerij van Zundert » zal het noodige doen op haar grondgebied om al het water langs de bestaande waterloopen te ontvangen.

Deze waterloopen waren de Sluiskensloop, gelegen rechts van de Baan Antwerpen-Breda; — de Schrobbersloop, links van dezelfde Baan; meer naar het Noorden, oude turfgrachten, zooals de Kruisvaart, de Grensloop, dateerende van 1549; en verder naar het Westen,

de Berkenbeek, komend van het gehucht Witgoor, en die hooger in Holland uitmondt in de IJzermalenvaart.

Eens deze prachtige uitslag bereikt, kon het Bestuur met volle zeilen de werken doorzetten. Het gewijzigd plan met grootere omschrijving, verbreedte en verder uitgetakte wegenissen, en waterlossing langs hierboven aangehaalde natuurlijke waterloopen, werd voor goed en geestdriftig goedgekeurd door de Algemeene Vergadering van 15 Mei 1931.

Financieele en andere bekommernissen.

Maar om werken uit te voeren is er allereerst geld noodig. De Noordwatering is een wettelijke instelling en is derhalve verplicht een jaarlijksche begrooting op te maken : een gewone, voor de algemeene onderhoudskosten, en een buitengewone, voor nieuwe werken.

Twee derden der onkosten moeten gedekt worden door de bijdragen der eigenaars-ingelanden, één derde door toelagen van den Staat. Het reglement van inwendige orde, in Algemeene Vergadering vastgesteld, voorzag een jaarlijksche inning van 10 frank per hectaar, die in geval van noodzakelijkheid kon gebracht worden op 15 frank, zooals in 't jaar 1931 werd toegepast. Aan te stippen valt dat alle eigenaars zonder uitzondering, ook de gemeente Wuustwezel, die 164 hectaren in de omschrijving bezit, aan deze belastingen onderworpen waren.

Tweemaal moest er in de buitengewone begrooting, in de jaren 1932 en 1934, overgegaan worden tot een extra-belasting van 100 frank, en eenmaal, voor het jaar 1935, tot een heffing van 60 frank per hectaar.

Dat alles met de aanbataling dezer belastingen van een leien dakje liep, zouden we niet durven beweren. Volgens de verslagen van den Secretaris-Penningmeester, wordt er meer dan eens geklaagd over de lijdzaamheid van sommige achterblijvers, en moet het Bestuur mid-delen beramen om de achterstallige belastingen geïnd te krijgen. Het is een eigenaardigheid van den Belgischen belastingschuldige, dat hij zich gaarne bij de ooren laat trekken en eerst een waarschuwing thuis moet krijgen, eer hij zijn storting gaat doen. Ook onze Noordwatering zou dat ondervinden.

Anderszins had het Bestuur meer dan eens last met de tabellen der kadastrale verdeling, en vooral met de onteigening der gronden, noodig voor de aan te leggen banen en wegen. Weliswaar had de Algemeene Vergadering van 20 Juni 1932 deze onteigeningen goedgekeurd en beslist dat in het algemeen belang ieder eigenaar kosteloos afstand zou doen van deze gronden. Doch in de praktijk viel het soms verkeerd uit, wanneer b. v. een breede baan dwars over iemands eigendom liep en hem aldus in twee stukken sneed. Moeilijkheden van dien aard zijn onvermijdelijk, wanneer werken van algemeen nut worden uitgevoerd, en hier geldt de regel : het algemeen gaat boven het privaat belang. Hierdoor geleid, heeft het Bestuur der Noordwatering vele hindernissen uit den weg kunnen ruimen, en al zijn aandacht verder besteed aan de uitvoering der werken.

Wanneer nu de aandachtige lezer een blik wil werpen op het bijgevoegde plan, zal hij zich een gedacht kunnen vormen van den reuzenarbeid, die op dit grondgebied verricht is. Bedenk even een oppervlakte van meer dan 1000 hectaren, waar, buiten de ontgonnen stukken, doorgaans in betere voorwaarden gelegen, niets anders te zien is dan heide en mos, buntgras en kreupelhout, met hoogten en laagten, zandheuvels en vennen. Een zielige eenzaamheid en verlatenheid, zonder andere wegen dan hier en daar een voetpad door de jagers gevolgd, of een toegegroeid karrespoor, van in den tijd dat de boeren nog gingen turf steken. Akelige en gevaarlijke zompmoerassen, waar het poesriet klagelijk over en weer ruischt, en waar geen mensch een voet durft wagen uit vrees voor verzinking. Hoog in de lucht krijtschen watervogels van alle slag, en uit alle richtingen scheren de winden over de heide heen, de onbegroeide zandheuvels uiteenstuivend en de watervlakten tot baren rimpelend.

Waar wilskracht en arbeid zegepraalden.

En nu? — Van West naar Oost ligt er een prachtige hoofdbaan van 14 meter breedte, omzoomd met diepe afvoergrachten, zich uitstrekkend van den steenweg naar Nieuwmoer tot aan het huidige Tolkantoor, over een lengte van ongeveer 6 kilometer. Een parallel loopende baan, nog dichter bij de grens, wacht op voltooiing, die langs

de Paalhoeve om, een soort politieweg voor de tolbeambten zal uitmaken, en uitkomt op de Bredabaan, vlak bij het nieuw te bouwen Tolkantoor.

Een kruisende baan van 14 meter breedte en 3 kilometer lengte, die het vroeger Engelsch Baantje vervangt, komt uit de roode Beukendreef van het domein Sterbosch en vervoeft de Polderstraat, die noordwaarts over de Belgisch-Nederlandsche grens den verbindingsweg vormt met de parochie Achtmaal, onder Zundert.

Al de wegen, komende van de gehuchten Kruisweg, Ginhoven en Braken, zijn noordwaarts verlengd en verder uitgetakt, om aan de landbouwers met hun gespan het verkeer zoo gemakkelijk mogelijk te maken. Aan de kruispunten liggen degelijk gebouwde bruggen, de afvoergrachten worden met zorg onderhouden, en geheel het complex van banen en waterlooopen geeft een indruk van stabiliteit en duurzaamheid, die de bewondering afdwingt.

Een werk van maanden en jaren, en toch een werk uitsluitelijk van menschenhanden. Machienen werden er niet aan gebruikt. Met spade en troffel werd al die aarde omgewerkt, met kar en paard werden die ontzaglijke hoeveelheden grond vervoerd, en met het maalberd gelijk gelegd. Voor het aanleggen der groote wegen en het graven der waterlooopen, werd een stelsel aangewend van aanbesteding in vakken, dat de beste uitslagen heeft opgeleverd. Vele menschen vonden hier werk en brood, en gedurende geruimen tijd werden er de werkloozen der gemeente aan den arbeid gesteld.

Laten we hier openlijk hulde brengen aan het Bestuur der Noordwatering, aan de Heeren Ingenieurs Cornelis en Van Weyenbergh, aan den werkleider Heer Parmentier, en aan den secretaris Heer Bernard Meeusen, voor hun buitengewone prestaties. In weer en wind, in regen en verschroeiede zon, hebben ze maandenlang in de bres gestaan en gezwoegd, om het werk der Noordwatering tot een goed einde te brengen.

Een mooie toekomst ligt open.

Want de uitslag is waarlijk bewonderenswaardig. Voor de landbouwers in de allereerste plaats. Verlost van het brakke opperwater,

zijn thans de reeds ontgonnen stukken in de beste voorwaarden gesteld, om te dienen zoowel voor labeurland als voor weide. De vruchten, die er groeien, moeten niet onderdoen voor deze van gronden, die sinds jaren werden bebouwd, en vooral de weiden, die de grootste oppervlakten beslaan, liggen er bekoorlijk malsch en groen. Het is een lust om in de zomersche dagen een tochtje per fiets naar de vroegere heide te ondernemen en geheel deze streek te overschouwen. Men zou zich bijna wanen in een Hollandschen polder verplaatst, die zich uitstrekt zoo ver het oog reiken kan.

Links en rechts ontwaart men nog onontgonnen perceelen, die wachten op den vruchtbaarmakenden arbeid; doch van dag tot dag krimpen deze in, en men staat werkelijk verstomd, wanneer men nadenkt over het reuzenwerk, dat hier in de laatste jaren verricht is. Zonder vooruit te willen loopen of ons te wagen aan zinloze voorspellingen, durven we beweren dat de tijd niet ver meer af is dat gansch de heide omgewerkt zal zijn, dat er hoeven zullen bijgebouwd worden en dat hier mogelijk een nieuw gehucht zal ontstaan met een heerlijke toekomst.

Zeker hebben de werken veel geld gekost, en het instandhouden der wegen en afvoergrachten zal jaarlijks nog een bijdrage van de eigenaars-ingelanden vergen. Maar in verhouding zijn de gronden merkkelijk in waarde gestegen. Zie maar even, om een gekend voorbeeld aan te halen, naar de perceelen door den Belgischen Staat aangekocht voor het bouwen van een nieuw Tolkantoor op ongeveer 1500 meter van de grens en betaald tegen 60.000 frank per hectaar. Het lijkt wel een sprookje!

Het hoeft geen verder betoog welk een invloed deze nieuw geschapen toestand zal uitoefenen op de financiën der gemeente. Waar vroeger de heide niets opbracht dan de jachtpacht der 164 hectaren, die de gemeente zelf in eigendom had, komt er nu een oppervlakte van honderden hectaren landbouwgrond in aanmerking voor grondbelasting. Hoeven zijn er reeds gebouwd en zullen er nog bijkomen. En wanneer het Tolkantoor dicht bij de grens zal gevestigd zijn, is het best mogelijk dat er in de buurt een gansch nieuwe wijk zal ontstaan,

die zich bijna uitsluitelijk op het grondgebied der Noordwatering zal ontwikkelen langsheen de Bredabaan.

Verkoop der gemeentehede.

En wie heeft er niet hooren spreken van den verkoop in 't voorjaar 1936 door de gemeente Wuustwezel van 104 hectaren heidegrond, gelegen in het middengedeelte van de omschrijving? Was me dat een belangstelling van wege landbouwers, grooteigenaars een nieuwsgierigen? Het werd een ware gebeurtenis. Het blijkt wel dat de verkoop doorging op een best gekozen oogenblik, na de devaluatie van den Belgischen frank, wanneer het vertrouwen in onze munt zoozeer eggeschokt was, dat ieder een stevigen waarborg zocht voor zijn spaarcenten.

Wat er van zij, er werden prijzen betaald, die de stoutste verwachtingen overtroffen. De gemiddelde prijs per hectaar bedroeg ongeveer 11.000 frank, zoodat de gemeente een totale opbrengst bekwam van 1.140.000 frank. Zij blijft nu nog in 't bezit van 60 hectaren, beplant met mast, die spijtig genoeg, over een paar jaar terug, door een hevigen boschbrand geteisterd werd.

Onmiddellijk trokken de koopers aan 't werk en in enkele maanden tijds is reeds meer dan de helft der verkochte gronden ontgonnen. Gansch den Zomer door was het in heel dit gebied een weergalooze beweging van arbeidende menschen, van zwoegende paarden, van ploegen en karren, tot zelfs van vrachtautos, die de scheikundige meststoffen ter plaatse brachten en waarvan de geleiders best te spreken waren over de mooie en breede banen.

Het aantal eigenaars-ingelanden is nu geklommen tot 208.

Besluit.

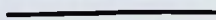
Laat nu een verstokten liefhebber van natuurschoon erover moppen dat deze prachtige natuurreserve te loor is gegaan, laat hem zeggen dat de heide in haar wilde eenzaamheid meer tot dichterlijkheid stemde dan geheel de utilitaire inrichting van onze Noordwatering. Van zulke liefhebbers-toeristen heeft de heide vroeger nooit zwart

gezien, terwijl in 't goed seizoen en vooral des Zondags, heelder groepen wandelaars in alle richtingen dit gebied doorkruisen. Zij bewonderen de vruchten die er wassen, zij keuren het vee, dat vrij in afgesloten weiden loopt en dat er gezond en welgedaan uitziet. Telkens kijken ze verrast op naar nieuwe perceelen, die omgeploegd of bezaaid zijn en vergelijken de gebruikte methodes.

Kortom, onze landbouwers toonen de grootste belangstelling voor deze nieuwgewonnen boerenstreek en waardeeren meer en meer de heilzame gevolgen van het grootsche werk der Noordwatering.

Jos. VAN DER JONCKHEYD.

De familie van Beeck te Wuustwezel

1636-1936

PERSONEN hebben voor de geschiedenis maar belang voor zoover ze invloed ten goede of ten kwade hebben uitgeoefend op den algemeenen gang van zaken. Weze het nu voor een land, voor een gouw of slechts voor een dorp, sommige persoonlijkheden hebben hun stempel gedrukt op bepaalde instellingen of op bepaalde periodes, waarvan zij door hun invloed den aard en het uitzicht hebben gewijzigd.

Hoe grooter de diensten zijn welke zij aan de gemeenschap hebben bewezen, des te grooter zal ook den eerbied en de waardeering zijn waarop zij recht hebben.

Het is een zeldzaam feit, dat in eenzelfde familie bijna onafgebroken gedurende drie eeuwen het ambt van secretaris

der heerlijkheid en later der gemeente werd bewaard, terwijl ze bovendien aan de gemeenschap leidende persoonlijkheden heeft geschonken : priesters, advokaten, notarissen, rechters, schouten, schepenen, amb-

tenaren, enz. en waartusschen voorname begiftigers en weldoeners van de kerk en van liefdadige instellingen zijn aan te stippen.

De gelegenheid der driehonderdste verjaring van het indiensttreden van den eersten van Beeck als secretaris der heerlijkheid Wuustwezel en Westdoorn mochten we niet laten voorbijgaan zonder even stil te blijven bij deze voorname familie en na te gaan welke rol zij te Wuustwezel en elders in den loop der eeuwen heeft gespeeld.

Bronnen.

Voor het verzamelen onzer gegevens waren we aangewezen op de *Wuustwezelsche schepenregisters*, welke thans berusten op het Rijksarchief te Antwerpen. Voor het nieuw regiem raadpleegden we de *officieele registers* van gemeenteraad en schepencollege op het gemeentehuis te Wuustwezel.

Voor de Noord-Nederlandsche takken der familie werden opzoeken gedaan op het stadsarchief te *Breda* en op het Algemeen Rijksarchief in *Den Haag*.

Bovendien vonden we vele *losse stukken* met betrekking tot de familie van Beeck op het Rijksarchief te Antwerpen en het gemeentelijk archief te Wuustwezel.

Van groot belang was voor onze opzoeken het eigenlijk familiearchief, dat we door een gelukkig toeval konden opsporen. We werden aldus door de familie van Beeck-Biart te Antwerpen in de gelegenheid gesteld zeer belangrijke stukken te consulteren. Tevens mochten we gebruik maken van het resultaat der opzoeken welke gedaan werden door wijlen advokaat Th. van Beeck, zoowel in Nederland als in ons land.

We maken van deze gelegenheid gebruik om onzen oprechten dank te betuigen aan de familie van Beeck-Biart, welke ons met de meeste vriendelijkheid al deze documenten ter hand stelde.

Benevens deze archivalia hebben we de werken geraadpleegd waarin over deze familie gehandeld wordt. We noemen o. m. « *Annuaire de la noblesse de Belgique* » door Stein d'Altenstein, Brussel.

« *Généalogie de la famille Wanters, dite de Westphalie* » door A. Goovaerts. (Antwerpen, 1879).

Verder het tijdschrift « *Taxandria* » (Bergen op Zoom) jg. 1894. Ook onze bijdragen in « *Wesalia* » (1926-1935) kwamen van pas.

HOOFDSTUK I.

De familie van Beeck vóór 1636.

De familie van Beeck is van Brabantschen oorsprong. In 1292 vinden we reeds een Jan van Beeck vernoemd. (1)

De stam moet zich in twee takken hebben gesplitst waarvan de eene in Noord-Brabant bleef en waartoe de meiers en rentmeesters van de beroemde abdij van Thorn behoorden. (2)

De andere tak is die der Wuustwezelsche familie, welke tengevolge der oorlogen op het einde der XVIe eeuw de baronie Breda verliet om zich eerst nabij Weelde en later te Wuustwezel te vestigen.

Het feit, dat twee groepen van Beeck'en een gelijkaardig familie-wapen vertoonen, dat in beide groepen dezelfde voornamen Theodoor, Petrus, Frans, Adriaan, Maria, Catharina, Anna, enz. voorkomen, geeft ons een aanwijzing te meer, dat deze twee groepen twee verschillende takken zijn van een gemeenschappelijken stam.

Voor beide takken kunnen we tot hiertoe echter nog niet hoger opklimmen dan tot het einde der XVIe eeuw. We hopen door onze opzoekingen in Noord-Brabant ook dat probleem nog te kunnen op-

(1) *Taxandria* (Bergen op Zoom) 1894. blz. 4.

(2) Over den Noord-Nederlandschen tak werden opzoekingen gedaan door J. F. van Beeck-Calkoen te 's Gravenhage, welke in 1906 het resultaat zijner opzoekingen mededeelde aan Th. van Beeck, advocaat te Antwerpen.

Daarin vinden we gegevens betreffende :

- a) de familie van Hendrika van Beeck, dochter van Willem, gehuwd met Gerlach de Roever welke in 1460 beleend werd met het goed Horinx onder *Gastel* (afstammelingen dezer familie gingen naar Amsterdam).
- b) Pieter van Beeck, Lucaszoon, in 1450 vermeld als lid van de Lieve Vrouwe Broederschap te 's Hertogenbosch.
- c) het geslacht van Beeck van Vollenhoven.
- d) het Utrechtsch geslacht van Beeck, later van Beeck-Calkoen.

lossen en vragen met aandrang, dat de geschiedvorschers, welke daarover aanwijzingen of gegevens bezitten, dat ze ons daarvan in kennis zouden stellen, waarvoor we hen bij voorbaat danken.

Het wapen van den Noord-Brabantschen tak is aldus : *In zilver een blauwe golvende balk, vergezeld van drie zwarte liggende vischen (?)*. De dekkleeden zijn blauw en zilver, het helmteeken, dat soms ontbreekt vertoont een staande visch met den kop omhoog; devies : « *Crescit ab undis.* »

Wapen van den Wuustwezelschen tak der familie van Beeck.

(Volgens grafsteen van Peeter van Beeck in de kerk van Wuustwezel 1674.)

Het wapen van den Zuid-Brabantschen tak kennen we door den grafzerk van Peeter van Beeck op het hoogkoor der kerk van Wuustwezel : *In zilver een blauwe golvende balk, vergezeld van drie zwarte*

rechtstaande graanschoven. De dekkleeden zijn blauw en zilver en het helmteeken vertoont een staande graanschoof. (3)

Door de golvende blauwe band (een beek) behooren deze wapenschilden tot wat men noemt « sprekende » wapens.

In zijn aantekeningen zegt F. H. J. van Beeck (1756-1835) : « Volgens eene oude traditie in mijne familie is een voorzaat van Dirick van Beeck geweest secretaris der stad Breda en, naer deze stad door den Prinse van Oragnie was ingenomen, heeft dien secretaris zijn officie moeten verlaten omdat hij den gereformeerden godsdienst niet wilde aannemen en is op denselven uit die stad vertrokken om in het dorp van Weelde te gaan woonen. »

Het is juist, dat Maurits van Oranje in 1590 de geuzenvlag op de wallen van Breda plantte, doch anderzijds vonden we geen aanduidingen, die toelaten tot het besluiten van een verblijf der familie van Beeck in die stad, tenzij veel later (1656). Wij hebben een onderzoek ingesteld op het archief der stad Breda en hebben desaan gaande niets kunnen ontdekken. Ook is het uitgesloten, dat een van Beeck het ambt van secretaris van Breda zou bekleed hebben.

Zeer voorzichtig zegt F. H. J. van Beeck, die een zeer geleerd en wijs man was « volgens een oude traditie ». Hij heeft zich bezig gehouden met onderzoekingen omtrent de geschiedenis zijner familie en is niet geneigd het als een vaststaand feit te aanzien.

Het heeft voor onze studie ook minder belang. Ziehier waarvan we zeker zijn : Dirk van Beeck, die een zoon was van Peeter van Beeck en van Lucia (familiennaam onbekend) huwde rond 1615 te Weelde Catharina Huybrechts. Zij woonden ter streke de Hogge tusschen Weelde en Poppel. Hun oudste zoon, Peeter van

(3) In het boek van Goovaerts « Généalogie de la famille Wouters, dite de Westphalie » (Antwerpen 1879) vinden we een wapenschild van van Beeck : drie horizontaal onder elkaar liggende zilveren visschen op azuur. (blz. 118).

Er is dan nog een vierde wapenschild : « van azuur met drie golvende balken van zilver. Helmteeken : een gouden ster. »

(Aanduidingen en tekening in nagelaten stukken van adv. Th. van Beeck.) Dit wapenschild zou volgens deze aanduidingen ook te vinden zijn op een klok der kerk te Breda. (Geert Ign. van Beeck, rentmeester van Thorn 1654-1720.)

Beeck, geboren in 1616 kwam op den dag van St. Simon en Juda (28 October) van het jaar 1632 binnen Wuustwezel wonen, alwaar hij in dienst trad van secretaris Jan Buycx.

Vanaf 1634 onderteekent hij meermalen schepenacten met de vermelding « *by my in absentie vanden secretaris als clerq.* » (4) Als klerk blijft hij onderteekenen tot 17 Mei 1636. (5) De laatste aanduiding voor het secretariaat van Jan Buycx is van 5 Mei 1636. (6) In de notitiën van Peeter van Beeck lezen we : « Anno 1636 heb ik verkregen de secretarije van Wuustwezel, volgende de commissie aan mij gegeven den 4 Augustus 1636. »

HOOFDSTUK II.

Peeter van Beeck, de eerste secretaris.

(1636-1674).

Op 25 Augustus 1636 zet Peeter van Beeck voor het eerst als secretaris zijn sierlijke handteekening in het schepenregister. (7)

Meteen neemt hij een eigen plaats in in het Wezelsche leven van dien tijd. Men merkt aan alles de leidende hand van een sterke persoonlijkheid. De schepenregisters en de daarbij behoorende stukken vertoonen een orde en een regelmatigheid, die sterk contrasteert met de slordige boekhouding uit de beginjaren dier eeuw.

In 1638 overlijdt de schout Willem Blyens en Martinus de Beer, zijn opvolger, komt naast van Beeck zijn plaats innemen in het dagelijks bestuur der heerlijkheid.

Na een drietal jaren, in 1639, koopt hij zijn eerste « onroerend goed ». Het is een hofstede met land en erven, 2 Buynders (ongeveer 2 2/3 Ha.) gelegen op Achterbrug. Het was de inzet van een

(4) Schepenbr. Wuustwezel 1633-37 f° 23 v°.

(5) Schepenbr. Wuustwezel 1633-37 f° 96 v°.

(6) Schepenbr. Wuustwezel 1633-37 f° 155.

(7) Schepenbr. Wuustwezel 1633-37 f° 167 r°.

lange reeks en bijna jaar voor jaar zien we zijn eigendommen uitbreiden.

In 1640 koopt hij een huis in het dorp. We vinden een schepenakte waaruit blijkt, dat Peeter van Beeck, secretaris deser Bancke, koopt : een woonhuis, schuur, hof en toebehoorten aan de Plaatse, palend ten zuiden aan den kerkmuur en verder omgaans aan 's Heeren strate en de Plaatse.

Dit huis bestaat niet meer. Het stond vroeger tegen de kerk, op de plaats waar nu het kerkhof is. Tot de helft der vorige eeuw stond het oude gebouw er nog. Het was intusschen merkelyk vergroot en was toen de afspanning « *Den Hertog van Beieren* ».

Toen men in 1934 een graf maakte aan den kerkhofmuur stiet men in den grond op de resten der keldering van dit oude gebouw. Het is een zonderling toeval, dat dit graf werd gemaakt voor wijlen Jules van Beeck, een rechtstreekschen afstammeling van den secretaris, dien in 1640 dit huis kocht.

Zeër zeker heeft Peeter van Beeck dit huis gekocht in het vooruitzicht van zijn huwelyk, zooals hij ook in 1642 een bunder moer kocht in de Putoirsche moeren « aan de riole tusschen Zundert en Wuustwezel. »

Het eerste gezin van Beeck.

In 1643 treedt de secretaris in het huwelyk met Anna van Elsacker, de dochter van Michiel van Elsacker, stadhouder van Loenhout. Het volgend jaar is er vreugde in het jonge gezin door de geboorte van een zoon, die den naam kreeg van Theodoor, een naam die bij de familie van de rentmeesters der abdij van Thorn dikwijls voorkomt. Er is nu volop welstand en men kan er zelfs aan denken aanzienlijke bedragen op rente uit te zetten (250 gulden op den Ginhovenschen akker en 358 gulden op goederen te Witgoor in het Onderseel).

1646 brengt wederom een geboorte, thans een dochter, Catharina, die echter nog hetzelfde jaar stierf. De familie heeft met tegenslag te kampen. De oudste zoon, Theodoor, wordt ten grave gedragen in 1647, op driejarigen ouderdom. Hetzelfde jaar echter komt een andere

zoon, Michiel, welke ook het volgende jaar sterft. Na vijf jaar huwelijk is het gezin wederom kinderloos.

De grondbezittingen nemen toe. In 1646 koopt van Beeck een gemet weide achter den Pothoek bij de Veeweide en in 1647 een uitgestrekt blok land « de Bointe » nabij de Plaatse, evenals het vierde van een hofstede daarnaast gelegen.

1649 is een gewichtig jaar! Het zet in met de geboorte van een zoon, Frans, welke op 21 Januari het levenslicht zag. Deze zou kloek en frisch blijven om eenmaal zijn vader op te volgen. In Mei wordt een groot gedeelte van Hagelkruisakker (achter de Pastorij) aangekocht en op 29 Juli, logeert de prins van Oranje met zijn gemalin, de dochter van Koning Karel I van Engeland, ten huize van den sekretaris. De koning zelf, Karel II, nam zijn intrek op de pastorij. Meteen trekt de secretaris zich het lot aan der Sint-Jorisgilde, waarvan hij korts daarna hoofdman werd en waarvan hij in 1651 het nieuwe gildeboek aanlegt onder de fiere leuze :

*« Is Godt met ons
Wie can tegen ons! »*

Het was ook in dien tijd, dat Peeter van Beeck bij het koopen van nieuwe eigendommen ook in de akten den naam zijner vrouw liet vermelden. De geldplaatsingen nemen toe. In 1650 wordt ineens 1250 carolus gulden als rente geplaatst op goederen te Witgoor.

Een tweede zoon, Michiel, de latere advokaat, komt in 1651 het gezin vergrooten. Hij kreeg den naam van zijn grootvader Michiel van Elsacker den Loenhoutschen schout.

In 1652 een derde zoon, Theodoor, en het gaat voort. Om de twee jaar ligt een nieuwe Van Beeck in de wieg : in 1654 Maria, in 1656 Anna, in 1658 Adriaan, die eens schout worden zou en in 1660 komt de laatste, Catharina. Allen blijven nu in leven. We vernemen later, dat de oudste dochter, Maria, later blind werd. (8)

(8) « Anno 1656 heeft God ons dochterken (Maria) bezocht met de mazelen en andere ziekten, waardoor beide hare oogskens zijn uitgezworen. » (Notitieboek Peeter van Beeck.)

« De Wildeman » wordt opgetrokken.

Het huis aan den kerkhofmuur moet intusschen te klein geworden zijn voor die heele bende. In 1650 had Peeter van Beeck, samen met zijn vrouw, een woonhuis met schuur, hof, gedeelte van een dries en heel wat weilanden gekocht aan de andere zijde der Plaats.

Dit huis werd in 1660 opgetrokken. Het is de huidige brouwerij van Verellen, die door Peeter van Beeck tot brouwerij was ingericht bij de vergrooting in 1660. Het jaartal kan men nog zien in den zijgevel langs de straat. Toen heette het « *De Wildeman* ».

De Beersbeemden in de Quackel werden eigendom van den secretaris in 1652. Nu volgt een stille periode. Het zal aanloopen tot in 1659 vooraleer nog nieuwe eigendommen worden aangekocht. Dat laat zich begrijpen : vier kinderen kwamen het gezin vergrooten en men voorzag het verbouwen van het nieuw-aangekochte huis.

In 1654-56 moet er iets gebeurd zijn met Peeter van Beeck, want vanaf 14 Juli 1654 tot Februari 1656 is er een ander geschrift in de schepenregisters en vinden we er zijn handteekening niet in. Ook het gildeboek van St. Jorisgilde, dat door hem zoo regelmatig werd bijgehouden vertoont leemten in die jaren. Was hij ziek?

Vanaf 1660 heeft Anna van Elsacker, de vrouw van den secretaris ook eigendommen in bezit, zulks na het overlijden van haar vader. In 1660 wordt de weide aan de Meerstraat te Loenhout uitgewisseld tegen een weide nabij het Hofakker te Wuustwezel.

Het volgend jaar onderneemt Peeter van Beeck verschillende reizen naar Leuven voor de regeling van de gift welke Pastoor Donkaerts vermaakte aan Standonck's College te Leuven. (9)

In 1663 ontmoeten we nog eens den naam Buycx in het schepenregister. Peeter van Beeck treedt alsdan op als gevolmachtigde voor Mr. Jan Buycx, burgemeester der stad Breda, welke de zoon was van Peeter's voorganger.

Aan de leemten in de opeenvolging der aankopen kan men zien, dat er een of andere familiegebeurtenis aan te stippen valt. In 1665

(9) « Wesalia » VI (1931) blz. 24-33.

worden nog 700 gulden uitgeleend, maar dan volgen weer een zestal stille jaren. Het zijn de studiejaren van Frans en Michiel aan de Leuvensche Universiteit.

Frans begon zijn studiën in 1666 en Michiel volgde hem twee jaar daarop. Het waren plezierige klanten. Men zal zich herinneren, dat wij in 1931 een kostbare reeks studentenbrieven hebben gepubliceerd. (10) Het was zoo een soort studentenroman en we zullen de eerste gelegenheid te baat nemen om die pittige brieven in hun geheel te publiceeren.

Het moet een som geld gekost hebben. Zoo twee studenten hebben wat noodig. Maar in 1670 hebben ze allebei hun perkament vast en Michiel wordt « *advocaat royaal by den Souvereynen Raed van Brabant.* »

De laatste aankoop van goederen geschiedde in 1670 : « een groot stuk landen, weyden, groesen, heyden met heggen en grachten. » Nu wordt ook het geschrift in de schepenregisters minder vast. In 1672 krijgen we in de registers nu en dan akten, die van een andere hand zijn. Het is Frans, die zijn advokatenpraktijk te Brussel vaarwel heeft gezegd en die naar huis komt om zijn vader bij te staan.

Dood van den eersten secretaris.

Maar tot het einde toe zou de kranige Peeter van Beeck op zijn post blijven. Heel het jaar 1674 schrijft hij nog eigenhandig al de akten in, de laatste zijn van 12 en 14 December. Acht dagen later, 22 December 1674 gaf hij zijn schoone ziel aan haar Schepper weer. Hij was nog geen zestig jaar oud.

Van hem kan worden getuigd, dat hij een dienaar geweest is van zijn volk. De rampspoedige jaren, die zijn ouders hadden gekend zullen hem zeker een spoorslag geweest zijn bij zijn werk. Want werk heeft die secretaris geleverd. Men kan gerust zeggen, dat geen enkele periode zoo in orde is als die van 1636 tot 1674. Men denke slechts aan het mooie meetboek, door hem van 1661 tot 1663 aangelegd. Het

(10) « *Wesalia* » (1931) blz. 33-43 (Michiel van Beeck, student te Leuven, 1668). blz. 49-52 (Frans van Beeck op studie te Brussel. 1669).

is één staaltje uit zóóvele. Op heel die periode, welke niet vrij was van rampen en moeilijkheden, heeft hij zijn stempel geslagen. Hij heeft orde in de zaken gebracht en zijn mooi gezin kon fier zijn op het werk van dien voortreffelijken eersten secretaris van Beeck.

Peeter van Beeck werd op het hoogkoor in de kerk begraven en op zijn grafsteen, waaronder 23 jaar later ook zijn echtgenoot zou rusten, lezen we onder de twee wapenschilden, dat van van Beeck en dat van van Elsacker :

SEPVLTVRE
VANDEN EERSAMEN PEETER
VAN BEECK IN SYNE LEVEN
SECRETAERIS DESES DORPS
ENDE HEERLYCHEYT VAN
WVESTWESELE EN WESTDORNE
HOOFTMAN VANDE GVLDE VAN
ED: RIDDER St JORIS STERFT DEN
22 DECEMBER A° 1674
ENDE ANNA VAN ELSACKER
SYNE HVYSVROVWE STERFT
DEN 3 MAY A° 1697 EN
VAN HERMANUS IOS: VAN BEECK
SRIS. EN GREFF: 58 IAEREN
OUD 65. STIRF 5 9BER 1781
BIDT VOOR DE SIELEN. (*)

De nalatenschap van Peeter van Beeck.

De weduwe van den secretaris overleefde haar man nog 23 jaar. Zij overleed den 3 Mei 1697. We willen hier even stil blijven bij de

(*) Het gedeelte na 1697, beginnend met EN... tot aan 1781 werd later op den grafsteen bijgekap. Uit dezen bijgevoegden tekst zou men moeten besluiten, dat deze secretaris slechts 7 jaar oud was toen hij het ambt aanvaardde. Dat is een vergissing, het moet zijn 40 jaar. *Herman Jozef van Beeck* was secretaris van 1741 tot 1781, zooals we verder zullen zien.

verdeeling der nalatenschap. De «scheydinge en deylinge» beslaat niet minder dan 22 bladzijden van het schepenregister. (11)

Op 12 September 1697 verschenen voor schepenen en mannen van leen :

Frans van Beeck, secretaris,
Adriaan van Beeck, schout,
Maria van Beeck, jonge bejaarde dochter, blind zijnde bijgestaan door Cornelis Laureyssen, schepen, als momber,
Anna van Beeck, bijgestaan door haar man Jan Verbraecken,
Catharina van Beeck, bijgestaan door haar man Jan Hermans,
Elisabeth van Ostaeyen, weduwe van Theodoor van Beeck, als momberesse harer vier minderjarige kinderen, bijgestaan door haar broeder Jan van Ostaeyen als toeziende voogd,
Jan Cornelissen van Pulle, schepene, als momber voor de kinderen van Michiel van Beeck : Anna Maria en Catharina van Beeck, daar moeder van is Maria van Zeune. (12)

In ons overzicht hebben we aangestipt, dat Peeter van Beeck vele eigendommen had bijeengebracht op zijn naam. Toen hij overleed was hij eigenaar van 29 eigendommen te Wuustwezel met een gezamenlijke oppervlakte, die in moderne maat omgezet, meer dan 45 H.a. bedroeg. Daaronder waren «De Wildeman» in het dorp, de Wyn-gaerdshoeve te Ginhoven met uitgestrekte landerijen, de Wyngaerd-sche heivelden (17 Ha.) en akker- en weilanden nabij de kom van het dorp.

De verdeeling gaf geen aanleiding tot moeilijkheden. De ouderlijke woning («*De Wildeman*») met al wat er bij behoorde werd overgenomen door Frans, den secretaris en Anna, die gehuwd was met Jan Verbraecken. Ze moesten er voor betalen 5000 carolus gulden. Er werd bij aangeteekend : «mits niemand van de andere medepar-

(11) Schepenregister 1695-1698. f° 159 v° en 172 r°-176 r°.

(12) Op 8 Juli 1679 werd de akte ingeschreven waarbij de Souvereine Raad van Brabant de schepenen van Wuustwezel machtigt, op verzoek van de weduwe van advocaat Michiel van Beeck, in hun schoot een momber aan te stellen voor de scheiding en de deeling der erfelijke goederen en voor het beheer der eigendommen van de twee minderjarige kinderen. Tot momber werd op dien datum Jan van Pulle, schepen, aangesteld. (Schepenreg. 1695-98 f° 158 r°).

tijen de erve in haar geheel heeft willen aanvaarden, maar wel tot veel minderen prijs ».

De andere eigendommen werden verdeeld « bij blinde loting ».

Het heeft nu voor deze studie minder belang aan te duiden wat elk kind voor zijn deel kreeg.

Stippen we hierbij nog aan, dat ook de goederen, welke voortkwamen van de moeder, Anna van Elsacker, mede verdeeld werden. Deze eigendommen waren allen te Loenhout gelegen en bestonden uit een hoeve op den Hesselink, de helft van een hoeve, een weide aan de Dorens, land in de Steegde, een beemd achter de Donk en een beemd bij Neerven.

HOOFDSTUK III.

Het sekretariaat van Frans van Beeck

(1675-1718).

De oudste zoon, dien we als advokaat te Brussel hadden gekend, volgde dus zonder meer zijn vader op. Hij onderteeekende de eerste akte op 27 Januari 1675 en begon een nieuw schepenregister. Hij woonde met zijn moeder en met Jan Verbraecken, zijn schoonbroeder, in het ouderlijke huis « *De Wildeman* ».

In 1683 trouwt hij met Josina Catharina Rommens, de dochter van Adriaan Frans Rommens, schepen der buitenbank van Hoogstraten, wonend « binnen den dorpe van Meer ».

Op 16 Januari 1684 wordt hun een zoon geboren, die door oom Michiel, den advokaat, boven de doopvont wordt gehouden en diens naam ontvangt.

Met dien kleinen Michiel en met het eigen huishouden wordt het nu te druk in « *Den Wildeman* » en de secretaris koopt op het einde van het jaar het huis oostwaarts van de pastorij. Daar is nu huizing, stalling, brouwerij met een schuur aan vast en nog een stuk grond op Hagelkruisakker. De secretaris neemt daar nu zijn intrek. Het is het oude gebouw dat wij nu gewoon zijn de « *gendarmerie* » te heeten, omdat het later daar nog voor gediend heeft.

Theodoor was intusschen ook getrouwd en moeder, broeders en zusters verkochten hem het woonhuis met schuur en stalling, tegen de kerk, dat hun vader in 1640 had gekocht. Zoo was die ook gesteld.

Het is ongelooflijk hoe de secretaris intusschen ook aan het koopen is gegaan. Zie maar : In 1685 : kamer, turfhuis en hof, op de Plaats tegenover de kerk, een stuk beemd op Brekelen, de helft van een anderen beemd; in 1686: een perceel land op Hagelkruisakker, en in 1687 koopt hij van schout Peeter Maesmans de groote afspanning « *De Keyzerscroone* » op den Kruisweg. Intusschen doet hij groote geldbeleggingen op renten.

Twee kinderen werden hem geboren : Margareta in 1685 en Adriana Maria in 1687. Zij stierven allebei op driejarige ouderdom.

De secretaris heeft het erg druk. Hij moet herhaaldelijk optreden als gevolmachtigde zoo o. m. voor Peeters van de Werff uit Eindhoven (1685), voor Jacob van der Rijt, den heer van Wuustwezel (1685), voor Willem van der Rijt, die een proces inspant tegen Baron Louis Dubois, heer van Assche (1688), voor Jan van der Rijt, heer van Broechem (1690), enz.

Hij zelf, samen met zijn schoonvader spannen een proces in en stellen advocaat Michiel van Beeck aan om hun zaak voor den Raad van Brabant te brengen (1689). Michiel wordt ook door de schepensbank gelast een proces te voeren en wel tegen den Markgraaf van Antwerpen (1687).

In 1689 komt een zware slag de familie treffen. Advocaat Michiel van Beeck sterft en laat twee minderjarige kinderen na. Hij was gehuwd met Maria van Zeune.

Adriaan van Beeck als schout aangesteld door Jacob van der Rijt (1688).

Peeter Maesmans, die sinds 1653 schout der heerlijkheid van Wuustwezel en Westdoorn was, nam in 1688 ontslag. Door den heer, Jacob van der Rijt werd Adriaan van Beeck op 2 November 1688 officieel aangesteld en op 12 Jan. van het volgend jaar beëdigd. (13)

(13) Schepenregister 1688-1692 f° 67 r°-68 v°.

We laten hier de aanstellingsakte volgen :

Wij, Jacobus van der Rijdt, Heere van Wuustwezel, Westdorne, enz. Allen degenen, die deze letteren zullen zien of hooren lezen, salut.

Alzoo Peeter Maesmans gewezen schout van onzen voorzegden dorpe en heerlijkheid, zijn schoutambt heeft neergelegd in onze handen en dat tot behoud van de gerechtigheden van den dorpe en heerlijkheden moet voorzien worden in en vervangen worden door een bekwamen persoon, zoo is het, dat wij het schoutambt hebben gegund en gegeven aan Adriaan van Beeck, zoon van wijlen Peeter van Beeck in zijn leven secretaris van onzen voorschreven dorpe en heerlijkheden, deszelfs integriteit en bekwaamheid ons genoegzaam bekend zijnde om hetzelfde met eene onwederroepelijke macht, autoriteit en bijzonder bevel uit te oefenen en te bedienen, te staan over alle magistrale en judiciale acten, de mannisse te doen (14), onze jachten, waranden en visscherijen van onzen voorschr. dorpe en heerlijkheden wel gade te slaan, alle overtreders en misdoeners van zelve en van alle onze andere gerechtigheden daarover en over alle andere onbehoorlijke feiten en delicten te calengieren, (15) dezelve in rechte te betrekken en verder alles te meer te doen en te verrichten wat een goeden schout schuldig is en behoort te doen.

En hetgene bovendien aan- en afhangt met bijzondere conditie en bespreking, dat de voornoemde Adriaan van Beeck zal hebben, genieten en profiteeren de gerechte helft in en van alle de boeten en amenden dewelke eenigszins zullen komen te vervallen ten onzen behoefte, de wederhelft reserveerende tot onzen behoefte. En zullen de proceskosten, die daarover vallen voor de eene helft door ons moeten gedragen worden en voor de andere helft door den schout. Alleen al de goederen, die uit kracht van delict bastardij en anderszins aangeslagen worden, aangaande dewelke wij onze gerechtigheden niet en willen gealtereerd hebben, blijvende ook tot onzen laste.

Waarvan de voornoemde Adriaan van Beeck zal gehouden zijn te doen behoorlijke rekening, bewijs en relique, mitsgaders ook van de voornoemde boeten en amenden.

Willende en begerende door dezen, dat Adriaan van Beeck dit schoutambt altijd vredelijk zal uitoefenen en bedienen zonder dat hij desaangaande nu of namaals, door ons of onze nakomelingen gestoord of verontrust zal mogen worden in eenige manieren.

Ordonneeren onze rechteren, wethouders, dienaars en onderdanen van onzen dorpe ende heerlijkheden, nu zijnde en degenen, die namaals zouden mogen wezen, en alle anderen die zulks zou mogen aangaan, den voorn. Adriaan van Beeck als schout van onze heerlijkheden Wuustwezel en Westdoorn te kennen en te houden. En zal hij gehouden zijn in alles wel en getrouw zijn ambt te

(14) Op de rechtszittingen stelde de schout een straf voor. Hij « maande » dus de schepenen een bepaalde straf uit te spreken.

(15) Straf uitspreken.

kwijten en te doen den behoorlijken eed, daartoe staande, in handen van Willem van Ostaeyen, schepen van onzen voorzegden dorpe, welke tot het afnemen van dien eed, in onzen naam gemachtigd is.

En hebben wij bovendien aan bovengenoemden Adriaan van Beeck nog gegund en gegeven het stadhoudersambt van ons Leenhof van den dorpe en de heerlijkheid van Wuustwezel en Westdoorn, mitsgaders ook van ons leenhof in Brecht, genaamd den eigendom in Brecht om deze ambten ook met een onwederroepelijke macht en bijzonder bevel te bedienen, de hergeweiden te ontvangen en verder alles te doen en te hanteeren gelijk een goeden stadhouder schuldig is te doen op de baten, de profijten en de emolumenten daartoe staande en zooals die door onze voorgaande stadhouders altijd zijn bediend geweest mits doende van zijnen ontvang behoorlijke rekening.

In oorkonden en kennis der waarheid hebben wij dezen met onzen naam onterteekend en met onze wapens gezegeld den tweeden dag der maand November in het jaar Onzes Heeren toen men schreef een duizend eenhonderd acht en tachtig.

(w. o.) J. van der Ryt.

Verscheen Adriaan van Beeck en heeft ingevolge bovenstaande aanstelling in handen van mij Willem van Ostaeyen, schepen, daartoe gemachtigd gedaan den behoorlijken eed, zoo van het schoutsambt als van het stadhoudersambt. Ter presentie van Peeter Anthonis Peeters, Cornelis Cornelis Pauwels, Cornelis Goetstouwers en Niklaas de Wolff schepenen in Wuustwezel.

In oorkonden enz. 12 Januari 1689.

(w. g.) W. van Ostaeyen.

(Scab. prot. 1688-1692, f° 67 r°-68 v°)

Steeds meer welstand. — Sterfgevallen in de familie.

Drie jaar na de dood van Michiel komt in 1691 nieuwe rouw over de familie. Theodoor van Beeck sterft op 39 jarigen ouderdom. Hij was gehuwd met Elisabeth van Ostaeyen, de dochter van Jacob van Ostaeyen, die lange jaren schepen en stadhouder van het leenhof was.

In de schepenregisters vindt men overal sporen van den toenemenden welstand der familie. Maria Jordaens, « begyntje op 't vermaard begynhof van Hoogstraten » verkoopt moer in Peeter Beyers putten in de Putoirsche moeren aan schout Adriaan van Beeck. Anna van Beeck, met haar man Jan Verbraecken, koopt twee woonhuisjes tegen de Plaatse, laat ze afbreken en doet er een nieuw woonhuis op bouwen.

De secretaris zelf doet aanzienlijke geldbeleggingen. We geven hier enkele cijfers : 1692 : 750 gulden ; 1693 : 464 gln. ; 1694 : 1744 gln. ;

1695 : 609 gl.; 1696 : 1000 gl.; 1697 : 612 gl.; 1698 : 750 gl.; 1699 : 925 gl.; zijnde op acht jaar tijds 6854 gulden!

Intusschen staat de grondaankoop niet stil : in 1692 een perceel bouwland op Hagelkruisakker, in 1694 een beemd in de Beersgat-beemden en een hofstede op Ginhoven; in 1695 : een akker, de Wilgskens, op Hofakker, aldaar nog twee perceelen en een gedeelte van den Mispelakker op Ginhoven; in 1697 een stuk grond in de Akkerstraat en de twee volgende jaren komt het tot een drukke uitwisseling van eigendommen tusschen den secretaris en zijn schoonbroeder Jan Verbraecken.

De « Wildeman » komt nu heelemaal aan dezen laatste, doch in ruil voor de afstand van zijn half deel krijgt hij niet alleen den beemd « Het Spaeyken » langsheen de beek op Brekelen, doch ook het woonhuis met stalling, schuur en landerijen op den hoek van de Akkerstraat en de Plaats, « *op de Verkenmarkt* » heet het daar.

Ook 's Wyngaards heiblok, dat ze samen bezaten wordt afgedeeld n Frans koopt nog van Anna den akker op Ginhoven.

Meteen vernemen we ook wat over den prijs der gronden. In de Akkerstraat kost bouwland 1 ½ gulden de Roede; op het Hofakker is het iets duurder (1 gl. 14 st.) en op Ginhoven kost de Mispelakker slechts 13 stuivers per Roede.

Op 3 Mei 1697 sterft de weduwe van Peeter van Beeck. Ze werd op het hoogkoor der kerk naast haar man begraven. Dit overlijden gaf aanleiding tot de « scheiding en deeling » waarover we hierboven hebben gesproken.

Intusschen was ook het gezin van den secretaris aangegroeid. In 1698 werd de jongste, Jan Frans, geboren. Margareta en Andriana Maria (geb. 1687) en Josina (geb. 1692) waren alle drie overleden. Michiel was nu 14 jaar, zoodat van de zes kinderen alleen Michiel en Anna zouden overblijven.

Meteen zijn we in het jaar 1700. De welstand in de secretarissen-familie schijnt nog immer toe te nemen.

Op 17 Februari wordt een oude familieschuld gedeeltelijk afgekort. De weduwe van Peeter van Beeck had in 1682 een som van 4000 gulden ontleend, met als pand den beemd op Tereik. Nu geven de

kinderen en kleinkinderen daarop een afkorting van 1200 gulden. (Adriaan van Beeck, schout, Frans van Beeck, secretaris, en de kinderen van Theodoor en van Michiel van Beeck.)

Op drie jaar tijds (1700-02) koopt de secretaris een stuk land op Hagelkruisakker, de Nonnenweide in den Pothoek, een beemd bij de kerk, een bunder moer in de Chartroise-moeren, een weide te Goor-eind in de Gooren, een hofstede over de Brugge (Achterbrug) en zet kapitalen uit tot een bedrag van omtrent duizend gulden.

Hij is ook « biebeoer » en koopt in 1701 « een party stocken van bijen » (biekorven) voor 76 gulden.

Vermelden we nog, dat hij na de dood van zijn vader hoofdman der Sint Jorisgilde geworden was.

Secretaris Frans van Beeck, koninklijk erfelijk notaris (1704).

Den 12 November 1704 wordt aan de familie van den secretaris het erfelijk notarisambt toevertrouwd. Het koninklijk besluit wordt in het schepenregister ingeschreven. 16) We vernemen daardoor, dat hij als eenig notaris zal optreden met de vergoedingen die daaraan verbonden zijn. Hem wordt tevens de verplichting opgelegd boven de deur van zijn woning een bord te plaatsen met het koninklijk wapenschild en het opschrift « koninklijk erfelijk notaris ».

(16) Ziehier den oorspronkelijken tekst der aanstellingsakte.

« De par le Roy

» Je soussigné preposé de la part du Roy à l'exécution de l'édit de création des charges de notaires royaux héréditaires et au recouvrement de la finance qui en résultera, déclare par cette d'avoir en vertu du même édit commis et constitué la personne de Mre François van Beeck, secrétaire de Wuestwesel au quartier de Ryen et notaire royal et héréditaire unique en dit lieu pour exercer la fonction de notaire aux mêmes droits et émoluments dont il doit jouir en vertu de l'édit à condition qu'il fera enregistrer la présente au greffe de son ressort, et mettra devant la porte un tableau aux armes de Sa Majesté avec l'écriture de notaire Royal héréditaire.

Fait à Anvers le 12 de 9bre l'an 1704.

estoit signé Malaise de Verlij

en marge estoit escri « Bon pour le village de Wustwesel au Quartier de Rhyen. »

(Schepenregister 1702-1707 f° 117 v°.)

Den eersten December van hetzelfde jaar oefent hij voor de eerste maal zijn notariële functie uit en laat een akt inschrijven als « coninklijcken erfelycken notaris ».

Op 1 Aug. 1709 kocht de secretaris samen met Cornelis van der Vloet, voor 100 gulden het Cynsboek der Karthuizers van Lier, welke vele cijnsen hadden op goederen te Wuustwezel : « achter den windmolen, aan de westzijde van de groote moeren in de Chartroise moeren »

Het is aan de geldbelegging en aan het aankooopen van eigendommen te merken, dat de nieuwe functie van den secretaris zeer winstgevend was. Het zou ons te ver voeren moesten we afzonderlijk al de beleggingen vermelden. We noteeren het globaal bedrag van 7020 gulden op 13 jaar tijds. Intusschen koopt hij : een perceel in den mispelakker, een stede te Meer nabij de kerk, een stede nabij de Plaatsse (voor 1100 gulden), (17) land en weiland op Ginhoven (« de Eursel »), een beemd te Westdoorn (het Buynderken), nog een stuk grond nabij de plaatsse.

Adriaan van Beeck, de schout, sterft.

Michiel helpt zijn vader.

Adriaan van Beeck, de eerste schout der familie, de jongste zoon van Peeter van Beeck onderteekende op 20 Februari 1706 zijn laatste akte. Hij overleed kort daarna in den ouderdom van 48 jaar. Hij was ongehuwd. Zijn opvolger, als schout, was Jan Jozef Nouwens.

Intusschen was Michiel de eenige zoon van den secretaris ook meerderjarig geworden. Hij koopt in 1709 een stuk land op de Gouwe te Gooreind, dat hij beboscht. Nu vinden we ook geschrift van zijn hand in het schepenregister. De secretaris, die blijkbaar genoeg had met zijn notariaat, laat nu de zaken stilaan over aan zijn zoon, die

(17) Deze stede nabij de Plaatsse — is het huis van de familie van Beeck, dat in 1934 afgebroken werd. Het heette vroeger « *Het Postuershof* ». We komen daar verder op terug. Frans van Beeck kocht het op 25 Aug. 1710. Het kwam in 1758 aan schout Frans van Beeck en werd in 1723 mede als borg gesteld toen de weduwe van Michiel Frans van Beeck de leening bij ridder du Bois aanging. Het was omgeven met grachten, waarvan rond 1880 het laatste deel werd gedempt.

vanaf 1714 schepenakten onderteekent als « adjoint-secretaris, » doch de echte secretaris schrijft zelf ook nog akten en plaatst regelmatig zijn handteekening.

**De correspondentie met ridder Jacob van der Rijt,
heer van Wuustwezel (1715-1717).**

Uit de laatste levensjaren van den secretaris-notaris Frans van Beeck hebben we een reeks zeer interessante brieven, welke hij ontving van den heer van Wuustwezel en Westdoorn, ridder Jacob van der Rijt, wiens rentmeester hij was. In afwachting, dat we deze correspondentie volledig publiceeren, willen we er hier uit zanten wat speciaal betrekking heeft op het secretariaat : De heer geeft opdracht voor het vervangen van een der schepenen voor het verheffen van leengoederen in de Wachelbergen en bespreekt de voetstappen door schout Noutwens gedaan bij den bisschop.

De kwestie der tiendeklok, waarover oneenigheid was met het Gasthuis, wekt ook de bekommernis van den heer (1715).

Jan van Pelt, die zich tegenover de rechtspraak der schepenen verzet had, moet aangeklaagd worden bij den Souvereinen Raad van Brabant « tot handhaving van het gezag van het gerecht. » — De zoon van den heer ging met den secretaris op jacht en ironisch merkt de heer aan « dat hij de hazen had zien loopen... » (18)

De « opstandigheid » van Jan van Pelt komt terug in al de brieven van 1716 en zelfs tot Maart 1717.

We vinden in een schrijven van den secretaris allerlei bijzonderheden over het beplanten met mast van de gronden te Witgoor.

De zaak tegen Van Pelt brengt zelfs oneenigheid mede tusschen den secretaris en den schout. De heer dreigt met het nemen van maatregelen tegen Van Pelt. (1717)

In de brieven vinden we interessante bijzonderheden over de familie van der Rijt, die hier echter niet van pas komen.

(18) Om een oordeel te vormen over de verhouding van den heer tot zijn rentmeester : « *Het toegesonden wild was zeer goed en delicaat. Hebben het verorberd en met een goed glas wijn begoten, zonder te verzuimen op Uw gezondheid en die van de vrienden te drinken!* » (25 October 1716.)

De laatste jaren.

Sinds 1712 vinden we ook een van Beeck uit de andere linie, als onderteekenaars van schepenbrieven. Het is Adriaan Frans, de tweede zoon van Theodoor van Beeck, die herhaaldelijk optreedt als « procureur » en die vanaf 1716 ook als schepen aangesteld is.

Frans van Beeck was den laatsten tijd erg sukkelachtig geworden. In 1715 ging hij een gezondheidskuur doen naar Aken, doch hij vond er geen beterschap. De akten van zijn hand worden zeldzamer en zijn handteekening wordt met bevende hand geplaatst. Op 2 Mei 1718 onderteekent hij de laatste maal een schepenakte en op 15 Juni van dat jaar overleed hij. Hij werd begraven op het hoogkoor der kerk.

Op den grafsteen lezen we :

D. O. M.
SEPULTURE
VAN FRANCOIS VAN BEECK
SECRETARIS ENDE GREFFIER
DESES DORPS ENDE
HEERLYCKHEYT VAN WUESTWESEL
ENDE WESTDORNE ENDE HOOFTMAN
VANDE GILDE VANDEN ED*
RIDDER STE-IORIS
STIERFT DEN 15 IUNY 1718
ENDE IOSINA CATHARINA
ROMMENS SYNE HVYSVROVW
STIERFT DEN ... IVNY 17.. ENDE
... MICHEL FRAN. VAN BEECK
SECR. EN GREF. 5 IAEREN STERFT
26 7BER 1723 OUD 39 IAEREN
ANNA CATH: VAN BEECK STERFT
3 7BER 1736 OUD 67 IAEREN
ENDE MARGARETA / ADRIANA MARIA /
MARIA / ENDE IOANNES FRANCISCUS
HUNNE KINDEREN.

R. I. P.

Met secretaris Frans van Beeck was de laatste zoon van den eersten secretaris overleden. Alleen een dochter bleef nog over, Catharina, die gehuwd was met schepen Jan Hermans.

Frans van Beeck liet twee kinderen na : Michiel Frans, die hem opvolgde als secretaris en Anna Catharina, die ongehuwd was. De vier andere kinderen, die onderaan op den grafsteen vermeld staan waren allen overleden vóór 1701.

Het jaar dat Frans van Beeck overleed, kwam een nieuwe Frans van Beeck ter wereld, de tweede zoon van Michiel van Beeck.

(Over secretaris Frans van Beeck kan nog veel meer gezegd worden, vooral in verband met de bebossching met mast van de gronden van den heer van Wuustwezel.)

HOOFDSTUK IV.

Michiel van Beeck was slechts vijf jaar secretaris.

(1718-1723).

Zooals we hierboven hebben gezien had Michiel Frans reeds een viertal jaren samen met zijn vader, als adjunct het ambt van secretaris uitgeoefend toen hij in 1718 op 34-jarigen ouderdom zijn vader opvolgde. Hij was gehuwd met Isabella Theresia de Roy, de dochter van Herman Jozef de Roy, secretaris der vrijheid Weelde, welke uitgestrekte goederen bezat in de baronie van Breda o. a. te Dongen.

Toen hij zijn vader opvolgde had Michiel nog vier kinderen in leven. Een zoon was het jaar te voren overleden.

In 1719 werden de goederen van schout Adriaan van Beeck (†1706) en van Maria van Beeck (†1711) die samen woonden, verdeeld.

Erfgenenamen waren : 1. Catharina van Beeck, hun zuster, gehuwd met Jan Hermans. 2. Jan Verbraecken weduwnaar van Anna van Beeck, schoonbroeder, 3. de weduwe en de kinderen van secretaris Frans van Beeck en 4. de weduwe en de kinderen van Theodoor van Beeck.

De te verdeelen erfgoederen besloegen ruim 5 Ha. waaronder de groote Wyngaerdshoeve op Ginhoven. Berent met ruim 2000 gulden.

De helft dezer hoeve kwam aan den secretaris, Michiel Frans van Beeck met zijn moeder en zuster, evenals drie weiden nabij Schutsdijk en het moer in Peeter Beyers' putten. Hun gedeelte was dus beleend met 500 gulden.

Het volgend jaar wordt het overschot der rente van 4000 gulden welke de weduwe van den eersten secretaris had aangegaan afgelegd door de afstammelingen.

Over het leven van dezen secretaris konden we weinig opteekenen. Op 13 September 1723 schreef en onderteekende hij nog een akte in het schepenregister. Enkele dagen later was hij plots overleden... Hij werd bijgezet in het graf van zijn vader, dien hij vijf jaar te voren had opgevolgd.

Men kan zich inbeelden wat een zware slag dat moet geweest zijn voor de jonge weduwe, die met vier minderjarige kinderen achter bleef. De oudste, Maria Catharina was negen jaar en Herman Jozef, die voorbestemd was om zijn vader op te volgen was amper zeven jaar oud.

HOOFDSTUK V.

Het "interim,, van Jan Cornelis Beyers en Jan van Heyst, desservierende secretarissen. (1723-1741).

Men heeft altijd gemeend, dat sinds 1636 onafgebroken een van Beeck het ambt van secretaris van Wuustwezel heeft waargenomen. We hebben hierboven op de vergissing gewezen, die begaan werd toen men op den grafsteen van Herman Jozef van Beeck beitelde : « secretaris en griffier 58 jaar, oud 65 » (19). Daaruit moest men afleiden dat deze secretaris slechts 7 jaar oud zou geweest zijn toen hij zijn vader opvolgde, wat uitgesloten is.

Het lijkt geen twijfel, dat de heeren van Wuustwezel er aan hielden dat het secretarissambt in deze familie werd bewaard en

(19) Zie voetnota (*) blz. 60.

daardoor is het dan ook te verklaren, dat in 1723, na de dood van Michiel Frans van Beeck een der schepenen, **Jan Cornelis Beyers** tot « loco secretaris » (plaatsvervangende secretaris) werd aangesteld.

Kort na de dood van haar man, op 4 November 1723 ging Isabella Theresia de Roy een leening aan van 2000 gulden (tegen 60 gl. per jaar of 3 %) bij ridder Louis du Bois, heer van Assche, Walem, enz. wonende te Antwerpen. Haar schoonmoeder, de weduwe van secretaris Frans van Beeck stelde zich borg met al haar goederen, o. m. het mooie « huis nabij de Plaetse. »

Schepen Jan Hermans, de oom van Michiel, fungeerde als momber der vier minderjarige kinderen, terwijl Jan Cornelis Beyers de loco-secretaris als oppermomber optreedt.

De weduwe van den secretaris huwde het volgend jaar met **Jan van Heyst**, die vanaf dat jaar de rechten der minderjarige kinderen waarneemt en Jan Beyers opvolgt als loco-secretaris.

Het was een alleszins elegante oplossing : de stiefvader, die de plaats openhoudt voor zijn pleegkind en die er tevens voor zorgen zou dat na den zwaren slag de familie er terug boven op kon komen.

In 1728, dus vijf jaar later was men al zóó ver dat geld kon geplaatst worden en dat een perceel schaarhout kon gekocht worden in de Gouwe aan de Gooreindsche akkers. En enkele maanden later in Mei 1728 erft Isabella de Roy, samen met haar broeder Christiaan, die ook te Wezel was komen wonen, de goederen van haar vader.

Meteen is de oude welstand weergekeerd. Als de burgemeesters in 't nauw zitten met hun dorpsrekeningen of als er Koningsbeden of schattingen te betalen zijn, weet men altijd de noodige voorschotten te vinden bij een of ander lid der familie van Beeck (in 1730 : 200 gl.)

Frans van Beeck, de zoon van Michiel tot schout aangesteld (1737).

Ridder Jacob van der Rijt, van wien we de mooie brieven hebben, was na twintig jaar zijn oude vriendschap nog niet vergeten. Hij zou de eerste gelegenheid te baat nemen om het te bewijzen. Jan Jozef

Nouwens, die Adriaan van Beeck in 1706 als schout was opgevolgd, overleed in 1737.

Onmiddellijk doet hij schrijven « *Zoo wij in consideratie hebben genomen de goede en getrouwe diensten aan ons door de overleden secretarissen en griffiers Frans van Beeck en Michiel van Beeck in hun leven bewezen, alsmede door den tegenwoordigen deservierenden secretaris en griffier Jan van Heyst betoond ... stellen wij aan Frans van Beeck, zoon van wijlen den voornoemden Michiel van Beeck als onzen schout der heerlijkheid Wuustwezel en Westdoorn en stadhouder van het Leenhof in Brecht.* » (20)

In de aanstellingsakte is verder bepaald, dat tijdens de minderjarigheid van den nieuwen schout (geb. 1718) *Jan Cornelis Beyers* zou optreden als plaatsvervanger voor het schoutsambt en *Jan van Heyst* voor dat van stadhouder.

De opbrengst van het ambt tijdens de minderjarigheid waren voor Jan van Heyst en Isabella de Roy « *zyn eigen moeder* » die als een der plaatsvervangers overlijdt den opvolger mogen voorstellen.

In 1737 is er nog een ander heuglijk feit aan te stippen. Jan van Heyst koopt de brouwerij terug! Men herinnert zich dat na de dood van Peeter van Beeck de brouwerij aan zijn dochter Anna kwam, gehuwd met Jan Verbraecken. Deze verkocht heel het gedoe in 1723 aan den schout, J. J. Nouwen, zijn zoon Cornelis Jozef Nouwens, schout van Zandvliet, verkocht het op zijn beurt aan Jan van Heyst en zoo kwamen de kinderen van Michiel van Beeck terug in het voorvaderlijke huis.

In 1773 werd ook de nieuwe pastorie gebouwd. De toenmalige pastoor, Christiaan van Beeck, was een kozijn van Michiel van Beeck. En terwijl Jan Cornelis Beyers nog immer optreedt als « stadhouder van den schout » is de oudste zoon Herman Jozef van Beeck, meerderjarig geworden en met hem komt er terug een van Beeck als secretaris. De officiële aanstellingsakte vermeldt, dat Herman Jozef op 24 Mei 1741 den eed aflegde.

(20) Oorspronkelijke akte op perkament. 28 April 1737. Rijksarchief Antwerpen. Fonds Wuustwezel, nr. 4.

HOOFDSTUK VI.

Herman Jozef, de vierde secretaris Van Beeck.

(1741-1781).

Het jaar na de indiensttreding van Herman Jozef van Beeck, nam zijn broeder Frans de plaats in van schout, welke hem sinds 1737 was toegewezen. Vanaf 28 Mei 1742 vinden we de schepenakten door twee van Beeck'en onderteekeend en zulks gedurende bijna veertig jaar! De familie gaat voort met het uitbreiden der eigendommen. Anna Catharina koopt een stuk grond op den hoogen akker van Hofakker en de schout, Frans, koopt de hofstede der erfgenamen Rommens op Ginhoven. De secretaris Herman Jozef begreep zijn plicht tegenover zijn moeder. Men zal zich herinneren, dat onmiddellijk na het overlijden van secretaris Michiel van Beeck zijn weduwe een leening van 2000 gulden aanging bij ridder du Bois om de opvoeding der kinderen te kunnen bekostigen. Thans legde de zoon de schuld zijner moeder af. (4 Maart 1745.)

De heerlijkheid wordt verkocht aan J. F. Vinck.

Hetzelfde jaar komt er een andere heer aan het hoofd der heerlijkheid. Met de familie van der Rijt, waaraan de secretarissen-familie zooveel te danken had, is het nu gedaan. Jan Frans Vinck, een rijk-geworden zakenman die tevens ambtman der stad Antwerpen was, koopt de heerlijkheid nadat hij eenige jaren te voren een patentbrief had gekocht waardoor hij in de rangen van den adel werd opgenomen. Nu hij de heerlijkheid gekocht had voegde hij achter zijn naam de woorden « *de Wuestwezel* » of « *de Wustwezel* ». Hij bracht groote veranderingen aan het hof en kocht al maar meer goederen. Men zou zeggen, dat er nu voor de secretarisfamilie minder kans was om gronden te koopen, want vanaf dien tijd is het niet meer dezelfde « koop-furie » van vroeger. De geldbeleggingen gaan voort. De schout kan in 1750 nog « een vervallen huis met hof » koopen op den Kleinenberg.

Intusschen was Herman Jozef van Beeck, de secretaris, getrouwd met Maria Catharina Jozefa Dirickxsens, de dochter van Cornelis, welke te Antwerpen op de Vrijdagmarkt woonde.

In 1753 zijn er nog altijd goederen van den eersten secretaris Peeter van Beeck, welke nog gemeenschappelijk bezit zijn van de klein- en achterkleinkinderen. Op 17 Juli van dat jaar worden ze verkocht. Jan van Heyst, die dus gehuwd was met de weduwe van Michiel van Beeck kocht het huis op de Plaats tegen de kerk; de schout Frans van Beeck schafte zich de Langeweide in den Pothoek aan en Anna Catharina 224 ½ Roeden grond in 's Wyngaerdshoeve te Ginhoven en de Staeymansweide (488 Roeden).

De groote goederenverdeeling van 1758.

Deze Anna Catharina overleed in 1756 en van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om nu tusschen de kinderen van Michiel van Beeck hare goederen te verdeelen evenals die welke voortkwamen van dezès vader, secretaris Frans van Beeck († 1718).

De vier erfgenamen waren de overblijvende kinderen van Michiel van Beeck :

1. Maria Catharina, gehuwd met Hendrik Vorsselmans, kosterschoolmeester.

2. Herman Jozef, secretaris.

3. Frans, schout.

4. Anna Cornelia, ongehuwd.

De te verdeelen eigendommen hadden een oppervlakte van meer dan 12000 Roeden (ongeveer 40 Ha.). Ze waren belast met 12.613 gulden, doch dit bedrag was gedekt door renten op andere eigendommen. Bovendien waren er nog groote eigendommen te Loenhout.

Maria Catharina (Vorsselmans) bekam o. m. het woonhuis (naast de latere gendarmerie). *Herman Jozef* erfde o. m. het huis ter oostzijde van de Pastorij (palend aan het overige). *Frans* kreeg o. m. de hoeve van Ginhoven en het « Postuershof » het huis tegenover de brouwerij. *Anna Cornelia* had o. m. de stede met huis en schaaipstal te Ginhoven.

Een geschil tusschen den heer en den secretaris.

De nieuwe heer J. F. Vinck had in 1754 den secretaris, die tevens griffier was van het leenhof, verzocht naar het Hof van Wuustwezel te komen met de leenboeken. De secretaris weigerde en de heer diende een klacht in bij den Raad van Brabant. De heer schreef aan den raad, dat de weigering van den secretaris berustte « op een ongegronde koppigheid ». De secretaris op zijn beurt schreef aan den Raad « bereid te zijn te zijnen huize den heer te ontvangen om hem inzage te geven van al de leenregisters en van al de stukken, zoo dikwijls als hem gelieven zal deze te komen inzien, tevens bereid zijnde hem kopie te geven van al wat hij wenscht. »

De uitspraak van den Raad kon niet anders zijn dan een afwijzing van den heer, die bovendien veroordeeld werd tot de kosten van het geding. (21)

Een nieuwe periode van welstand.

De jaren, die nu volgen zijn « stille » jaren, althans voor wat de familiegebeurtenissen betreft. Alles bepaalt zich bij het beleggen van kapitalen, het aankopen van gronden en het beheeren der goederen.

In 1760 ontvangt de secretaris volmacht van zijn vrouw om te Antwerpen op te treden voor het verkoopen van een gedeelte van haar moederspaart zijnde o. m. « een huis met winkel, keuken, plaatse, bovenkamers, zolders en toebehoorten genaamd « *het Swaentien* » bestaan en gelegen op de Vrijdagmarkt tusschen het huis « *de gulden Traille* » en het huis genaamd « *de Lelie* ». De koper was Jonkheer Jan Frans Moretus (der drukkerij Plantyn-Moretus op de Vrijdagmarkt).

De secretaris koopt zelf een weide in den Lijkweg (1762), een beemd te Akkerveken (1766), een perceel land vroeger geheeten den Schaffelenberg thans de Hippelgewenden, ook het Kapelblok (1767) en het volgend jaar koopt hij de hoeve der erfenamen Beyers « om-

(21) Oorspronkelijke akte op perkament. (Familie-archief van Beeck.)

trent de kapel te Westdoorn » (meer dan 8 Ha.). Een paar maanden daarna nog de hofstede en het « Koolhofken » te Gooreind.

Later komt Frans van Beeck, de schout ook in actie. Hij koopt van zijn broeder en zusters voor 1800 gulden hun deel in een stede met goederen te Meer, die ze van hun grootvader geërfd hadden. (22) Ook de helft van de Goorbeemden worden door hem aangekocht.

Naar het voorbeeld zijner voorouders worden door secretaris van Beeck merkelijke bedragen op eigendommen geplaatst als rent : in 1772 : 1150 gl., in 1774 : 1500 gl. enz.

**Petrus van Heyst wordt brouwer.
Verdeeling der goederen van Heyst-de Roy (1771-1775).**

Tusschen 1723 en 1800 loopt de historie der familie parallel met die der familie van Heyst, door het huwelijk van schepen Jan van Heyst met de weduwe van secretaris Michiel van Beeck.

In 1759 overleed Jan van Heyst en Isabella Theresia de Roy is voor de tweede maal weduwe. Uit haar eerste huwelijk, met Michiel van Beeck waren haar vier kinderen overgebleven, die we hier boven zoo pas nog hebben opgenoemd. Uit haar tweede huwelijk had ze eveneens vier kinderen :

Petrus van Heyst, E. H. Corneel Jan van Heyst, die pastoor werd te Aartselaar (23), Christiaan Jan Van Heyst, schepen te Alf en Cornelia Joanna, die trouwde met Gaspar Schrauwen, brouwer te Wernhout.

(22) In deze akte heet hij « *schout allier en van Loenhout* ».

(23) Op zijn graf in de kerk van Aartselaar lezen we :

« D. O. M.
Gedenkt de ziele van den heer
C. J. van Heyst, eerwaardig seer,
tot Wuestwezel 1728 geboren
A. 1755 pastoor vercoren
27 April 1786 overleden.
Bidt, dat hij ruste in vrede. »

Toen Jan van Heyst overleden was lieten de weduwe en de acht kinderen (uit beide huwelijken) de brouwerij op naam van Petrus van Heyst zetten (10 Dec. 1771). Hij moest daarvoor betalen na de dood zijner moeder 4200 gulden en tijdens haar leven 126 gulden per jaar (3 %) opbrengen.

Isabella Theresia de Roy overleed in 1775. (24) Toen had de groote goederenverdeeling plaats der eigendommen welke beide echtelingen hadden samengebracht. De acht kinderen ontvingen elk een ongeveer gelijk deel, bij loting aangewezen. We geven hier een zeer beknopte opsomming :

Herman Jozef van Beeck (secretaris) : een rente van 4000 gulden, een hofstede te Brecht en goederen (341 ½ roeden) te Wuustwezel.

Anna Cornelia van Beeck : het huis tegen de kerk (nabij de Plaats) en goederen (702 R.) te Wuustwezel.

Maria Catharina van Beeck (gehuwd met H. Vorsselmans) : de hoeve in de straat nabij St. Janskapel te Weelde met goeder; daaraan (2875 R.)

Frans van Beeck (schout) een hoeve te Rijkervorsel (gehucht de

(24) Isabella Theresia de Roy werd bijgezet in het graf waar haar broeder en haar man reeds rustten. We lezen op den grafsteen, onderaan het wapenschild van de Roy :

D. O. M.
SEPULTURE VANDEN EERSAMEN
CHRISTIANUS DE ROY
IONGMAN FONDATEUR
VAN EEN JAERGETEYDE
BINNEN DESE PAROCHIE
GESTORVEN DEN 13 DECEMBER 1760
OUDT 51 JAEREN.
ENDE IOANNES VAN HETST STIERF
25 XBER 1759 OUDT 84 IAEREN
ISABELLA THERESIA DE ROY SYNE
HUYS: WED: MICHIEL FRAN. VAN
BEECK SECR^r EN GREF. STERFT 30
XBER 1771 OUD 80 IAEREN
BIDT VOOR DE ZIELE.

Bolk) en de goederen daarmee verbonden (3190 R.) evenals heivelden te Minderhout.

Petrus van Heyst (brouwer) hofstede te Weelde aan het kerkhof (3400 R.) en visscherijen te Ravels.

Cornelis van Heyst (pastoor) goederen te Weelde (3315 R.).

Christiaan van Heyst (schepen te Alfen) stede en goederen te Baarle (1500 R.) en goederen te Hoogstraten (402 R.).

Cornelia Joanna van Heyst (gehuwd met brouwer Schrauwen, Wernhout) stede en hoeve te Weelde (3725 R.).

We hebben het testament van de weduwe van Michiel van Beeck doorgezien, en het blijkt daar werkelijk uit dat, door de gelijkstelling van de kinderen uit eerste en tweede huwelijk, die van het eerste benadeeld werden. F. H. J. van Beeck stipte zulks ook aan in zijn « notitiën ».

Petrus van Beeck wordt priester.

Op 31 Mei 1775 werd in het schepenregister een akt ingeschreven waardoor we vernemen dat Herman Jozef van Beeck en Maria Cath. Jozefa Dirickxsens melden « de promotie tot den priesterlijken staat, dien hun zoon Petrus van Beeck, theologant in het seminarium episcopaal te Antwerpen eerstdaags met Gods gratie zal aanvaarden », daarom verklaren zij « aan het bisdom en Zijne Doorluchtigste Hoogwaardigheid den Bisschop van Antwerpen te verbinden en te affecteeren » verschillende goederen : De stede, woonhuis, stal, enz. te Gooreind in Ertborringen (bijna 4000 roeden = ongev. 13 Ha.) — ter waarde van 3000 gulden, voor welke som de secretaris en zijn vrouw door deze goederen beloven in te staan.

Intusschen doet er zich een erfeniskwestie voor langs de zijde van Dirickxsens te Antwerpen. Secretaris van Beeck komt op voor de rechten zijner « minderjarige onmondige kinderen » en het duurt van 1774 tot 1775 vooraleer er een akkoord bereikt is. De successie wordt geregeld en de vrouw van den secretaris laat zich bijstaan door hare zonen Petrus en Augustinus en Pastoor van Heyst.

Het volgend jaar koopt de secretaris (met de opbrengst der erfenis?) een hoeve met gronden te Westdoorn nabij de kapel (30 Dec. 1777).

HOOFDSTUK VII.

Schout Frans van Beeck volgt zijn broeder op als secretaris.

(1781-1794).

De laatste jaren worden de handteekeningen van Herman Jozef van Beeck zeldzamer. Soms gaat er een gansch jaar voorbij zonder dat we nog de twee handteekeningen vinden. Frans, de schout houdt goed stand. Op 10 April 1781 zet secretaris Herman Jozef voor de laatste maal zijn naam in de schepenregisters. Hij overlijdt op 5 November van dat jaar. Hij was 65 jaar oud en had gedurende 40 jaar het ambt van secretaris waargenomen. Zijn naam werd gebeiteld on-
deraan op den grafsteen van den eersten secretaris. (25)

(25) Zie blz. 60.

Ter nagedachtenis harer ouders, broeders, zusters en neef liet Carolina J. M. van Beeck in 1844 een wit marmeren gedenkplaat met zwarten lijst plaatsen in de kerk te Wuustwezel. (Thans op het hoogkoor in den muur links.)

Het opschrift luidt :

D. O. M.
PIÆ MEMORIÆ
HERMANI JOSEPHI VAN BEECK OB. 5 NOV. 1781
ET
MARIÆ CATHARINÆ DIRICKXSSENS OB. 2 OCT. 1800
CONJUGUM
AC FRATRUM SORORIS ET NEPOTIS
JOANNES FR. OB. 3 NOV. 1770
AUGUSTINUS H. OB. 31 AUG. 1807
DOMINICI G. P. OB. 20 FEB. 1814
FRANCISCI M. L. OB. 10 DEC. 1816
JOSEPHI M. NEP. OB. 12 SEPT. 1819
HERMANÆ C. J. OB. 18 NOV. 1820
R^{di} Dⁿⁱ PETRI OB. 21 OCT. 1822
JOSEPHI C. OB. 22 JAN. 1830
MARLÆ A. F. OB. 25 APR. 1834
CAROLI J. F. J. OB. 6 DEC. 1842

R. I. P.
HOC MONUMENTUM PONI CURAVIT
CAROLINA JOANNA MARIA VAN BEECK
MDCCCXXXIII

Vermoedelijk had men reeds een combinatie gevonden voor de opvolging van den secretaris. Doch we hebben nergens een verklaring gevonden voor het feit dat deze secretaris niet door een zijner zonen werd opgevolgd. Dat blijft dus voorloopig nog een raadsel.

Wat er ook van zij, onmiddellijk na de dood van Herman Jozef treedt zijn broeder, Frans, op als secretaris. Deze was schout, doch een maand voor de dood van den secretaris vinden we Petrus van Heyst als schout (12 Oct. 1781) en in een akte van 7 Januari 1782 heet Frans van Beeck «gewezen schout». Hier wordt dus voor de eerste, maar ook voor de eenige maal de rechte lijn gebroken, nu zal het weer verder in goede orde gaan en de vier volgende secretarissen volgen nu «van vader op zoon.»

Frans van Beeck had op 30 November ontslag genomen als schout. De ontslagbrief luidt aldus :

«De ondergeteekende verklaart bij dezen in handen van Mynen heer van Wuustwezel en Westdoorn &^a te desisteeren soo van 't officie van Schout der voorn. heerlykheden mede van 't Stadthouderschap van den Leenhove ende Eigendom in Brecht waarover den zelve heer kan disponeeren naer zijne liefste.

Actum Antwerpen 30 November 1781.

(w. o.) *F. van Beeck.* »

Frans van Beeck was gehuwd met Maria Lucia Leppens en was 63 jaar oud toen hij zijn functie van schout verwisselde voor die van secretaris. Hij had vijf kinderen gehad, waarvan nog drie in leven waren : Frans Herman Jozef van Beeck (geb. 1756) en die zijn vader zou opvolgen, Maria Catharina Jozefa (geb. 1759) en Anna Cornelia Lucia (geb. 1762).

Het overlijden van Meester Vorsselmans (1782) en van Anna Cornelia van Beeck (1787).

De schoonbroeder van den secretaris, Meester Hendrik Vorsselmans die gehuwd was met Maria Catharina, de oudste dochter van Michiel

(26) Oorspronkelijke ontslagbrief berust op het Rijksarchief te Antwerpen. (Fonds Wuustwezel. Nr. 4. Varia.)

Frans van Beeck, overleed in 1782. (27) Een maand na zijn overlijden kwam het tot een geschil tusschen de weduwe van Herman Jozef van Beeck en kinderen en de erfgenamen van H. Vorsselmans. Aanleiding tot dezen twist was het eigendomsrecht der gracht welke de grens-scheiding uitmaakte tusschen de weide «den Bruul» bij de kerk en den schooldries. Beide partijen kwamen gemakkelijk tot akkoord : de sloot werd gemeene scheidingsgracht en men mocht langs beide kanten boomen planten.

Door deze akte leeren we ook de kinderen van Herman Jozef van Beeck en Maria C. J. Dirickxsens kennen : zeven zonen en twee dochters waren nog in leven van de veertien kinderen. Hendrik Vorsselmans had twee kinderen : Jan Frans, onderpastoor te Rijkvorsel en Anna Cornelia Josina, gehuwd met Dominicus Mutsaerts, schout van Loenhout en Popendonk.

Anna Cornelia van Beeck, de eenige overlevende zuster van den secretaris woonde in het huis tegenover de kerk (thans bewoond door Dr. A. van Pul). De helft daarvan was eigendom van de kinderen van Hendrik Vorsselmans, welke helft ze in 1783 overnam. Zij ging intusschen voort met het beleggen van kapitalen (in 1783 nog 2000 gl.).

Ze overleed in 1787. Hetzelfde jaar werd hare nalatenschap verdeeld tusschen vier families : 1. haar broeder secretaris Frans van Beeck, 2. de W^e en kinderen van Herman Jozef, 3. de kinderen van Jan van Heyst (half broeders en -zuster), 4. de kinderen van Hendrik Vorsselmans (nicht en neef). Het meerendeel der goederen was openbaar verkocht op 22 Juni en 19 Nov. Elke stam erfde zoo wat tusschen 2500 en 3000 gulden en eenige goederen.

Petrus van Heyst, de brouwer stond speciaal vermeld. Hij kreeg de huisinge «*Den Hertog van Beieren*» de afspanning tusschen de kerk en de Plaats, waarover hierboven meermalen spraak was en waarvan we thans voor het eerst den naam vernemen. Ze werd bewoond door Jan Baptist de Pré.

(27) Het was naar aanleiding van de benoeming van Hendrik Vorsselmans in 1736-37, dat het geschil oprees tusschen pastoor en gemeente. Zie «*Wesalia*» 9e jg. (1934-35) blz. 1, 16, 65 v.v.

Zijn grafschrift vindt men in «*Wesalia*» 9e jg. blz. 70.

Het « Hof van Plaisantien » op Tereik.

Het was aanstonds te merken, dat de secretaris een flinke som geerfd had van zijn zuster. Hij koopt op 19 Sept. 1789 voor 5300 gulden het Hof van Plaisantiën op Tereik (thans bewoond door Louis Van Riel).

In de 18^e eeuw wilden vele rijkgeworden kooplieden, naar het voorbeeld der adellijke familiën ook hun buitengoederen hebben. Zekere Raemdonk, een Antwerpsch koopman, had op Tereik een groot lusthof gebouwd en in 1789 verkocht Lucas Emmanuel Raemdonck dit hof aan Frans van Beeck. De akte werd gepasseerd voor Dominicus van Beeck (zoon van Herman Jozef van Beeck) notaris te Antwerpen. Frans Herman Jozef van Beeck, practiseerend advokaat te Antwerpen trad op voor zijn vader.

Het eigendom van Tereik had een uitgestrektheid van ongeveer 18 Ha. en bestond uit : *« Een hof van plaisantiën hebbende differente vischvijvers, hovinge, remisie, stallingen, boomgaard, huis, gronden, toebehoorten, met alsnog een hoeve, palend Noordwaarts aan de heirbane en Oostwaarts aan het straatje. »* Daarbij dan nog een blok land *« de Willaart »*, den grooten akker, het Schootbeemdeken, beemden, weiden en heiden. Dan nog een moerveld onder Zundert (6 $\frac{1}{2}$ Ha.) en land en weide in de Loeidongen te Loenhout (1 $\frac{1}{3}$ Ha.).

Het einde van het oud regiem.

De jaren '90 waren er van onzekerheid en onrust. De Fransche revolutie had een onmiddellijken weerslag op onze gewesten. De eerste inval, de Oostenrijksche restauratie en in 1794 vallen de Sansculotten van Pichegru langs de Kempen Holland binnen. Dan volgt de tijd der assignaten, der brandschattingen, der miserie.

Van in 1793 zien we er een weerspiegeling van in onze schepen-registers. Op 19 Maart 1793 treedt Petrus van Heyst voor de laatste maal op als schout en juist een maand later is Cornelis Gabriël Peeters president-schepen. In Mei komt er een nieuwe schout, Frans Jozef Martinus Theunissens, een vreemdeling. Jan Frans Vinck de Wust-wesel was naar het buitenland gevlucht. De secretaris Frans van

Beeck bleef onverstoorbaar op zijn post. Alle schepenakten zijn door hem onderteekend, al is het in 1794 met bevende hand en op 5 Mei 1794 vinden we voor het laatst zijn naam, haast onleesbaar. Op 25 Mei is hij overleden. Met hem ging een man heen, die groote diensten bewezen had aan de heerlijkheid en aan de gemeente, gedurende meer dan een halve eeuw : 40 jaar als schout, 13 jaar als secretaris. Met hem sloot tevens een historische periode af : met de oude heerlijkheid was het nu gedaan. En de nieuwe secretaris, een der grootste zou nog juist eenige bladen in het oude register kunnen inschrijven.

Maar Frans van Beeck had de Fransche overheersching niet gekend.

HOOFDSTUK VIII.

Frans Herman Jozef van Beeck, de groote secretaris.

(1794-1831).

Jaren was Frans Herman Jozef van Beeck advokaat geweest te Antwerpen, toen hij op 38-jarigen ouderdom zijn vader opvolgde en zulks in de moeilijkste periode, die men zich indenken kan. Zijn voorgangers hadden allen het voorbeeld hunner voorgangers om hun bestuurlijke activiteit te regelen.

Het Fransche bewind zou alles veranderen en in dien overgangstijd moet het voorwaar geen gemakkelijke taak geweest zijn om naar behooren het dorp te besturen en de traditioneele gewoonten en zeden in eere te houden tegenover de niets ontziende Fransche hervormers.

De « notitiën » van F. H. J. van Beeck.

Het was traditie in de familie van Beeck de voornaamste familiegebeurtenissen op te teekenen. Peeter van Beeck was er in 1636 meê begonnen, secretaris Michiel van Beeck, zijn kleinzoon had het voortgezet en de voornaamste der secretarissen, Frans Herman Jozef van Beeck legde een genealogisch register aan, dat hij zijn « Notitiën » noemde. Daarin vereenigde hij al de aanteekeningen van zijn voorgangers en deed zelf opzoekingen.

In zijn inleiding schrijft hij, dat in vele familiën niets bekend is omtrent de voorouders en de bloedverwanten. *« Om die duisterheid in mijn familie te voorkomen, heb ik in dit boek bijeen verzameld al de aantekeningen, welke ik in boeken van mijn voorouders heb gevonden betreffende mijn familie, mitsgaders al hetgene ik desaan-gaande van mijn ouders heb gehoord en hetgeen ik uit de doop-, dood- en trouwregisters, alsmede uit de schepenregisters heb kunnen ontdekken. »*

Frans Herman Jozef van Beeck heeft in dit boek zelf zijn levens-beschrijving opgeteekend.

« Ik Frans Herman Jozef van Beeck heb al mijn kleine studiën gedaan te Turnhout, uitgenomen de poësis, welke ik te Bergen in Henegouwen in het jaar 1774 gevolgd heb. Ik heb te Leuven in de « pedagogie het Vercken » den geheelen cursus van philosophie gevolgd en mede gepromoveerd in het jaar 1777, bekomen hebbend de vierde plaats in de derde linie. Heb op den 10 October 1780 mijn licentie behaald in beide Rechten, waarna ik te Brussel ben gaan wonen en heb aldaar verbleven tot in het jaar 1787, wanneer ik, om reden der troebelen, die er alsdan in dezen lande ontstaan waren, weder bij mijn ouders ben komen wonen en mijn vader, alsdan oud en « caducquelyck » wordend, heb voor hem bediend de secretarije.

Ben op 22 April 1793 alhier tot Wuustwezel getrouwd met Cornelia Antonia Peeters, geboren op 14 Juli 1773, dochter van wijlen Cornelis Gabriël Peeters en Maria Petronella Lodewyckx, beiden alhier ook te Wuustwezel gewoond hebbend en aldaar geboren.

Na den dood van mijn vader heb ik van den heer van Wuustwezel Jonker Jan Frans Jozef Vinck in het begin van de maand Juli 1794 bekomen de secretarije van dit dorp. Bij de nieuwe organisatie van de buitenwetten, welke het Fransch gouvernement in 1796 gedaan heeft werden de secretarijen om zoo te zeggen afgeschaft. Ik heb niettemin de functie blijven waarnemen.

In hetzelfde jaar 1796 ben ik benoemd als vrederechter van het kanton Kalmthout, tot welk kanton Wuustwezel alsdan behoorde, maar ik heb voor die functie bedankt.

Het Fransch gouvernement tengevolge van de revolutie van 18 brumaire 8^e jaar (9 November 1800) gansch veranderd zijnde, heb ik in het jaar 1802, door de inwoners daartoe verkozen zijnde, het vrede-rechterschap van het kanton Brecht, waartoe Wuustwezel alsdan behoorde, aanvaard. Toen een anderen vrederechter benoemd werd, heb ik in 1808 de plaats van ontvanger der belastingen der gemeenten Wuustwezel en Loenhout aanvaard.»

Hij is de eenige der oude secretarissen van wien we een « portret » hebben, wezen het dan slechts van een Fransch reisпас.

Hij was 1,65 m. groot, had donkerbruin haar en wenkbrauwen, — blauwe oogen, een gewone neus en een rond aangezicht.

Na den dood van zijn vader bleven een paar maanden open in het schepenregister en schepen P. J. Goetschalckx, die later adjoint-maire zou worden onderteekende als « loco-secretaris ».

Op 4 Juli 1794 werd Frans Herman Jozef van Beeck door Jan Frans Jozef Vinck de Wustwezel tot secretaris aangesteld. We bezitten de oorspronkelijke aanstellingsakte met het zegel van den heer en met den tekst van den eed door den nieuwen secretaris afgelegd.

« Dat ik ben van de katholieke, apostolieke Roomsche religie en beloof in dze altijd te zullen blijven en haar te zullen onderhouden » aldus de secretaris, die verder verklaarde welke functies hij te vervullen had en « dat hij tot het bekomen van dit ambt geen geld of andere dingen gegeven noch beloofd had *zoo moet mij God helpen en al zijn lieve Heiligen.* »

Vier dagen later, 8 Juli 1794, oefent de nieuwe secretaris voor de eerste maal zijn functie uit. Hij begint een nieuw blad en als ware het om hulde te brengen aan het voorvaderlijk geloof dat bedreigd werd door de Sansculotten schreef hij, alvorens de officiële termen neer te pennen, plechtig aan het hoofd van het blad :

« Sit nomen Domini benedictum... »

Het volgend jaar op 30 Maart 1795 heeft Wuustwezel een Franschen « maire » gekregen, Guillaume Jacques Sheehan, heette hij. De secretaris noemde hem « substituet-schouteth », doch het zou niet lang meer duren met de oude benamingen.

Op tweeden Kerstdag 1795, (5 nivose 4e année républicaine) wordt in de oude schepenregisters de eerste Fransche akte ingeschreven, het is een aanwezigheidsgetuigschrift voor J. F. J. Vinck, afgeleverd door « nous, officiers municipaux Sheehan, J. Lodewyckx, P. J. Goetschalckx, F. H. J. van Beeck. »

De laatste acte is van 7 Maart 1796. De oude schepenregisters hebben uitgediend. De goede oude tijd der schepenakten is voorbij. Nu wordt de schepenbank een municipalen raad met veel kleinere bevoegdheid, met reglementen en wetten met de stijve vormen der nieuwe administratie.

Het is alsof de oude tijd niet mocht doodgaan zonder dat men er afscheid van genomen had. En dit afscheid werd gesymboliseerd door twee handteekeningen : J. F. J. Vinck... de laatste heer van Wuustwezel en Westdoorn, die nu geen heerlijke rechten meer bezat en een gewone « citoyen » geworden was, die zich te gedragen had naar dezelfde wetten en reglementen als de menschen waarover hij eertijds heerschte. Hij onderteekent J. F. J. Vinck en het adellijke « de Wustwezel » is achterwege gebleven.

Dan volgt de naam van den afstammeling van dengene, die honderd zestig jaar te voren voor het eerst den naam van Beeck in de Wuustwezelsche schepenregisters had neergepend. Want de sierlijke handtekening van F. H. J. van Beeck besluit het laatste schepenregister.

Hij had het laatste woord...

Hij zou ook het Fransche regiem en dan nog het Hollandsch bewind overleven. Hij is immers de secretaris die den naam zijner familie den meesten luister zou bijzetten.

In dienst van dorp en volk.

Zoolang de Franschen hier de macht in handen zouden hebben zoolang zouden zij ook de aanklachten van secretaris van Beeck kunnen vernemen.

De gemeente werd in die jaren overstroomd met allerlei krijgsvolk. In een brief van 9 Thermidor jaar 3 wordt gewezen op het feit, dat het immer dezelfde gemeenten zijn, die de lasten te dragen hebben.

« Ziehier nu zes maanden, sinds de inneming der stad Breda, en reeds hebben wij hier meer dan 30.000 soldaten moeten herbergen, zoowel komende uit Brabant, Vlaanderen als Holland. »

Als hem gevraagd wordt het fortuin aan te duiden voor elk ingezetene, dan komt het tot een protest in de kolom der bemerkingen en de secretaris vraagt zich af « waar men het haalt nog te durven spreken over fortuin in een gemeente, die door de troepen jaren lang is geplunderd. »

Zoo is het telkens. Hij schrijft aan den Commissaris, aan het centraal bestuur van het Departement, aan de Ministers te Parijs, ja zelfs aan Napoleon. Het was in verband met het aanleggen van de groote baan Antwerpen-Breda. (28) We willen er hier even bij stil blijven omdat we hier een bijzondere verdienste van den secretaris hebben te onderlijnen. Toen op bevel van Napoleon Brussel met Amsterdam zou verbonden worden langs Antwerpen wendde secretaris van Beeck al zijn invloed aan om te bekomen dat de nieuwe baan langs Wuustwezel zou komen. Toen hij op dit punt voldoening bekomen had ijverde hij om ze zoo dicht mogelijk bij de dorpskom te krijgen. Dat de groote steenweg langs Wuustwezel de huidige richting volgt, heeft de bevolking aan hem te danken.

In 1813 werd zijn functie van « president van het kanton Brecht » door Napoleon nog voor vijf jaar, dus tot 1818 verlengd...

Onder het Hollandsch bewind.

Onze secretaris heeft het niet gemakkelijk gehad met de voortdurende hervormingen op bestuurlijk gebied met daarbij al den last van allerhande troepen, welke veertig jaar lang langs de groote banen trokken. Maar wat er ook gebeurde steeds werd alles trouw genoteerd, tot zelfs zorgde hij voor den lateren geschiedschrijver om hem nauwkeurige gegevens na te laten over den slag van Wuustwezel (Dec. 1813) en over de troepenbewegingen uit dien tijd.

Tijdens het Hollandsch bewind werd hij aangesteld om de recht-

(28) Zie « Wesalia » I (1926) aflev. 1 en 2.

streeksche belastingen te innen in de gemeente Wuustwezel, Loenhout en Esschen. (29 Januari 1818.)

Op 10 November 1818 werd hij door de regeering erkend als secretaris, op voorstel van den gemeenteraad en in 1820 werd hij bovendien gelast met het beheer der gemeentefinanciën van Esschen en in 1825 met dat der gemeente Loenhout.

De Belgische onafhankelijkheid.

De jaren, die de Belgische omwenteling van 1830 voorafgingen waren voor den secretaris zeker niet de gemakkelijkste, ook niet wegens familiële aangelegenheden.

Uit zijn huwelijk met Cornelia Antonia Peeters had F. H. J. van Beeck veertien kinderen waarvan de oudste Frans Ferdinand, die jong nog het ouderlijk dak verliet, het bracht tot controleur der douanen te Luik, Karel Christiaan werd notaris en burgemeester te Esschen, Willem Godfried apotheker te Antwerpen, Jozef Domien, notaris te Antwerpen, de jongste Jan Karel werd priester en stierf als pastoor te Westmalle.

Op 11 November 1831 ingevolge de nieuwe wettelijke bepalingen werd de secretaris, die tevens gemeenteontvanger was, voor de keuze gesteld tusschen deze twee ambten. Hij verkoos het laatste en de gemeenteraad benoemde zijn zoon Louis Laurent tot secretaris.

Frans Herman Jozef van Beeck bleef gemeenteontvanger tot aan zijn dood op 4 December 1835.

Met hem verdween de grootste der secretarissen van Beeck. Hij had gedurende meer dan veertig jaar zijn beste krachten gewijd aan de belangen der gemeente.

Hij had op bewonderenswaardige wijze zijn taak vervuld. Hij heeft onder alle omstandigheden zijn man gestaan en de rechten der gemeentenaren op kranige wijze verdedigd.

Wuustwezel heeft veel aan hem te danken.

Te zijner nagedachtenis werd achter de kerk de mooie kalvarieberg opgericht en onder zijn naam leest men als eere-titel « *In alma universitate Lovaniensi U. J. Lic.* »

HOOFDSTUK IX.

De drie laatste Secretarissen.

Louis Laurent van Beeck (1831-1871)

Frans Jaak van Beeck (1871-1908)

Eugeen Karel van Beeck (1908-)

Toen op 11 November 1831 **Louis Laurent van Beeck** zijn vader opvolgde had hij reeds jaren lang ondervinding opgedaan zoodat zijn nieuw ambt slechts de voortzetting was van zijn gewone bezigheden, maar toen na de dood van zijn vader ook de plaats van gemeenteontvanger open kwam stelde zich een probleem.

De gemeenteraad duidde op 2 Jan. 1836 drie kandidaten aan: de secretaris, dezes broeder Jozef Domien en meester Kenis, die tevens eerste schepen was. De gouverneur liet weten, dat de twee functies van secretaris en ontvanger niet verenigbaar waren, doch de gemeenteraad bleef bij zijn eersten kandidaat, welke dan ook benoemd werd.

De nieuwe secretaris kreeg de lastige taak het bestuur op nieuwen leest te schoeien volgens de nieuwe gemeentewet van 1836. Het bleek een heele herinrichting te zijn en de regeling der eerste gemeenteverkiezingen moet veel moeilijkheden opgeleverd hebben.

Een andere nieuwigheid was het inrichten van het nieuw gemeentehuis, dat in 1837 moest afgewerkt zijn. Tot dan toe was er geen gemeentehuis geweest. Al wat het secretariaat aanging werd ten huize van den secretaris afgehandeld, waar ook de boeken en papieren berustten. De gemeenteraad vergaderde in een of andere herberg, gewoonlijk in « De Weirelt » achter de kerk en pot en pint moeten zeker een bijzondere stemming hebben bijgebracht.

Voortaan zou dat alles veranderen, meer officieel, minder gemeentelijk, maar daarom niet beter...

Deze secretaris had een zeer eigenaardig geschrift. Het is een reeks gelijkaardige naast elkaar geplaatste haakjes en het kost veel moeite deze teekens te ontcijferen.

Louis Laurent van Beeck huwde Maria Jozefa Verstraelen en had tien kinderen, meestal dochters. Toen hij naar de zeventig ging bood hij zijn ontslag aan. Hij zou echter niet lang van zijn pensioen genieten. Hij overleed drie jaar later, op 12 April 1874. Zijn weduwe overleefde hem dertig jaren. Zij overleed te Antwerpen ten huize van haren schoonzoon L. Goovaerts, op 9 Januari 1904.

**

Frans Jaak van Beeck, geboren 3 Maart 1840, volgde zijn vader op. Hij werd benoemd op 16 December 1871. Er was slechts één enkele kandidaat. Hij bekwam al de stemmen (8 op 8) en legde den eed af op 13 Januari 1872. Hij zette de goede traditie zijner voorgangers voort. Het ambt van gemeenteontvanger werd nu niet meer vereenigd met dat van secretaris, doch de functies van ontvanger en secretaris van het Godsgasthuis en van secretaris van het weldadigheidsbureau werden door hem uitgeoefend. Gebeurtenissen welke de administratie in een andere richting stuurden of die zijn dagelijksch werk bemoeilijkten deden zich tijdens zijn secretariaat niet voor. Hij vervulde zijn ambt op gemoedlijke wijze, was zeer voorkomend en als men nu nog zegt : « dat met hem iedereen goed over de baan kon » dan is dat zeker een welverdiende lofbetuiging.

Op 19 Februari 1867 was hij te Rijkevorsel in het huwelijk getreden met Maria Bastiaens, uit welk huwelijk dertien kinderen werden geboren. Het overlijden van zijn echtgenoot, « vrouw van Beeck » zooals men haar noemde, was voor hem een zware slag. (31 Januari 1908.) Op 13 Mei van hetzelfde jaar legde hij zijn ambt neer. 's Anderendaags vergaderde de gemeenteraad en in het verslag der zitting lezen we, dat de burgemeester « in naam van al de leden van den raad een dankbare, innige en treffende hulde bracht voor de uitstekende diensten door Frans van Beeck bewezen en dat hem tot belooning den titel van eere-secretaris werd toegekend. » Zoo sprak de burgemeester zeker wel naar het hart der gansche bevolking.

Drie maanden later, op 21 Augustus 1908 overleed deze verdienstelijke man, die in allen eenvoud zijn taak had vervuld.

Hij werd opgevolgd door zijn jongsten zoon, **Eugeen Karel van Beeck** (geb. 7 Mei 1887) welke door den gemeenteraad werd benoemd op 18 Mei 1908 en den eed aflegde op 2 Juli daaropvolgend. Hij is de negende secretaris uit de familie van Beeck.

Besluit.

Hiermede eindigen we het werk, dat we sinds lang hadden voorbereid, doch dat we slechts wilden laten verschijnen ter gelegenheid van het derde eeuwfeest der benoeming van den eersten secretaris van Beeck.

Het was mogelijk en wenschelijk geweest deze studie nog verder uit te breiden. We hebben ons bepaald bij de rechte lijn der opeenvolgende secretarissen, zonder de zijtakken te behandelen. We hadden ook de « lotgevallen » van elk huis kunnen nagaan. Bv. voor « *Het Postuershof* » het huis der familie van Beeck, dat in 1934 werd afgebroken, dat vroeger binnen breede grachten lag en dat een interessante geschiedenis heeft, zou een speciale behandeling wel de moeite loonen, evenzoo voor « *Den Hertog van Beieren* » en voor « *Den Coninck van Spagnien* ». Wegens het beperkt kader dezer studie zijn vele bijzonderheden onverlet gelaten. Te meer omdat we zooveel mogelijk het geheele dorpsbestuur hierbij betrekken wilden.

We hopen, dat we erin geslaagd zijn door dit overzicht onze lezers een kijk te laten werpen niet alleen op deze bepaalde familie maar ook en vooral op daarmee samenhangende algemeene toestanden.

Moest hierdoor de kennis van het oude dorpsleven zijn bevorderd dan zouden we ons ruimschoots beloond achten.

Meteen danken we al degenen, die ons door het verstrekken van gegevens behulpzaam zijn geweest.

KAREL C. PEETERS.

Stamtafel der Secretarissen van Beeck

Peeter van Beeck × Lucia.....

Dirk van Beeck (+ 1625) × 1615 Catharina Huybrechts (+ 1623)

PEETER VAN BEECK (1616-1674) × Anna van Elsacker (+ 1697)
(Secr. 1636-1674)

Theodoor (1644-47)	Catharina (1646-46)	Michiel (1647-48)	Frans (1649-1718)	Michiel (1651-89)	Theodoor (1652-91)	Maria (1654-1711)	Anna (1656-1702)	Adriaan (1658-1706)	Catharina (1660-1735)
				× Maria van Zeune	× Elisabeth van Ostayen (+ 1726)		× Jan Verbraecken (+ 1702)	(Schout 1688-1706)	× Jan Hermans (+ 1730)

FRANS VAN BEECK (1649-1718) × Josina Cath. Rommens (1657-1744)
(Secr. 1675-1718)

Michiel Frans (1684-1723)	Margareta (1685-88)	Adriana Maria (1687-90)	Anna Cath. (1689-1756)	Josina (1692)	Jan Frans (1698-1701)
------------------------------	------------------------	----------------------------	---------------------------	------------------	--------------------------

MICHIEL FRANS VAN BEECK (1684-1723) × Isabella Theresia De Roy (+ 1775)
(Secr. 1718-1723)

Maria Cath. (1714-1769)	Herman Jozef (1716-1781)	Frans (1718-1794)	Petrus Hendrik (1720-22)	Anna Cornelia (1722-1787)
× Hendr. Vorsselmans (+ 1782)				

HERMAN JOZEF VAN BEECK (1716-81)
× Maria Cath. Joz. Dirickxsens (+ 1800)
(Secr. 1741-1781)

14 kinderen (10 zonen en 4 dochters)

FRANS VAN BEECK (1718-94)
× Maria Lucia Leppens (+ 1802)
(Schout 1737-1781)
(Secr. 1781-1794)

Jan Frans Jos. (1750-64)	Corn. Mich. Emm. (1750)	Frans Herm. Jos. (1756-1835)	Maria Cath. Jos. (1759-1814)	Anna Corn. Lucia (1762-1816)
			× 1 ^o G. Vermeulen (+ 1801)	× A. J. Wouters (+ 1823)
			2 ^o E. P. Keusters (+ 1834)	

FRANS HERMAN JOZEF VAN BEECK (1756-1835)
× 1793 Cornelia Antonia Peeters (1773-1836)
(Secr. 1794-1831)
(Gem. ontv. 1831-1835)

Frans Ferd. (1794-1866)	Maria J. J. (1795-1842)	Carolina Ant. (1797-1887)	Karel Christ. (1798-1865)	Jan Jozef (1801-14)	Louis Laurent (1802-3)	Louis Laurent (1803-74)	Willem Godfr. (1805-06)	Willem Godfr. (1806-62)	Helena F. N. (1808-09)	Helena C. J. (1810-81)	Jozef Dom. (1812-77)	Joanna Antonia (1814-92)	Jan Karel (1818-75)
× A. Kuyl +			× J. L. Schrickx (+ 1872)					× J. Claessens (+ 1871)			× R. J. M. Deckers (+ 1880)		pastoor Westmalle

LOUIS LAURENT VAN BEECK (1803-1874)
× 1838 Maria Jozefa Verstraelen (1816-1904)
(Secr. en Gem. Ontv. 1831-1871)

Frans Jaak (1840-1908)	Elisa Maria Joz. (1841-1913)	Lucia Carolina (1843-1906)	Maria Fr. Car. (1846-1923)	Louis J. F. (1848-1927)	Willem Th. Hub. (1850-62)	Carol. M. Hel. (1853-1923)	Anna Maria (1855-64)	Johanna M. (1857-93)	Karel J. Ant. (1858-1900)
	× J. Pellens (+ 1906)	× 1 ^o V. Spruyt + 2 ^o E. De Jongh +	× P. Van Thielen (+ 1926)	× L. Van den Bergh (+ 1927)		× L. Goovaerts (+ 1927)		× P. V. d. Bosch (+ 1892)	× V. d. Wildenbergh

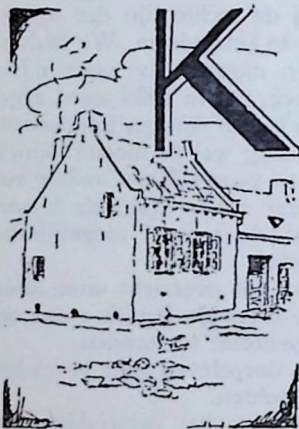
FRANS JAAK VAN BEECK (1840-1908)
× 1867 Maria Bastiaens (1846-1908)
(Secr. 1871-1908)

Theresia Mathilda (1868-1918)	Maria Jozefa (1869-)	Leonia Maria (1870-)	Louis Egidius (1872-1929)	Joanna Sidonia Maria (1873-935)	Frans Louis (1875-)	Julius Petrus (1877-1934)	Carolina Maria (1879-)	Gabriella Mathilda (1881-)	Hendrika Maria (1882-)	Louisa Eleonora (1884-)	Eugeen Karel (1887-)	Arth. Jan (1890-1891)
× Em. Van Gect- som (+ 1933)	× Adr. Van Laerhoven (+ 1895)	× J. De Ridder	× M. Johanné	× L. Pellaers	× Pitters	× Th. Theys		× J. Berben	× H. Koenraads	× L. Michielsens		

EUGEN KAREL VAN BEECK (1887-)
× 1° A. A. L. M. Schöller (+ 1923)
2° E. Johanné
(Secr. 1908-)

Een kleine Kroniek uit de jaren 1642-52

*Nieuwe altaren in de kerk. — Bezoek van den Koning
van Engeland. — De Vrede van Munster.*

RONIEKEN leveren ons wellicht het meest boeiende materiaal voor onze historische studie, al moet men ze ook steeds met het noodige voorbehoud behandelen.

In het Schepenregister der jaren 1641-1645 heeft secretaris Peeter Van Beeck eenige bladen vrij gehouden voor het opteekenen van merkwaardige gebeurtenissen. Hij noemt dat « Memorie van eenighe Parthijen » en het is alleen jammer te noemen, dat deze « Memorie » zich niet, langer uitstrekt dan over een tiental jaren.

IN DE PAROCHIEKERK.

« In het jaar Onzes Heeren 1642, aldus de memorie, in de parochiekerk alhier tot Wuustwezel is gemaakt een nieuw altaar ter eere van de Moeder Gods Maria. God geve, dat dezelve lang aldaar mag staan in rust en vrede.

Anno 1643.

Is in dezelfde Kerk gerepareerd het «lammenceersel» dewelke zeer ontrepareerd was. (*Wordt hier bedoeld de lambrizeering of paneelwerk?*)

Anno 1643.

Is aldaar in dezelfde Kerk nog een altaar of schilderij gemaakt ter eere van St. Hubertus.

Anno 1644.

Zoo hebben de guldebroeders van de Gilde van den Edelen Ridder St. Sebastiaan in de Kerk gemaakt een nieuw altaar ter eere van hunnen patroon, zijnde daarmede verbonde het H. Kruis, Ste Catharina en Ste Barbara.

Anno 1645.

Hebben de gildebroeders van den Edelen Ridder St Joris in de voorseyde Kerk gemaakt een nieuw altaar ter eere van hunnen patroon zijnde daaraan toegevoegd St Antonius en Ste Catharina.

Zijnde alle de voornoemde altaren geschilderd door Mr. Jacques Nieculants, geboortig van Brecht.»

DE KONING VAN ENGELAND.

Anno 1649.

Den 29 Juni op St Peeter en Pauwelsdag is door dezen dorpe gepasseerd de jonge Koning van Engeland, vergezeld van den Prins van Oranje en de «Princesse Royale», zuster van gemelden koning, en huisvrouw van gemelden Prins van Oranje, met vele meer andere groote heeren.

Houdend alhier hunnen middagmaaltijd, zijnde den Koning bij den heer Pastoor, den Prins van Oranje bij den Secretaris. De tafel en de maaltijd werden genomen bij Cornelis Hegge en verder waren alle huizen aan de Kerk vol.

(Het betreft hier Karel II, koning van Engeland, wiens vader, Karel I, na den opstand van Essex en Cromwell door het parlement ter dood veroordeeld werd en op 30 Januari 1649 gehalsrecht werd.

Zijn zoon, Karel II, geboren in 1630 vluchtte naar de Nederlanden. Hij nam onmiddellijk den titel aan van Koning van Engeland en liet zich in Schotland kronen in 1651. Na vele moeilijkheden besteeg hij den troon in 1669. Hij overleed in 1685.

Willem II graaf van Nassau en prins van Oranje, was gehuwd met de zuster van den Koning. Deze kleinzoon van Willem den Zwijger was geboren in 1625 en overleed in 1650, het jaar na zijn doortocht te Wuustwezel.)

DE VREDE VAN MUNSTER EN WAT DAAROP VOLGDE.

Anno 1648.

Is de vrede gesloten tusschen den Koning van Hispaniën en de Staten van Holland, waarmede men had verhoopt alhier in rust en vrede te wezen.

Maar wat is daarna gevolgd :

Anno 1649.

Van den 19 Mei tot den 13 Juni, zijnde 26 dagen, zijn binnen Wuustwezel gelogeerd met het volk van oorlog van Zijne Majesteit, te weten eerst van een regiment van Colonel Wolffum en daarna van Guasco. Hebben gekost in dien tijd 2800 gulden.

Daarna zijn wederom gevolgd zeer extraordinaire groote schattingen en subsidiën, niet mogelijk voor den dorpe om op te brengen.

Anno 1652.

Van den eersten Januari tot den 1^{en} Maart is 't Quartier van

Antwerpen wederom gelogeerd geweest waarvan binnen dezen dorpe hebben gelogeerd eerst zes compagnies, daarna gedurende 18 dagen 5 comp.; daarna verder $4\frac{1}{2}$ compagnies Italianen, zijnde sterk met vrouwen en kinderen omtrent 600 zielen. En hebben in denzelfden tijd gekost, zoo in gelden, kost, drank en anderssins omtrent de som van 22000 gulden. En daarenboven nog van uitkooopen aan de Colonels, etatmajors en anderssins omtrent 5000 gulden.

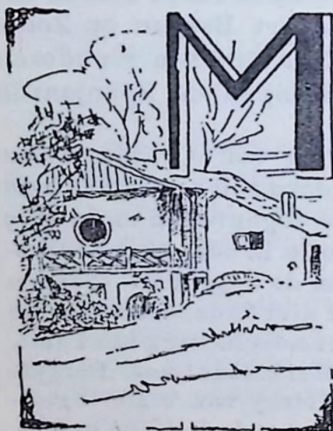
(We kunnen best begrijpen, dat het vooruitzicht van den vrede van Munster (30 Januari 1648) onze bevolking met vreugde vervulde. Tachtig jaar lang was het hier een echte hel geweest en nadat het twaafjarig bestand — 1609-1621 — even gelegenheid had gegeven om terug op adem te komen zat het er al spoedig weer op. Spinola belegert Bergen op Zoom en neemt in 1625 de vesting Breda in. Zijn troepen plunderen dat het een aard heeft. Men zou in de Kempen de Spanjaards niet zoo vlug vergeten!

Dan keert de kans. Frederik-Hendrik van Oranje wiens zoon, Willem II enkele jaren later ons dorp zou bezoeken, nam weerwraak. In 1629 veroverde hij 's Hertogenbosch en in 1637 neemt hij voor goed bezit van het sterke Breda. Maar intuschen en daarna, tien jaar lang, jagen de Staatsche troepen door de Kempen en ze moeten voorwaar niet onderdoen voor de Spanjaarden als het op plundering en brandschatting aankomt.

De Vrede van Munster, waarbij het Markiezaat van Bergen op Zoom, de baronie van Breda en de Meiery van 's Hertogenbosch aan Holland komen, gaf aanleiding tot de huidige grenscheiding tusschen Noord en Zuid in onze beurt. Maar we bleven binnen de frontlinie en de aantekeningen uit het Wuustwezel'sch Schepenboek toonen aan, dat er van rust en vrede nog geen spraak kon zijn.)

K. C. P.

Geschiedenis van Wuustwezel in 20 Hoofdstukjes

ET het nieuwe modelprogramma zien we thans de studie van het milieu meer op den voorgrond treden in de Lagere School. Toen we tien jaar geleden onze Wesalia-actie begonnen stelden we ons voor 1°) de Wuustwezelsche bevolking belang te doen stellen in de geschiedenis van eigen streek en volk; 2°) bouwstoffen te verzamelen, welke eenmaal dienen kunnen om een groote, volledige, systematische, wetenschappelijke «Geschiedenis van Wuustwezel» samen te stellen.

Een en ander hebben we trouw gedaan en zullen we blijven doen. Al hebben we nu even moeten vooruitloopen door het samenstellen van een beknopte «Geschiedenis van Wuustwezel». Doch we hebben onze schooljeugd niet willen onzeggen wat elders, door samen-

werking van geschiedvorschers en onderwijzers, ten gerieve dezer jeugd werd uitgegeven. (1)

Wat we hier aanbieden is hoogstens een schema, een plan van een « Geschiedenis van Wuustwezel ». Men zoeke er dus geen volledigheid in en zeker geen bijzonderheden.

Van deze hoofdstukjes worden nu overdrukken gemaakt, die in de school zullen gebruikt worden bij het onderricht in de Geschiedenis. De Vaderlandsche historie moet immers vastgeköppeld worden aan de plaatselijke geschiedenis.

We hebben echter de primeur aan « Wesalia » willen gunnen en hopen dat onze lezers ook voor deze « Schoolgeschiedenis » de gewenschte belangstelling zullen over hebben.

K. C. Peeters.

Jan en Jozef Vervoort.

1. Weiden, bosschen, broek en gooren

Vele eeuwen geleden was de streek waar wij nu wonen een groote woestenij, waar de Aa of *Weerij's* doorkronkelde. De naam *Wuustwezel* duidt ons aan, dat er drassige weiden (wieze) en bosschen (loo) waren. Wieze en loo werd later samengetrokken tot Wese-le en tot Wesel.

De meeste plaatsnamen te Wuustwezel lichten ons in over het uitzicht van deze streek. Als we vanuit het centrum naar den « uitkant » gaan, zien we dat de gronden hoe langer hoe onvruchtbaarder worden. Rond de eerste nederzettingen nabij de beek vinden we de akkers. (*Hofakker, Akkerstraat, Molenakkers, Rijsakkers, Akkerblok, enz.*) en de weiden (*Veeweiden.*)

(1) Door de N. V. « Periodica » (Em. Jacqumainlaan 127, Brussel) werd gedrukt : « *Geschiedenis van Ekeren* » (Frans Bresseleers en H. Kanora.) « *Geschiedenis van Lilloo* » (J. Van Tichelen). « *Geschiedenis van Hoevenen* » A. Huyghen). Zijn in voorbereiding : *Kalmthout, Berendrecht, Brasschaat, Esschen, Kapellen, Schoten, e. a.*

Verder krijgen we de beboschte streken (het *Marum*, *Berkenrijs*, *Westdoorn*) met daartusschen en daarachter groote heidevlakken en onmetelijke waterplassen, de « gooren » (*Gooreind*, *Witgoor*, *Rijt*, *Rijsvennen*, *Zwartven*, *Zandven*, *Ganzenpoel*, *Langelaar*, *Hanelaar*). Achter de broeklanden (moerassen) ligt *Achterbroek*, dat men vroeger ook heette « *Over de heide*. »

Sommige namen wijzen reeds op een vroege bebouwing van den grond zooals *Braken*, *Brekelen* en *Akkerveken* (Een veken is een afsluiting). Waar geen nederzettingen waren, heette het *Ginhoven* en de weg, die naar de velden leidde was de *Veldvoort*. Als in die woestenij een opening was langswaar een weg liep, dan sprak men van een gat, de weg naar Brecht is het Brechtsgat (*Beersgat*, hetzelfde als Brachtsgat = Brassaacht) en het vee werd naar de beemden geleid langs het *Kattegat* (Kattel = vee).

Andere namen doen ons denken aan de verhevenheid van den bodem, zooals *Huisheuvel*, *Steertheuvel*, *Noordheuvel*, *Kleinenberg*, *Wolfsheuvel*, *Wachelbergen* (hier stond eens de groote grensboom, die den naam gaf aan *Ter eik*).

Doorheen de vroegere dorre streek vloeiده de Aa, met hare vele bijriviertjes (loopen), die elk jaar de zure beemden overstroomden. De hoogergelegen gronden werden bewerkt, zoodat de eerste bewoners gras vonden voor hun vee en vruchten voor eigen bestaan.

De plaatsnamen leeren ons ook iets over de beplanting. Er groeide eik, (*Ter eik*), els (*Elsbroek*), berk en rijshout (*Rijsvennen*), (*Berkenrijs*), riet (*Rietbeemd*), heide en biezten (*Biest*).

Over de eerste bewoners van het grondgebied, dat thans de gemeente Wuustwezel uitmaakt, is weinig met zekerheid te zeggen. In 1875, werden in de Wachelbergen urnen opgegraven van een bepaalde soort. Daaruit besluit men, dat hier een vroeg-Keltisch volk heeft gewoond of is doorgetrokken.

In de heide werden herhaaldelijk bewerkte silex-steenen gevonden, maar over de bewoners zelf weten we niets. We moeten wachten tot het Frankisch tijdperk om een en ander te vernemen en dan berust alles nog op veronderstellingen.

2. De Biest en de driehoekige Dorpplaats

Rond het jaar 400 vestigden de Franken zich in Taxandrië. Dit onbeschaafd, levenskrachtig volk van over den Rijn moeten we aanzien als de eerste vaste bewoners onzer streek. De grond was hier goed geschikt voor bebouwing en bood voedsel voor henzelf en voor hun dieren : runders, schapen, zwijnen (Verkenshoeken), ganzen (Ganzenpoel, Ganzenbeemd), enz.

Hun keuze moet gevallen zijn op de plaats waar zich thans de Dorpplaats, de Biest en de oudste bebouwde gronden bevinden. Buiten de driehoekige plaats, waar rond de oudste hoeven stonden vinden we in de onmiddellijke nabijheid de velden, de gewannen of « gewenden » (*Hofakker, Hagelkruisakker, Poorthof, de Haard, het Blok*) met gemeenschappelijke wegen (*Akkerstraat, Gasthuisdreef, Slijkstraat*, enz.) Hoogerop lagen dan de vrijgeweiden en de heiden, waarop allen heide mochten maaien, schapen laten grazen en turf steken.

De bebouwing van den grond geschiedde volgens het driejaarsysteem. Ze beplantten elk perceel achtereenvolgens met wintervruchten en met zomervruchten, om het dan een jaar braak te laten liggen.

Intusschen groeide de bevolking voortdurend aan, werden nieuwe hoeven gebouwd en kreeg de eerste nederzetting het uitzicht van een eigenlijk dorp.

Het is niet uitgemaakt waar het eerste centrum zich bevond. Daar is een aanduiding voor de driehoekige Dorpplaats, die vroeger ook aan den Westkant volledig afgesloten was. Aan die zijde stond tot voor een halve eeuw nog een oude

afspanning « Den Hertog van Beieren » en tusschen deze herberg en « De Spiegel » was juist een opening om een hooikar door te laten. De andere zijden hadden als hoeken de « Drie Zwanen » en de Akkerstraat. Uit elken hoek liep dus een weg door de velden (Akkerstraat, Slijkstraat en de huidige Dorpstraat).

Al vroeg moet er een kleine dorpsverschuiving hebben plaats gehad. Zoodat het mogelijk werd, dat de naam van den gemeenschappelijken drinkput voor het vee, de *Biest* (omdat er biezen rond groeiden) werd gegeven aan den weg langswaar men de kudden naar de hoeven stouwde.

Het is zeer merkwaardig, dat al de wegen uitgaan van de driehoekige Dorpplaats. We mogen gerust aannemen, dat er voor de komst van de Franken aldaar geen wegen bestonden.

De oudste weg, de oude baan, die later Antwerpen en Breda zou verbinden ligt ver van het oude centrum. Aan de vertakking van dien weg naar de dorpskom ontstond een eigen centrum Westdoorn en de legende wil, dat dit ouder zou zijn dan het eigenlijke dorp.

De Frankische gebruiken bleven langen tijd in voege. Men vindt ze vooral terug in de oude manier van rechtspreken en in de Keurboeken.

De Franken waren heidenen. Zij vereerden verschillende goden en richtten autars op in de gewijde wouden.

3. St. Lambertus en St. Willibrordus, de eerste geloofspredikers

Na de bekeering van Clovis won het christen geloof al spoedig veld in heel het Frankische rijk. Gesteund door de Frankische Koningen kwamen de geloofspredikers tot in de meest afgelegen streken het ware geloof verkondigen.

De eerste kerk van Wuustwezel was toegewijd aan den H. Lambertus. Deze was bisschop van Tongeren. Op het einde van zijn leven, hij stierf in 708, heeft hij zich vooral bezig gehouden met de bekeering van het meer afgelegen Noord-Westelijk deel van zijn bisdom, waar hij persoonlijk het geloof kwam prediken.

Wuustwezel lag evenals Ekeren in den Noordelijken hoek van het bisdom Luik, dat aanvankelijk bisdom Tongeren was. Van Ekeren zegt men, dat St. Lambertus de stichter der parochiekerk zijn zou, waarvan hij later de patroonheilige werd. Zulks is ook voor Wuustwezel mogelijk.

Een ander geloofsprediker was de H. Willibrordus (overleden in 738). De H. Lambertus bezocht hem dikwijls om met hem de bekeering van Taxandrië te bespreken.

In de woeste, dorre streek, waar thans Westdoorn ligt tegen de oude baan, was zeer vroeg een nederzetting van koolbranders, die zeker het bezoek hebben ontvangen van geloofspredikers, welke er een bidplaats hebben opgericht. Deze kapel was toegewijd aan den H. Willibrordus. Westdoorn bleef steeds een voorname plaats. De Heer van Hoogstraten bezat het recht er een tol te heffen.

Het is zeker dat de eerste kapel van Westdoorn oud, zeer oud is. Ze bestond reeds eeuwen toen in 1495 Jan Zegers rijke giften schonk en er een Kapelanie stichtte, op voorwaarde, dat men er elke week twee missen zou lezen. In 1590 was de kapel verwoest door de plunderende krijgsbenden die heel de Kempen platbrandden.

Op bevel van den bisschop van Antwerpen werd ze in 1613 heropgericht zooals wij haar thans nog kennen. De puinen der verbrande kapel werden verkocht evenals de hooge eiken welke rondom den kapelberg stonden.

Van toenaf kende de kapel weer haar vroegeren luister. Ze

werd een befaamde bedevaartplaats, waar de moeders op den dag der begankenis (op 7 November, (feestdag) en op 1 Mei) den heilige komen aanroepen tegen ziekten van kinderen. Achter in de kapel is ook een bornput, welke echter niet meer gebruikt wordt.

Oude menschen vertellen nog van een ridder, die naast de kapel begraven ligt. Daarover is niets te vinden, doch op oude kaarten staat vermeld, dat eertijds rond de kapel een kerkhof was.

De Graaf van Hoogstraten, die het recht had te Westdoorn een tol te heffen, had er een tolhuis opgericht.

Tot aan de Fransche revolutie noemde men altijd de twee plaatsen samen en sprak men van « de heerlijkheid van Wuustwezel en Westdoorn. »

Aan de oprichting der kerk te Wuustwezel is een legende verbonden. Ze verhaalt dat het eerste heiligdom te Westdoorn stond en dat daaruit het beeld van O. L. Vrouw verdween, terwijl het wedergevonden werd aan den boord der beek. Zulks gebeurde driemaal en men besloot daaruit dat het de wensch was van Onze Lieve Vrouw een kerk te hebben, haar toegewijd nabij de beek.

Het is een feit, dat de kerk, die eerst St. Lambertus tot patroon had, later, in de 15^e eeuw werd toegewijd aan O. L. Vrouw Hemelvaart. Van dan af is er spraak van « Wezel-ommeganck ». In de 16^e eeuw was het een drukke bedevaartplaats. De gelukzalige Jezuiet Leonardus Leys (Lessius) van Brecht kwam er tijdens zijn jeugd meermalen ter beëvaart.

Tot voor enkele jaren werd in de kerk het mirakuleuze beeld van O. L. Vrouw van Wuustwezel vereerd en in den tijd van pastoor Lemmens kregen de kinderen op den dag hunner eerste Communie een prentje met de teekening van het beeld als geschenk.

4. Paus Alexander IV neemt de kerk van Wesel onder zijn bijzondere bescherming (1257)

Het gasthuis van Ste Elisabeth, bezat uitgestrekte goederen te Wuustwezel. De oudst gekende oorkonden betreffende onze gemeente worden thans nog in het Gasthuis bewaard. In 1246 bekwam het gasthuis tienden te Wuustwezel en rond dien tijd breidden de eigendommen zich nog uit. Gosuinus van Wesel, een rijk grondeigenaar, schonk vele goederen en gebouwen aan het Gasthuis.

Er werden nieuwe gebouwen opgericht op de plaats der huidige gasthuishoeven.

Paus Alexander IV gaf het gasthuis recht op nieuwe tienden waar het de oude bezat. Hij bevoordeelde nog meer het gasthuis en op 3 Januari 1257 verscheen een pauselijke bulle waarbij Paus Alexander IV het gasthuis in bescherming nam en in 't bijzonder de kerk van Wesel.

Er bestond dus toen een kerk. Ze moet rond dien tijd gebouwd zijn, want in 1246 is er nog geen spraak van.

Het Gasthuis had het tienderecht en, sinds 1295, ook het recht bij de benoeming van den pastoor een kandidaat voor te stellen aan den bisschop (personaatrecht).

Van den eerst gekenden pastoor van Wuustwezel kennen we alleen de twee eerste letters van zijn naam, Th. waarmede hij in 1265 een akte onderteekende. Deze pastoor was tevens deken van Hilvarenbeek, tot welke dekenij Wuustwezel behoorde in de aartsdiakenij der Kempen van het bisdom Luik, waartoe het bleef behooren tot bij de oprichting van het bisdom Antwerpen (1559).

Het Gasthuis van Antwerpen had herhaaldelijk geschillen met de heeren van Wuustwezel. In 1291 kwam het tot een vinnigen twist met Hendrik van Wilre, welke in 1295 aan het

gasthuis het personaat der Kerk gaf evenals alle recht op de tienden. Denzelfden dag werden deze rechten door den hertog van Brabant Jan II, bevestigd.

Dat het gasthuis zulke uitgestrekte goederen bezat was een weldaad voor Wuustwezel. Er werden groote hoeven opgericht en ontginningswegen getrokken (Gasthuisdreef), de Kerk werd rijk begiftigd, het onderwijs flink gesteund. Zulks duurde eeuwen en eeuwen.

In 1686 schonk het Gasthuis aan de Wuustwezelsche gilden een schietterrein naast de hoeven, tegen De Biest, nu nog gekend als « De Doelen ».

De groote klok, welke nu nog in den toren hangt, werd geschonken door de Eerw. Moeder van het Gasthuis in 1735.

Tijdens de Fransche revolutie werden de goederen der geestelijke gestichten aangeslagen, later kwamen de goederen aan de Burgerlijke Godshuizen van Antwerpen en zijn thans eigendom van de Commissie van Openbaren Onderstand derzelfde stad.

5. Hendrik van Wilre sneuvelt in den Slag der Guldensporen (1302)

Het oude Hertogdom Brabant, een leengoed van den Keizer van Duitschland besloeg de huidige provinciën Antwerpen, Brabant en de Nederlandsche provincie Noord-Brabant. De hoofdplaats was Leuven. Het hertogdom was onderverdeeld in vele kleine leenen.

Willem van Wilre erfde rond 1250 de heerlijkheid Wuustwezel en Westdoorn van zijn moeder Leysa van Grobben-donk.

De familie van Wilre was van ouden Leuvenschen adel. Ze had faam verworven tijdens de Kruistochten naar het Heilig Land. De roemrijkste telg dezer familie was ongetwijfeld

Hendrik van Wilre, die in den slag van Woeringen (1288) naast den hertog streed en er op het slagveld zelf tot ridder werd geslagen. Dat was voor een edelman uit dien tijd de hoogste eer.

In 1291 had hij een geschil over de leenen, die hij te Wuustwezel van den hertog ontving. In 1292, den 16 Januari, werd hij echter door den hertog Jan I zelf in al zijn rechten over Wezel bevestigd. Van toen af noemde hij zich « *Hendrik van Wilre, riddere ende here van Wesele* ».

Korten tijd nadien ontstond er weer een betwisting, ditmaal met het Gasthuis van Ste Elisabeth te Antwerpen, over het recht tienden te heffen. Het gasthuis kon zijn goed recht bewijzen en, na een tusschenkomst van den hertog, werden de rechten van beide partijen nauwkeurig geregeld.

Ook aan het hof van den hertog stond de heer van Wezel in aanzien. In een charter van hertog Jan I wordt hij genoemd « Seneschalk van Brabant » (1301). Dat beteekende de hoogste rechterlijke macht, zoodat Hendrik van Wilre, een der voornaamste overheden werd in het machtige Brabant.

't Was in dien tijd, dat in Vlaanderen, dat een leen was van den Koning van Frankrijk de strijd tegen den leenheer ontbrandde. De gemeentenaren kwamen in opstand en na de « Brugsche metten » trokken zij ten strijde tegen het groote Fransche leger, dat was uitgestuurd om Vlaanderen te onderdrukken.

Door de gedurige twisten tusschen Vlaanderen en Brabant kwam het, dat aan het hof van Brabant een groote groep ridders, aangevoerd door Godevaart van Brabant, den broeder van Jan I, optrok om met het Fransche leger tegen Vlaanderen te strijden.

Evenals de meeste Brabantsche ridders vond onze heer den dood op den Groeningerkouter in 1302.

In de Brabantsche Yeesten of Rijkmkroniek van Brabant staat het aldus verteld :

« ... Voor Cortricke verloren tleven
Die beste riddersen sekerlike
Die men vant in Vrankerike
In Brabant, in Henegouwe :
Daar men om dreef grooten rouwe.
.....

Daar bleef die edele ridder doot
(Dat Brabant was scade groot)
Van Brabant mijn heer Godevaert
Een stout ridder ende waert
Die broeder was des edels Jans
Ooc bleven doot, met hem toen...
.....

Van Wilre myn heer Heinryc
Die vrome ridders ende heerlyc. — »
.....

6. Geestelijk en wereldlijk Gezag te Wuustwezel

A. GEESTELIJK.

De eerste christelijke gemeenschap te Wuustwezel, die ontstond na de bekeering door de geloofspredikers behoorde tot het bisdom *Tongeren-Maastricht*. Na den dood van den H. Lambertus werd de zetel van het bisdom overgeplaatst naar *Luik*, waarvan Wuustwezel een der Grensparochies was. De parochie maakte deel uit van het aartsdiakonaat der Kempen. De dekenij was zeer uitgestrekt, vermits onze parochie tot de dekenij *Hilvarenbeek* behoorde. De oudst gekende pastoors van Wuustwezel Th. en Geeraard waren terzelfdertijd deken van Hilvarenbeek.

Bij de oprichting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden (1559) kwam Wuustwezel bij het nieuwe bisdom Ant-

werpen en wel bij de dekenij *Breda*. Kortens tijd daarna, in 1570 maakte onze parochie deel uit der dekenij *Bergen-op-Zoom*, maar vanaf 1612 tot 1804, dus gedurende bijna twee eeuwen bleven we standvastig onder de dekenij *Hoogstraten*. In 1803 na het Concordaat kwamen we tot den huidige toestand voor wat het bisdom betreft (Aartsbisdom *Mechelen*). Achtereenvolgens maakte onze parochie dan deel uit van de dekenij *Brecht* tot in 1831, dan weer van *Hoogstraten* en eindelijk sinds 1873 van de dekenij *Kalmthout*, waartoe ze thans nog behoort. De pastoor der parochie van O. L. Vrouw te Esschen (grens) is deken van *Kalmthout*.

De parochie van *Wuustwezel* werd door den voortdurenden aangroei der bevolking ook zelf verdeeld. In 1869 werd *Goor-eind* en in 1871 *Achterbroek* als afzonderlijke parochie opgericht. Sinds 1920 is ook de *Kapel van Sterbosch* voor de geloovigen opengesteld, doch dit gehucht vormt nog geen afzonderlijke parochie.

B. WERELDLIJK.

De heeren van *Wuustwezel* hielden hun heerlijkheid in leen van den hertog van *Brabant*. Zij waren er volledig heer en meester. Het bestuur werd waargenomen door den *Schout*, de plaatsvervanger van den heer en door de zeven *schepenen*, bijgestaan door een *klerk* of *secretaris*. Deze *Schepenenbank* sprak straffen uit voor alle misdrijven. *Doodslag* en sommige andere zware misdaden werden ook door de *schepenenbank* gevonnist, maar dan kwam de *Schout* van het land van *Rijen*, als vertegenwoordiger van den keizer, oppersten leenheer, naar *Wuustwezel* om straf te eischen. Voor sommige gevallen werd ook raad gevraagd aan de *Hoofdbank* van *Zandhoven*. Als hoogste rechtsmacht was er later de raad van *Brabant*.

Behoorend tot het land van Rijen, kwam Wuustwezel van 1437 tot op het einde der 18^e eeuw onder het Kwartier van Antwerpen.

Toen onder het Fransch bewind de bestuurlijke indeeling op nieuwe basis werd gevestigd, viel onze gemeente in het Departement der Beide-Nethen, dat na 1815 de provincie Antwerpen werd.

In 1795 hadden de Franschen de indeeling in kantons in voege gebracht.

Wuustwezel vormde toen samen met Esschen en Kalmhout een Kanton met deze laatste als hoofdplaats. Het volgend jaar reeds kwam er een nieuwe indeeling. Wuustwezel werd hoofdplaats van een Kanton waaronder begrepen waren : Kalmthout, Huibergen, Esschen, Nieuwmoer, Loenhout en Brecht.

Na het Fransch bestuur was Brecht hoofdplaats van het Kanton, zooals we het thans nog kennen.

Wuustwezel is thans nog hoofdplaats van een militiekanton. Vroeger moesten de jongelingen hier komen *loten* voor den soldatendienst.

7. De Wuustwezelsche Dorpskeuren

Om orde en rust in het dorp te handhaven bestonden er reglementen, die door vrije keuze (keure) van de dorpelingen waren vastgesteld en die op regelmatige tijdstippen werden herzien. De « keuren », zoo heetten deze reglementen, werden al lang nageleefd vooraleer ze werden opgeschreven. Vele voorschriften waren reeds bij de Franken in voege en waren zooveel als gewoonten en gebruiken geworden.

Eerst werden de keuren opgeteekend op lange perkamenten rollen, welke men later bijeenhaalde, zoodat er keurboeken ontstonden. Het oudst gekende keurboek van Wuustwezel is van het jaar 1500 het werd vernieuwd in 1628.

Jaarlijks op het «voogdgeding» werd het voorgelezen, er werden nieuwe voorschriften ingeschreven, andere werden gewijzigd of geschrapt.

Laten we even den inhoud onzer keuren nagaan :

Vele bepalingen betreffen de dieren en de velden.

Streng maatregelen werden voorzien om de ziekten onder de schapen tegen te gaan : schapen van buitendorps mochten alleen binnengebracht worden als ze door den keurmeester der wijk goedgekeurd werden. Vreemde schapen mochten niet op de vroente grazen. Niemand mocht zijn beesten op andermans akker laten. Werd er door de dieren schade berokkend, dan werd de schade geschat door de twee naaste geburen. Dat gold ook voor de afgesloten beemden. — Op het stelen van voeder of gras stond een boete van twee Rijnsgulden : één voor den eigenaar, de andere voor den heer. — Het steken van turf door vreemdelingen werd zwaar gestraft. De heiturf moest men wegnemen vóór Paschen. De schapers mochten de turf-velden niet beschadigen door brand. — Ook tegen het vechten had men maatregelen genomen. — De prijs van het bier was bepaald : aan de vreemdelingen mocht men meer vragen. In den Zomer mocht men na tien uur niet meer tappen ; evenmin onder de Hoogmis. — Het keurboek zegde ook welke voorzorgen men moest nemen tegen besmettelijke veeziekten en tegen de pest. — Het regelde den aanleg en het onderhoud van dijken en wegen. Elkeen stond in voor de wegenis vóór zijn erf. Daarbuiten zorgde elke wijk voor haar deel. Wie gespan had moest jaarlijks drie karren zavel op den weg brengen. De daglooners moesten helpen graven. — De wateringen moesten elk jaar in Mei gekuischt worden. Het « uitoosen » van wielen was verboden omdat men de zoden van weiden stak om dammen te maken. — In geval van nood mocht iedereen de noodklok luiden. Elke man moest zich dan ter plaatse begeben. De

afwezigen werden beboet, tenzij zij onder eed verklaarden de klok niet gehoord te hebben. Elk moest ook zijn eigen wapen meebrengen.

Verder waren er bepalingen betreffende het niet sluiten van akkerveken, het schudden van eikels van 's heeren boomen, het schieten met bogen en vuurwapens nabij de kerk, het binden van honden, het blusschen van brand, het « vrede-maken » na twist en ruzie, het bakken van brood, het onderhouden der bruggen, het verbod bruiloften of feesten te vieren als de pestplaag woedde, het herbergen van soldaten, het betalen van den schoolmeester, het eischen van bier bij ondertrouw, enz.

We hebben hier maar eventjes enkele punten aangeraakt. De laatste inschrijving is van 1667.

De boeten verschilden volgens den ernst van het vergrijp. Ze waren echter nauwkeurig vastgesteld. De oudste bepalingen voorzien boeten van 27 schellingen, later zijn er ook van twee Rynsgulden.

Het jaarlijks vergaderen der dorpingen is een Frankisch gebruik, dat in voege was gebleven. Men heette die vergaderingen « voogdgedingen », omdat ze doorgingen onder leiding van den voogd, den heer van het dorp (of zijn plaatsvervanger).

Onze keuren mogen niet verward worden met de « keuren », waardoor men vrijheden bedoelt, welke door den landsheer aan sommige steden gegeven werden.

De keuren waarover hierboven spraak is, zijn best te vergelijken met onze huidige politiereglementen.

8. De Rozendaalsche vaart wordt gegraven (1536).

Voor vele jaren stookten onze voorouders geen kolen, maar hout, moer en turf. Het moer werd van den bodem der moeras-

sen omhooggehaald. Men liet het drogen en stak het in blokjes. Zoo werd het moer gebruikt als brandstof. Toen het meer en meer in gebruik kwam en men stilaan overging tot den uitvoer er van, werd het een echte bron van inkomsten voor vele inwoners. Reeds vóór 1500 werd er al veel turf verbruikt, maar de bloei van den uitvoerhandel komt eerst later. Turfvelden werden verpacht, hier zooals elders, want in de Antwerpsche Noorderkempen lagen uitgestrekte moertereinen. De voerlieden van Wuustwezel, wier gilde onder patroenschap stond van den H. Niklaas, brachten de turf per kar naar Antwerpen, waar het gilde der turfdragers voor de verdere verspreiding zorgde.

De groote stoot aan onze plaatselijke turfuitbating werd gegeven door vrouw Maximiliana Van der Noot, de weduwe van Philips van der Meeren, van 1506 tot 1559, dus meer dan een halve eeuw, stond de heerlijkheid onder haar voortreffelijk bestuur. Toen bloeide de moer- en turfindustrie in het Noordelijk deel van Wuustwezel, evenals in de omgeving van Breda, Bergen-op-Zoom en Kalmthout. De moervelden rond Kalmthout behoorden aan de abdij van Tongerlo. In Wuustwezel was alle moer, diep of ondiep, sinds Hendrik van Wilre, eigendom der heeren.

Eens gebeurde het dat zich enkele inwoners vergrepen aan dat recht van onze grondvrouw. Direct diende zij aanklacht in bij den Raad van Brabant. Kort daarop 't was na de Zondagsche vroegmis, stond een afgezant van den Raad van Brabant aan den uitgang der kerk om het verbod der vrouwe bekend te maken en te bekrachtigen.

Intusschen waren de mannen van Rozendaal al volop aan 't moeren. De Jan van Nispenvaart diende hun als uitvoerweg. De abt van Tongerlo liet ook een vaart graven over zijn gebied, die uitkwam in de Jan van Nispenvaart. Daardoor

steeg nog de moeruitvoer langs Rozendaal. Maximiliana Van der Noot zag nu ook het voordeel in van een vaart en ze besloot, in 't belang der moeruitbating, een vaart door haar gebied te laten graven. Ze zou aan de grens uitmonden in de hoofdvaart naar Rozendaal.

In 1536 was onze grondvrouw daarover akkoord met René Van Oranje, heer van Zundert, en met den abt van Tongerlo. De toelating buiten het grondgebied te graven was verkregen en de voorwaarden waren geregeld. Jan Beyers van Vosedael, onze Meier, werd door Maximiliana belast met leiding en toezicht der werken. Na vele moeilijkheden en hooge lasten werd de vaart afgemaakt in Mei 1582.

De noodzakelijke verbinding met de turfmarkt Rozendaal was er. De verpachting van moervelden en vloten volgde en de turfindustrie bracht meer welstand in het dorp.

Heden zijn er hier in de buurt nog vele overblijfsels der oude turfvaarten te vinden. Sommigen dienen nu als afwateringskanalen voor de moerassige gedeelten der heide.

9. Beroerde tijden. De gilden verkoopen hun zilverwerk (1581)

Wuustwezel was in het begin der 15^e eeuw een vrij aanzienlijke gemeente, want in 1434 telde ze reeds 247 gezinnen. Ze had echter voortdurend fel te lijden van de woeste krijgsbeden, die in de 15^e en vooral in de 16^e eeuw onze streken doorkruisten. De schrik van dien tijd waren de zwarte ruiters, die uitblikker in woestheid en barbaarschheid was Maarten van Rossem of Zwarte Marten (in dienst van Keizer Karel), die vanaf 1528 heel de Kempen doortrok en onveilig maakte. Te Brasschaat leverde hij slag tegen den Heer van Breda, met het gevolg dat heel die gemeente in asch werd gelegd. Rond Breda en Bergen-op-Zoom bivakkeerden de Hollandsche legers,

die de Spanjaarden afwachtten. Wuustwezel zat tusschen twee vuren en van beide zijden werden we door strooptochten en plunderingen bedreigd.

Die benden brachten bovendien de pest meê in het land. Dien tijd werd elke besmettelijke ziekte, die veel slachtoffers maakte, pest genoemd. De eerste pestplaag hier ter plaatse, moet gewoed hebben vóór 1500, want ons eerste keurboek geeft reeds verscheidene voorschriften tegen die ziekte.

De laatste helft der 16^e eeuw mag wel voor de ellendigste tijdspanne uit onze geschiedenis doorgaan. In 't jaar 1557 stierven er 320 personen aan de gevolgen der « haestige sieckte », zooals men de pest noemde om haar snelle verspreiding.

Over de volgende twintig jaar vinden we niets vermeld over de plaatselijke armoede, zoodat we wel mogen onderstellen dat onze voorouders eenigen tijd kregen om terug op adem te komen. Maar wederom kwamen krijgsbenden ons dorp binnengevallen en wederom brachten ze verwoesting en ziekten. Nu zou Wuestwezel er totaal aan ten onder gaan. De krijgslasten hadden de dorpskas totaal uitgeput. Schout en schepe-
nen besloten in 1581 het zilverwerk (de breuken) der gilden van St Joris en St Sebastiaan te doen verkoopen ten voordeele van de armen. Dat bracht weinig aarde aan den dijk en in 1582 werd Wuustwezel door zijn inwoners totaal verlaten. Ze lieten hun gronden braak liggen en zochten steun bij familie in andere streken of leidden eenvoudig een ellendig zwerversbestaan.

Na drie jaren werden de omstandigheden gunstiger : enkele gezinnen kwamen hun vervallen woningen opzoeken, maar ze moesten noodgedwongen geruimen tijd in de kerk huizen, ook de torenzolders dienden velen tot woning.

We mogen zeggen dat het er hier uitzag zooals in andere plaatsen der Kempen, waar pest en oorlog hun vernielend

werk hadden verricht. Men verhaalt dat er meer dan één hoeve was, wier bewoners waren uitgestorven en die verlaten, bleven zoodat er na jaren de doornen, die uit de turven van den haard waren opgeschoten, tot boven de schouw uitgroeiden.

10. Grenzen van Wuustwezel

De gemeente Wuustwezel grenst ten N. aan de Nederlandsche gemeente Zundert, ten O. aan Loenhout, ten Z. aan Brecht, Brasschaat en Kapellen (deze twee gemeenten behoorden vroeger tot Ekeren), ten W. aan Kalmthout.

Eenieder kent de gemeentegrenzen en met plannen en kaarten is het thans niet moeilijk zeer nauwkeurig te zeggen waar we het grondgebied eener andere gemeente betreden.

Dat het niet immer zóó was is licht te begrijpen. Er was een tijd, dat de uitgestrekte heidegronden en moerassen, welke aan de buitenkanten van de gemeente liggen, als waardeloos beschouwd werden.

De middelen om tot juiste grensafbakening te komen waren daarbij ontoereikend. Meestal steunde men op het geheugen van de oudste inwoners, die de « paalsteden » of grenspunten konden aanwijzen. Deze werden meestal aangeduid door zware steenen, putten of boomen. De naam *Tereik* komt voort van den eik, die de grensscheiding aanduidde tusschen Wuustwezel, Zundert en Loenhout.

Om alle betwistingen met de naburige gemeenten te voorkomen werden de paalsteden zorgvuldig in het keurboek ingeschreven. Van tijd tot tijd werd door de afgevaardigden van onze gemeente samen met die van de aanpalende gemeenten een « ommeganck » gehouden om na te gaan of al de grensteekens nog wel goed zichtbaar waren. Verslagen werden opgemaakt en daarin werden de getuigenissen van de oudste

ingezetenen neergeschreven. We kennen daarnit al de onde grensteekens. Er waren er zeer eigenaardige. Om b.v. het grenspunt te vinden tusschen Wuustwezel en Brecht moest men nabij de Engelsche Rijt (een lang ven in het Beersgat) de plaats zoeken vanwaar men de torens van Brecht en St. Lenaarts boven elkander zag staan.

Het gebeurde ook dat er grensgeschillen oprezen.

In 1519 was Philips van der Meeren, heer van Wuustwezel in geschil met Hendrik van Nassau, heer van Zundert over de grensscheiding tusschen beide heerlijkheden. Door tusschenkomst van scheidsrechters en meer dan honderd jaar later, in 1658, door nametingen werd het geschil opgelost : een groot gedeelte heivelden kwam terug aan Wuustwezel.

Op die basis werd ook de grens tusschen de twee gemeenten vastgesteld na de scheiding van Noord- en Zuid-Nederland. Het traktaat van Maastricht bekrachtigde in 1843 die grensscheiding. Door dat traktaat was ook bepaald, dat een speciale commissie de grens tusschen beide landen zou afbakenen. Een verslag werd ter plaatse opgesteld en mede onderteeekend door de burgemeesters van Wuustwezel en Zundert. In 1843 werden ook de huidige grenspalen geplaatst.

Tusschen Wuustwezel en Brecht ging het niet te best. In 1628 lieten ingezetenen van Wuustwezel hun schapen grazen op de heide palende aan Brecht. Die van Brecht wierpen den grenspaal uit en het duurde lang voor alles weer in orde was. Er was een nieuwe « ommeganck » en een ondervraging van de oudste ingezetenen noodig.

Met Ekeren, waartoe Brasschaat en Kapellen behoorden, liep het beter van stapel. Daar had men van eerstaf een goede afbakening, die regelmatig door beide partijen werd nagezien.

Achterbroek was oorzaak van moeilijkheden met Kalmthout. Het kwam daar zelfs tot een uitwisseling van grondgebied.

Met Loenhout konden geen betwistingen oprijzen omdat de loop der beek, de Aa, de grenscheiding tusschen beide gemeenten uitmaakt.

Thans behooren de grensgeschillen tot het verleden.

11. De Heeren van Wuustwezel en Westdoorn

De oudst gekende oorkonden betreffende onze gemeente dateeren uit de 13^e eeuw. We weten echter dat lang te voren uitgestrekte eigendommen te Wuustwezel in het bezit waren van rijke grondbezitters, die in de tijden der Kruisvaarten reeds groote gedeelten ervan aan geestelijke instellingen gaven.

In de 13^e eeuw zijn de voornaamste dezer instellingen : de St. Michielsabdij te Antwerpen, het Kapittel van O. L. Vrouw te Antwerpen, de St. Bernaardsabdij van Bornem, de Karthuizers van Lier, maar vooral het Antwerpsche Gasthuis van Ste. Elisabeth.

Bij de wereldlijke grondbezitters is vooral de familie van Grobbendonk van groote beteekenis. Niklaas van Grobbendonk had vóór 1246 tienden, welke hij te Wuustwezel bezat, verkocht aan Kanunnik Jan van Oorderen, welke ze in dat jaar verkocht aan het Gasthuis. Leysa, de dochter van Niklaas van Grobbendonk, was gehuwd met een van Wilre en zoo kwamen na haar overlijden rond 1270 de goederen te Wuustwezel aan Willem van Wilre. Dezes zoon *Hendrik van Wilre* was de eerste heer van Wezel. Hij werd in 1291 door hertog Jan I in zijn goederen te Wuustwezel bevestigd en bekwam er alle heerlijke rechten.

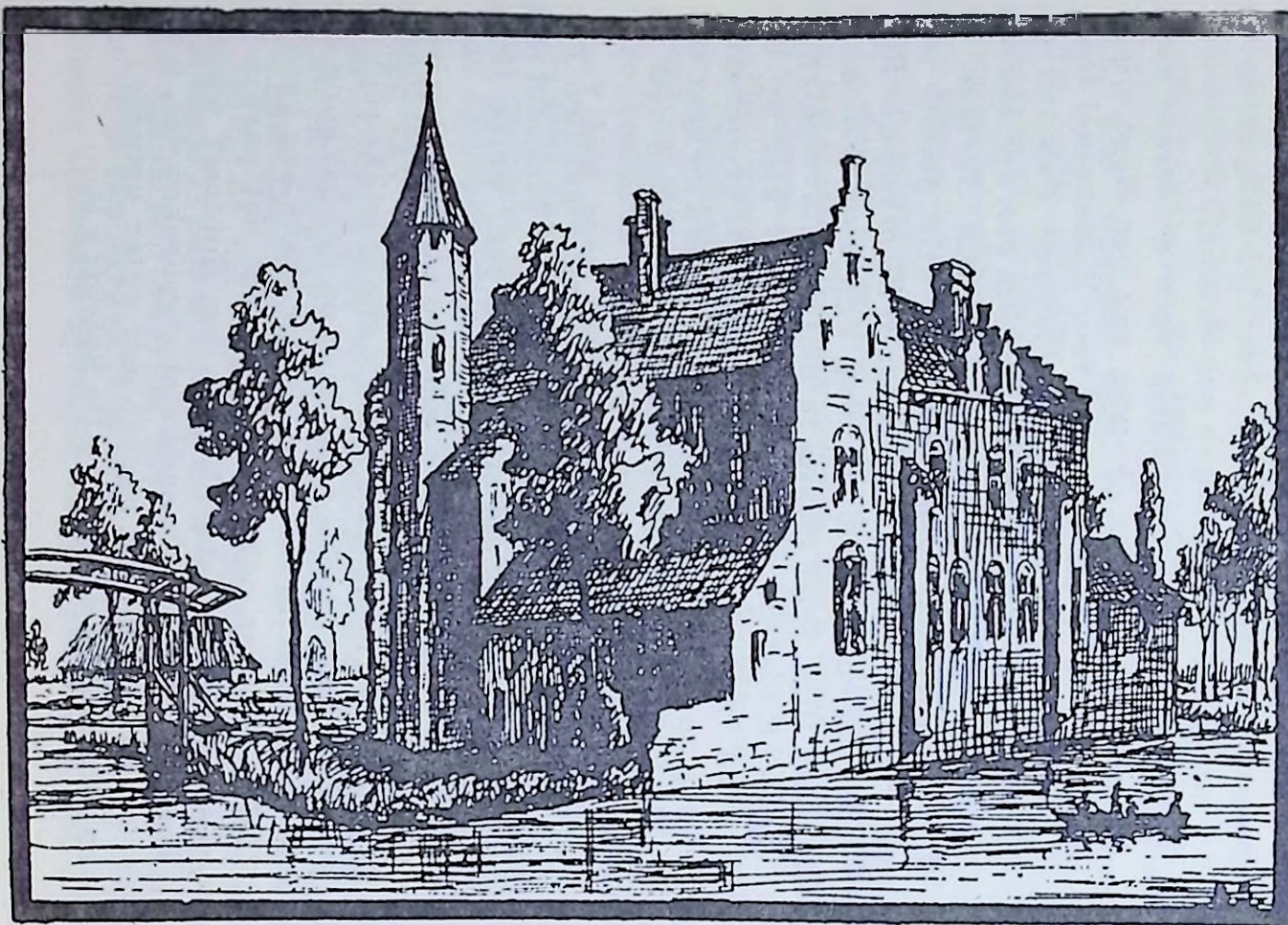
Maria, de kleindochter van Hendrik van Wilre, huwde *Geeraard II van Wesemaal* en diens dochter huwde *Hendrik van Bautersem* (stierf in 1370). Het was dezes kleindochter, *Cornelia van Bergen* (alias van Bautersem) welke in 1440 haar broeder Geeraard opvolgde aan het hoofd der heerlijkheid.

Door haar huwelijk met *Jan van Assche* kwam deze familie in het bezit van Wuustwezel. *Jacob, heer tot Gete*, erfde de heerlijkheid van zijn moeder *Joanna van Assche*.

Daarna, in 1479 werd de heerlijkheid voor de eerste maal verkocht en zulks aan ridder *Wouter van der Noot*, wiens kleindochter *Maximiliana* zooveel goed voor Wuustwezel deed. Door haar echtgenoot *Philips van der Meeren* kwamen de goederen in het bezit dezer familie. *Willem van der Meeren* verkocht in 1611 de heerlijkheid aan *Willem Adriaan de Hornes*, baron van Kessel, maar toen deze geld noodig had verkocht hij haar al spoedig aan ridder *Willem van der Rijt*, drossaard van Bergen op Zoom, in 1624. Zijn zoon *Willem II* volgde hem op in 1643. Deze richtte in 1661 het Kolveniersgild op. Zijn vrouw *Elisabeth van Berchem* stierf hier op het kasteel en werd in de kerk begraven (1674). De groote grafsteen prijkt nog op het hoogkoor. Haar zoon werd nu heer van Wuustwezel. Zijn naam *Scheldinus* had hij ontvangen van de stad Bergen op Zoom, wier petekind hij was.

De heerlijkheid bleef meer dan 120 jaar lang eigendom der familie van der Rijt, tot in 1745, toen ze werd verkocht aan *Jan Frans Vinck*, ambtman der stad Antwerpen, welke later *de Wesel* aan zijn naam liet toevoegen.

Hij was de laatste heer van Wuustwezel en Westdoorn, want de Fransche overheersching schafte alle heerlijke rechten af. Het was deze heer, welke kortelings na den aankoop der heerlijkheid het kasteel liet bouwen, dat we thans nog kennen als « Het Hof ». Het was ook in dien tijd, dat het park « De Ster » werd aangelegd en dat de beuken der Hofdreef werden geplant. Toen werd ook het oude slot afgebroken dat, meer Noordwaarts dan het huidige, gansch met water omgeven op de plaats stond waar nu de vijver « De Spiegel » is.

Het vroegere Hof van Wuustwezel
(Volgens de gravure uit Le Roy N. M. S. R. I. 1678)

12. De Wuustwezelsche Gilden

Niemand zal met nauwkeurigheid kunnen zeggen wanneer de twee oude schuttersgilden, die van *St. Joris* (kruisboog) en *St. Sebastiaan* (handboog) werden gesticht. Zeker zijn ze ontstaan uit de vereenigingen van weerbare mannen, die hun dorp hadden te verdedigen tegen invallen van buiten. Later bleven van het verweer nog alleen de wapens en de oefeningen over. In de parochiekerk hadden de oude gilden hun eigen altaren. Het schilderij dat achter in de kerk hangt en den stervenden *St. Sebastiaan* voorstelt was het middenstuk van het altaar der *St. Sebastiaansgilde*.

De oudste vermelding van deze twee gilden is van 1525, maar ze bestonden veel langer. In 1662 werd door den heer van Wuustwezel, Jacob Van der Ryt, de busgilde opgericht met *St. Christoffel* als patroon.

De heeren en de voornaamste ingezetenen steunden de gilden, die rijk waren aan kunstvoorwerpen : zijden vlaggen en wimpels, zilveren schilden, welke den koning der gilde sieren. De gilden bleven steeds het middenpunt der volksvermaken, nadat ze niet meer voor de verdediging van het dorp moesten instaan.

Tweemaal echter heeft men nog beroep gedaan op de gilden en heeft men hun zilverwerk verkocht : eerst om de noodlijdenden ter hulp te komen bij de pestplagen in 1581 en een tweede maal in 1794 om de Fransche kriegsboeten te voldoen. Onze drie schuttersgilden zijn eerbiedwaardige instellingen, die nog immer hun oude reglementen stipt naleven.

Benevens deze drie schuttersgilden is er nog de gilde van *St. Ambrosius* of de *Biegilde*. Zij bestaat ook al meer dan twee eeuwen, want haar oudste aantekeningen zijn van 1713. Zij was vroeger een vereeniging van bieboeren, doch thans

is ze nog louter een gezelschap dat jaarlijksche teerdagen houdt, doch dat zich niet meer inlaat met bijenteelt.

Toen de ontginning der uitgestrekte moerterreinen welvaart en welstand bracht, bestond er ook een bloeiende gilde van *St. Niklaas*, waarvan de laatste sporen zijn terug te vinden op het einde der 17^e eeuw. Zij was gevestigd op den Kruisweg in de afspanning « Den Dobbelen Arendt » (het oude Posthuis) en al de voerlieden die turf vervoerden waren er lid van.

Zeldzaam zijn de gemeenten, waar, zooals te Wuustwezel nog vier oude gilden bestaan. Zij zijn overblijfselen uit het verleden onzer voorouders met hun vrome gebruiken en van ouds overgeleverde gewoonten. Wij moeten die gilden in eere houden.

13. De mannen van Malbroek maken goeden sier

Op den hertog van Marlborough en zijn levenswandel werden er veel liedjes en vertelsels gemaakt die hier de ronde deden. Bij ons was hij gekend onder den naam van Malbroek. Onze voorouders hadden er heel wat stellens mee.

't Was in de jaren van den « erfenisoorlog » toen de Engelschen (met Malbroek), de Hollanders, de Keizerlijken en de Pruisen, het aan den stok hadden met Lodewijk XIV van Frankrijk, om diens kleinzoon te beletten gansch de Spaansche bezittingen te erven. Zooals naar gewoonte werd die strijd in ons land uitgevochten. Na den slag van Ekeren (1703) was het hier een voortdurend doortrekken van troepen. Vooral met de Engelschen hadden we hier veel last. In 1706 viel Antwerpen in handen der « Verbondenen ». Van toen af hadden we den vermaarden Malbroek in de buurt, want hij ging herhaaldelijk onderhandelen met de heeren van den Haag.

Hij hield dikwijls met zijn gevolg oponthoud te Wuustwezel. 't Was een lastige klant die veel van de bevolking eischte en stipt gehoorzaamd wilde worden. De paarden van zijn gevolg liet hij stallen bij de boeren. Zijn soldaten liet hij aan niets ontbreken. Onze menschen gaven dan hunne rekeningen aan de gemeentelijke overheid. Het dorpsbestuur kon waar betalen op 's lands kosten. Eens toen hij een reis deed van Haasdonck (Waasland) naar den Moerdijk over Antwerpen moesten wij en onze buurgemeenten tusschenkomen in de onkosten van paarden, wagens en voedsel. De boeren moesten paarden en vervoermiddelen leveren. Zelfs gebeurde het dat de postkarren en paarden binnengevraagd werden om den hertog met heel zijn gedoe te vervoeren. Als mijnheer dan in aantocht was kwamen 50 ruiters van Antwerpen en 50 van Breda om hem en prins Eugenius te Achterbroek af te wachten. Toen de heeren met hun gevolg aankwamen, werden zij officieel begroet door schout, schepenen, burgemeesters en vorsters van Wuustwezel en Kalmthout. Deze hadden al 24 uren gewacht en natuurlijk goed geteerd en gesmeerd. Alzoo losse rekeningen van Huybrecht van Doren den waard der afspanning « In Amsterdamme » : « verteert brandewijn, bier, genever, toeback.... » Ook aanzienlijke troepenafdeelingen bleven hier vernachten. Eens waren er acht regimenten Engelsche dragonders op doortocht.

De rekeningen die onze burgers indienden waren ook niet altijd gering. In 1710 reklameert men 780 gulden voor paarden welke te Herentals werden afgeleverd ten dienste van Malbroek. Van daaruit ondernam de Hertog een reis naar Duitschland.

Met de Engelschen hebben wij het altijd erg druk gehad. Niet alleen met Malbroek, doch in 1649 kwam hier zelfs de Koning van Engeland, Karel II, zijn zuster en zijn schoonbroeder, de Prins van Oranje, op bezoek.

Het doortrekken en het legeren der Engelsche troepen laat nog sporen na in onze plaatsnamen. Alzoo het « Engelsch baantje » en de « Engelsche Ryt ».

14. Heide-ontginning ten tijde van Maria-Theresia (1743-1780)

Tijdens het bestuur van keizerin Maria-Theresia kende ons land de voordeeligste periode uit het Oostenrijksch tijdvak. Deze vorstin deed al het mogelijke om ons volk, na de voorbijgeongelukseeuw, terug tot welstand te brengen. Dat heeft men ook te Wuustwezel ondervonden.

In 1440 had Jan van Assche, grondheer van Wuustwezel, aan de bewoners der heerlijkheid uitgestrekte heidevelden geschonken. Dat beteekende een merkelijke uitbreiding van de gemeenschappelijke heide, de vroente, welke later de gemeenteheide werd. Op 25 Juni 1772 trof Maria-Theresia een besluit, waardoor zij groote voordeelen (vermindering van belastingen) toekende aan degenen die heiden en onbebouwde gronden zouden ontginnen. Zelfs verplichtte zij de gemeenten braakliggende gronden te verkoopen. Op 30 December 1772 werden de inwoners bijeengeroepen om aangifte te doen van de heide die ze wilden ontginnen en om de verkoopvoorwaarden te regelen. De gemeente moest echter rekening houden met den heer van Wuustwezel, die verklaarde recht te hebben op één vierde der koopsom. Men geraakte niet akkoord. In Februari 1773 werden de inwoners voor de tweede maal in algemeene vergadering bijeengeroepen. Alsdan werd er een oplossing gevonden. De heer kreeg één vierde der opbrengst en de heide zou verkocht worden. In 1775 werd door den schout de verkoop afgekondigd. Bedoeld werd een uitgestrekte heide, gelegen tusschen Ekeren en Gooreind. Nu was de zaak

voor goed geregeld. Verschillende inwoners kwamen alzoo in het bezit van heidegronden, die ze konden ontginnen. De grachten zouden gegraven worden op kosten der gemeente. De heer verzaakte nu voor altijd aan het recht op den turf, behalve voor het heiveld gelegen aan den Nieuwmoerschen Dijk. De plaats waar vroeger de molen stond bleef aan den heer toebehooren en geen hooge boomen mochten in die nabijheid worden geplant. Dit alles volgens de overeenkomst tusschen heer en gemeente, door de inwoners aangenomen.

Later kwam er nog voortdurend meer heide in 't bezit der landbouwers zoodat de dorre heidevlakten stilaan verdwenen om plaats te maken voor vruchtbare velden en weilanden.

Maria-Theresia zorgde voor den inzet van het groote ontginningswerk. Later kwam er nog voortdurend meer heide in 't bezit der landbouwers en dank zij de arbeidskracht van onze voorouders werden de heiden meer en meer in velden en weiden omtoverd. Met het verkoopen der gemeenteheide in 1935 komen weer vele gronden vrij voor bebouwing. Als we dan daarbij nog het groote werk der Noordwatering voegen van de laatste jaren, dan mogen we wel besluiten dat het werk van Maria-Theresia na honderd vijftig jaar nog krachtig en onverpoosd wordt voortgezet.

15. De Steenweg van Napoleon (1806-11)

Vóór 1811 was de Oude Baan de verbinding tusschen Antwerpen en Breda, twee sterke garnizoensteden. De troepen trokken van de eene naar de andere stad in twee dagmarschen met overnachting te Wuustwezel. Langs die baan, druk bereden door troepen, voerlieden en postwagens, rezen groote afspanningen op, zooals het huis naast de kapel van Westdoorn « De Wildeman », op den Kruisweg het Posthuis (« Den dobelen Arendt ») en de « Keizerskroon ». Daar woonden ook

wagenmakers en hoefsmeden. De postiljons en de reizende passanten vonden er kost en inwoon. Ook beweert men dat Napoleon er heeft gelogeerd, doch zulks is niet bewezen. Zeker is dat hij meer dan eens dezen weg heeft gevolgd en het is dan ook niet uitgesloten dat hij wel eens in het posthuis is afgestapt.

In 1806 is er spraak van een nieuwe baan. Het grootsche plan van Napoleon : Parijs verbinden met de Europeesche hoofdsteden, zou verder doorgevoerd worden. Om Parijs met Amsterdam te verbinden moest er nog steenweg komen van Brasschaat tot Breda. Daarom richtte de prefect van het Departement der Twee Nethen een schrijven tot den « Maire » (burgemeester) van Wuustwezel, waarin hij zegde, dat de keizer bevel had gegeven tot het doortrekken der baan Antwerpen-Breda. Er was geld en het Hollandsch gouvernement zou de werken op haar gebied uitvoeren.

Onze inwoners spraken vol geestdrift over de toekomstige baan. Maar Kalmthout werd afgunstig en er kwam ruzie. De werken bleven achterwege. De gemeente schreef nu naar den prefect, en somde de voordeelen op van een baan langs Wuustwezel. 't Was boter aan de galg. De burgemeester schreef naar Napoleon : dit pogen bleef niet onbeloond.

Daarmee was 't nog niet uit. De baan zou langs Wezel komen maar waar?

Dorp en Kruisweg waren even belangrijke middenpunten. Die van den Kruisweg gingen naar 't dorpschool en ter kerke. Voor de rest hadden zij hun eigen leven en konden het dorp best missen. Zij hadden ook hunne jaarlijksche kermis, de « Kruiswegsche Kermis » welke lang ter plaatse bewaard bleef. De twee partijen wenschten de baan in hun voordeel te zien leggen en er volgden vinnige twisten.

Eindelijk werd een besluit genomen : de baan zou zoo dicht mogelijk bij de dorpskerk gelegd worden. De gemeente moest zorgen voor de ophooging der te lage gronden. Om de hooge kosten van meer bruggen te vermijden werd de beek verlegd. Ook rond het dorp zou men steenweg leggen.

Over dit Napoleongeschenk (« Steenweg van Napoleon ») leven nog allerlei echte en onechte historiekens in den volksmond voort.

16. Kozakken en Franschen leveren slag nabij Wuustwezel (1813)

In 1794 werden de Oostenrijkers hier voorgoed verjaagd. Onze nieuwe meesters, de Franschen oefenden hier een waar schrikbewind uit. Zij werden door onze bevolking zeer gebaat en er kwam misnoegdheid en opstand.

Onze pastoor werd door de Franschen ontvoerd omdat hij den gevraagden eed niet wilde afleggen. Onze tweede klok werd geroofd. Toen kwam het tot een klein opstootje maar daar bleef het bij. Ons Wuustwezelsch volk heeft den boerenkrijg niet meegemaakt, doch twintig jaar lang moesten ze allerhande plagerijen doorstaan en aanzienlijke sommen betalen voor krijgslasten en leveringen.

Met het Fransche bewind was ook een einde gesteld aan de oude instellingen. De rechten der heeren en de vroegere bestuursvormen werden afgeschaft. Er kwam een Franschen burgemeester of « maire » Sheehan, die een gemeenteraad deed verkiezen en twee schepenen benoemen. Daar de Fransche « maire » veel afwezig was werd de gemeente bestuurd door zijn plaatsvervanger Jan Frans Anthonissen. Er kwam nu te Wuustwezel een Fransche gendarmerie, die gevestigd werd in het gebouw ten Oosten der pastorijs. Onze gemeente werd in

het Fransch bestuurd, want al de akten werden in het Fransch opgesteld.

Ook onze jongens moesten dienen in het Fransche leger. Velen namen de vlucht en verscholen zich in de bosschen.

In 1812 trok Napoleon op tegen de Russen, die hem ontweken. Hij trok door tot Moskou, maar de Russen staken de stad in brand. Gedwongen door de onherbergzaamheid der streek, de nijpende koude, de schaarschte aan voedsel en de gedurige aanvallen van kleine Kozakkengroepen, aanvaardde hij den terugtocht en werd verslagen in 1813, te Leipzig door de legers van wel half Europa. De verbondenen zetten hun tocht naar Parijs voort.

Een afdeeling Kozakken kwam in December 1813 te Wuustwezel toe. Van hieruit zond de legeroverste Platow benden naar de naburige dorpen. De krijgers moesten hier kost en inwoon hebben : toch waren ze niet erg lastig. Den 16^{en} stak men de Oostenrijksche vlag op den toren, want vóór ons land bij Frankrijk was ingelijfd, hoorde het aan Oostenrijk toe. De Franschen die in de Brassaatsche heide legerden wilden de Kozakken tegenhouden en vielen aan. De Russische ruiters trokken zich terug in de heide tusschen Wezel en Zundcrt. De Franschen keerden hier nogmaals terug om al de huizen te plunderen, doch 's anderendaags trokken ze af in de richting van Hoogstraten.

In 1815 na den slag van Waterloo, waar de Franschen voor goed verslagen werden, kwamen ook de Wuustwezelsche jongens terug, die onder de vlag van Napoleon gestreden hadden. Zij waren 26 in getal, meestendeels voetvolk, en een paar ruiters. Adriaan Michielsen was zelfs bij de keizerlijke wacht. Eenige, onbekwaam tot strijden, of aanzien als den steun der ouders, kwamen reeds vroeger terug. Anderen, gevangen genomen in Pruisen of Rusland, of overgelopen naar

deze legers, kwamen eerst later aan. Hoeveel er op de slagvel-
den van Europa hun leven lieten, weten we niet. Van de 26 die
in 1815 levend terugkwamen waren er nog 5 in dienst van het
Fransche leger.

Gedurende de achttien dagen die den slag van Wuustwezel
voorafgingen en volgden, onderging ons dorp groote schade
(verwoestingen en opeischingen). De oorlogsschade beliep
54445,18 fr. Op onze dagen zouden wij zulke som gelijk stellen
met een half millioen. Toen woonden hier slechts 1500
mensen.

17. De burgemeester van Wuustwezel Orangist

Na den val Napoleon (1814) werd ons land door het « Congre.
van Weenen » met Holland verbonden. De versmelting van
beide vormde het « Vereenigd Koninkrijk der Nederlanden »
(1815-'30). Hoewel die vereeniging groote voordeelen mee-
bracht toch kwam er geen eenheid tot stand. Dat kwam vooral
door het verschil in taal, karakter en godsdienst, tusschen
Noord en Zuid.

Willem I, gedreven door zijn zucht om alleen te heerschen,
trof slechte en éézijdige maatregelen. Deze werden hier door
Franschgezinden aan de kaak gesteld om misnoegdheid te
zaaien onder het volk.

De afschaffing der vrijheid van onderwijs en drukpers, de
belemmering in zake godsdienstvrijheid en andere maat-
regelen, brachten de katholieken en de liberalen er toe samen
blok te vormen om op vredelievende wijze terug « vrijheid in
alles en voor allen » te verkrijgen. Daartoe stelde men ver-
zoekschriften of petities op en liet ze door zooveel handteeke-
ningen mogelijk bekrachtigen. Men zond ze aan 't adres van
den koning om zoodoende verandering in de toestanden te
verkrijgen.

Reeds in 1828 was een groote petitiebeweging op touw gezet. Ze mislukte. In 1829 herbegon men met meer kracht; ook de geestelijkheid deed nu mee. Ons Kempenland bleef niet afzijdig. Na Antwerpen stak Turnhout den kop op. Veel andere gemeenten volgden dat voorbeeld na. Onze buurgemeenten Loenhout, Brecht en Ekeren staan vermeld in de lijsten der petitiees. Doch Wuustwezel is niet te vinden. Ziehier de verklaring. Wuustwezel had toen als burgemeester Baron Ignatius de Vinck de Wesel (1818-1831). Deze woonde te Antwerpen en verbleef maar nu en dan te Wuustwezel op het Hof. Dit weerhield hem van een werkdadig deel in 't bestuur zijner gemeente. Onze burgemeester was daarbij Hollandsch gezind of « Orangist ». Als lid der eerste Kamer der Staten-Generaal stemde hij in 1828 tegen de verzoeken, die men aan den koning wilde richten. Een verzoekschrift kon dus in het dorp van den Oranje-gezinden burgemeester weinig op succes hopen. Het kwam derhalve niet in omloop. « Den Antwerpenaar », een nieuwsblad uit dien tijd schrijft, dat de burgemeester er wel voor iets tusschen zat, dat te Wuustwezel geen handteekeningen werden verzameld. En er werd openlijk gezegd dat hij daarvoor van de Hollandsche regeering geld ontvangen had.

In 1831 zien we dat onze burgemeester ontslag neemt om zich te laten opvolgen door zijn zoon Baron Edmond de Vinck de Wesel.

Voor en na den « tiendaagschen veldtocht » hadden we voortdurend troepenverkeer in onze gemeente. Van de Hollanders hadden we meest te lijden. Zij vernielden de oogsten en plunderden verschillende huizen. Later, toen de Belgen meer noordwaarts oprukten hadden we talrijk bezoek van Belgische vrijwilligerstroepen. Het kasteel van Antwerpen bleef nog steeds in Hollandsche handen. Hieraan kwamen

de Franschen een einde stellen, wat wederom gepaard ging met dure bezoeken aan onze gemeente.

Nu was België een onafhankelijk koninkrijk geworden. Toen in 1836 de gemeentewet in voege kwam, werden gemeenteverkiezingen uitgeschreven en Dokter Baeyens werd burgemeester.

18. De gemeente bouwt een echte school

Van zoohaast we een kerk ($\pm$ 1250) en dus een pastoor hadden, werd er onderwijs gegeven. Immers Karel de Groote had, wel vier eeuwen te voren, bevolen dat de pastoors scholen zouden stichten en de kinderen onderwijzen.

Te dien tijd werd er in de school alleenlijk catechismus en zang onderwezen, want de school stond heelemaal in dienst van de kerk. Vandaar ook dat het ambt van schoolmeester van ouds verbonden was met dat van koster. Beide ambten hoorden samen bij de kerk.

Een eigenlijke schoolmeester is maar later gekomen. Van 1536 is ons een overeenkomst overgebleven met den schoolmeester Bertelmeusen en waarin de jaarwedde bepaald wordt op 12 Rijns gulden en een zak rogge.

Na uitbreiding van het dorp en aangroei der bevolking kwamen er meer kinderen naar de school en was men verplicht een schoolhuis te bouwen. Vanaf het einde der 16^e eeuw vinden we een schoolhuis vermeld, het huis dat achter de kerk gelegen was. Alsdan moest de schoolmeester een zekere bekwaamheid bezitten. Omtrent diens benoeming ontstond er wel eens een geschil tusschen den heer en den pastoor. Zulks was het geval met H. Vorrsekmans (1735). Van toen af werd te Wuustwezel de schoolmeester benoemd door de wereldlijke overheid.

Meester Peeters, oud-gediende van Napoleon, volgde in 1815 J. F. Vorrsselmans op, doch diende ontslag in een paar jaar nadien. Meester Kenis, ook oud-gediende van 't Fransche leger, was zijn opvolger.

Te dien tijde hadden we slechts één schoollokaal voor heel de gemeente, met in den zomer vijftig en 's winters soms tweehonderd schoolgaande kinderen, jongens en meisjes.

Dit kwam doordat onze boerenkinderen 's zomers thuis aan 't werk werden gezet. 's Winters zaten al de banken vol, onder en boven; de «schalie» werd dan op de knieën gelegd en zoo werd er gecijferd, geschreven, geteekend, dan weer eens gezongen, gelezen. De klasuren verschilden volgens het seizoen: 's Winters zeven uren en 's zomers vier. «Vacanties» bestonden er niet, maar wel een reeks groote en kleine feestdagen.

Rond de jaren 1815-25 werd de oude school achter de kerk gesloten en werd het nieuwere gebouw (nu brandspuithuisje) als schoollokaal gebruikt.

In 1865 kwam er verbetering, er werden twee nieuwe schoollokalen gebouwd en men benoemde een «ondermeester». De meisjesschool in het centrum volgde in 1871. Eenmaal dat de kerk er was te Gooreind volgde de school in 1868. Die van Achterbroek werd gebouwd in 1867.

Alles ging goed tot in 1879, toen de liberale regeering den godsdienst uit het onderwijs wilde verbannen. Onmiddellijk werd een vrije school ingericht (naast de bestaande zusterschool) en in de gemeenteschool bleven slechts een paar leerlingen.

In 1884 kwam opnieuw een katholieke regeering aan 't bewind, die de vroegere toestanden herstelde en een einde maakte aan den schoolstrijd.

In plaats van één klas in 1830 hebben we thans over heel de gemeente 28 klassen (14 voor jongens en 14 voor meisjes).

Thans zijn er in heel de gemeente 1026 schoolplichtige kinderen, 516 jongens en 510 meisjes.

19. De Postmeester uit het Posthuis overleed in 1875

De nieuwe staatsbaan Antwerpen-Breda bracht een grooten ommekeer teweeg in de geschiedenis onzer gemeente. Terzeldertijd met deze baan werd de steenweg rond het dorp gelegd (1806-11). Slechts het gedeelte van aan den Driehoek tot aan de brouwerij bleef onvoltooid. In 1842 legde men ook daar steenweg, zoodat ons dorp een volledige ringbaan had.

Vroeger kwamen de brieven met de postkar van Antwerpen. Ons « Posthuis » bediende toen Kalmphout, Esschen, Loenhout, Brecht en St. Lenaarts.

De spoorweg over Kalmphout kwam hier groote veranderingen aanbrengen. De brieven zouden per trein tot Kalmthout komen om aldaar afgehaald te worden. Kalmthout en Esschen kregen nu hun eigen dienst. Van nu af werd een goede verbinding met Kalmthout noodzakelijk. Daarom besloot men in 1856 (twee jaar nadat er de spoorweg lag) tot het leggen van een steenweg. In 1875 werd die steenweg doorgelegd tot in Brecht.

De « char-à-banc » op Antwerpen had nu afgedaan. Alleen 's Vrijdags reed hij nog naar de « stad » om eieren en boter naar de markt te vervoeren. Burgemeester — postmeester Jan Jozef Hens zorgde er voor dat er nu dagelijks een postkar naar Kalmthout reed. De postkar op Brecht bolde nog lang, want zij moest zorgen voor het vervoer van reizigers en brieven.

Over den « Nieuwen Dijk » werd in 1875 steenweg gelegd naar Esschen. Binnen de gemeente zelve bracht men later nog verbetering. De weg naar de kerk van Gooreind werd gekasseid. Landbouwwegen kwamen tot stand, van Deureind naar

Gooreind, in de Oude Baan, de Slijkstraat, de Heistraat en de Biest.

Postkarrekens en « char-à-banc » behooren nu tot het verleden. Menschen van dagen weten nog goed te vertellen, hoe zij de brieven van 't eene naar 't andere posthuis reden. De dépêche-dragers draafden toen te paard langsheen de groote baan. Jan Jozef Hens, die hier voor de brieven zorgde, en de briefdragers met hun lange rondon hadden het voorzeker niet onder de markt. De oude menschen weten ook nog wel te praten over « Lulleke Post », die in de jaren '50 de brieven ronddroeg. Hij kon niet lezen en toch vergiste hij zich niet. Henri Peeters werd facteur in 1874. Die kranige man vertelt van den tijd dat hij om half vier van huis vertrok om te Kalmt-hout de brieven af te halen. Dat deed hij te voet en dan droeg hij de brieven nog uit op den koop toe. Hij bediende half Wezel en heel Loenhout.

De tram kwam het in 1886 den postdienst heel wat gemakkelijker maken, want nu zou deze niet meer moeten instaan voor de reizigers. Bij het overlijden van Postmeester J. J. Hens in 1875 bracht zijn opvolger Jozef Vervoort den dienst over in een zijkamer van hetzelfde huis. Rond 1890 verhuisde de post naar het dorp (het eerste huis achter den draai tegenover de Biest). Daarna werd nogmaals verhuisd en het bureel kwam tegenover het schoolgebouw. Bij de twee briefdragers voegde men er een derde; thans hebben we er vier, terwijl Loenhout een zelfstandig bureel kreeg. Wie nog vlugger verbinding met de buitenwereld verlangt, heeft de telefoon te zijner beschikking, want benevens een telegraafkantoor (1899) kreeg Wuustwezel in 1928 een telefooncentrale met thans 80 aangesloten.

Wat verschil met de tijden van vroeger! En toch spreken de oude menschen van den « goeden ouden tijd ».

20. De Duitse vlag op den toren

Op 4 Augustus 1914 brak de oorlog uit, 134 Wuustwezelaren werden onder de wapens geroepen en 17 vrijwilligers zijn hen komen helpen in de zware taak van 's landsverdediging. Begin Oktober kwam de vijand de vestingsstad Antwerpen belegeren — weldra volgde een beschieting. Wat we die dagen hier te Wuustwezel te zien kregen was erbarmelijk. De steenweg Antwerpen-Breda zag uren en uren lang zwart van volk. Het waren de vluchtelingen die, zwaar beladen met hetgeen inderhaast nog kon meegenomen worden, naar veiliger oorden trokken. Velen dier lieden hielden stil in onze gemeente om er te overnachten en dan verder den weg naar Nederland op te stappen. Na een hevig bombardement werd de stad Antwerpen overgegeven (Vrijdag 9 Oktober). Op 13 Oktober waren de Duitse marine-soldaten tot in al de dorpen van den omtrek doorgedrongen. Op den Wuustwezelschen toren wapperde de Duitse vlag.

Het smokkelen van Nederland naar België, dat sterk toenam, werd al gauw door de Duitschers gestremd. Dit door het aanleggen van een hoogspanningsdraad nabij de grens en het inrichten van een ijverige spioendienst er langs heen. Ook te Wuustwezel hebben we «den draad» gekend. Verschillende personen, die beproefden de grens over te steken vonden er den dood. 6 er van, waaronder 2 ontvluchte Russische krijgsgevangenen, werden op het kerkhof van Wuustwezel begraven. Bovendien zijn twee Wuustwezelsche jongens aan de Nederlandsche grens nabij Achtmaal door een Nederlandsch soldaat gedood.

Hoe de oorlog op onze bevolking drukte weet de bevolking zich nog heel goed te herinneren. Wuustwezel moest zorgen voor een inkwartiering van 300 tot 500 Duitschers. Met aller-

hande opeischingen en verordeningen kwamen die het onze burgers lastig maken.

Het gemeentebestuur zag zich verplicht zeven burger-politie-agenten aan te stellen.

Verschillende dorpsgenooten, die voor het vaderland diensten hadden bewezen, werden door de Duitsche rechtbanken tot lange gevangenisstraf verwezen (politieke gevangenen.) Na een monsterring te Kalmthout (29 December 1916) werden elf werklieden naar Duitschland weggevoerd. Onze gemeentekas had het ook erg te verduren : ze heeft gedurende de vier jaren ruim 470.000 fr. uitbetaald als oorlogschade en daarom, ruim 300.000 fr. moeten leenen.

Hier zooals elders werd bij het begin van den oorlog een hulp- en voedingscomiteit ingericht om alzoo de behoeftigen te helpen.

Voor het spoorloos verdwijnen van ingeleverde vuurwapens werd de burgemeester, wijlen J. J. Hens, aansprakelijk gesteld. Dezen stond het ergste te wachten en vluchtte naar Nederland. Alzoo stond onze gemeente zonder hoofd. Doch we mogen P. J. Van Looveren, eersten schepen, hulde brengen voor zijn kranig bestuur gedurende 's burgemeesters afwezigheid.

Gelukkig kwam er een einde aan deze lange teistering en op 11 November 1918 wapperde weer onze nationale vlag op den toren.

Nadien zijn onze soldaten terug naar huis gekeerd. Doch van de 151 die vertrokken bleven er 16 op 't slagveld. Te hunner eere heeft onze gemeente in 1924 op de Dorpplaats een standbeeld opgericht.

Het Testament van Jacob van der Ryt, heer van Wuustwezel en Westdoorn

(4 Augustus 1698)

ACOB van der Rijt, heer van Wuustwezel en Westdoorn (1674-1739) was de zoon van Willem van der Rijt, drossaard van Bergen op Zoom, die op 1 April 1624 de heerlijkheid van Wuustwezel en Westdoorn kocht van Adriaan de Hornes, baron van Kessel, had zes kinderen. De oudste, Scheldinus, erfde in 663, hij was toen 17 jaar oud, de heerlijkheden van zijn vader. Hij sneuvelde in den slag nabij Vianen op de Lek (12 Oct. 1672). Hij had drie zusters en twee broeders. De oudste dezer, *Jacob*, kwam in het bezit der goederen te Wuustwezel in 1674, na het overlijden zijner moeder, Elisabeth van Berchem. Hij was geboren te 's Gravenhage op 31 Oct. 1654. Toen hij de heerlijkheden zijns vaders erfde van zijn broeder, was hij nog ongehuwd. In 1690, den 22 October, trad hij te Scheveningen in

het huwelijk met *Jonkvrouw Johanna Maria Oem van Wyngaerden*, vrouwe van Wyngaerden en Ruybroek, Werkendam en de Werken, kanonikes van Leeuwenhorst en van Rynsburg (1) Geboren te Woerden 26 Oct. 1657 was zij de dochter van Jonkheer Daniël van Wyngaerden, lid der Hollandsche ridderschap, ambassadeur naar Dene-marken, kastelein van Woerden en baljuw en dijkgraaf aldaar, gedeputeerde ter Staten-Generaal, curator der Leidsche Academie, hoogbeemraad van Delfland, commissaris te Maastricht. (2)

Jacob van der Ryt en zijn echtgenoote ontboden op 4 Augustus 1698 twee schepenen van Wuustwezel en den secretaris op het Hof en deden in de schepenregisters volgend testament noteeren, waarbij « den langstlevende alles werd toegewezen. » (3)

We laten het hier in zijn geheel volgen.

In den naeme ons Heeren Jesu Christi. Amen.

Condt ende kennelyck sy eeniegelycken, dat int Jaer desselfs ons Heeren Jesu Christi alsmen schreef eenduysent sessenhondert ende achtentnegentigh den vierden dach vande maent Augusti voor ons Cornelis Cornelissen van Velthoven ende Jan van Pulle, schepenen ende mannen van Leen ende Franchois van Beeck, secretaris ende greffier respectie des dorps ende heerlyckheyt van Wuestwesel, gecomen ende gecompareert syn in propre persooene, den seer edelen ende wel geboren heere, myn heere Jacobus van der Rydt heere van desen voors. Dorpe van Wuestwesel, Westdorne, &^a ende seer edele ende welgeboren Vrouwe, Mevrouw Joanna Maria van Wyngaerden, syne wettige gemalinne, beyde gezondt van Lichaeme, gaende ende staende op der aerden, hun verstandt, memorie ende vijff sinnen over

(1) Dat zij kanonikes was beteekent niet, dat zij den geestelijken staat had aangenomen. Het betreft hier alleen het recht op de prebenden en inkomsten die aan dat kanonikaat verbonden waren.

(2) Volgens *W. Bijleveld*, Geschiedenis van het kasteel van Endegeest in « Leidsch Jaarboekje » 1909, blz. 1-44.

(3) Schepenregister 1695-1698 f° 258 v.v.

al wel machtigh synde ende volcomenlycken gebruyckende, soo ons dat claerlycken synde ende bleke. Dewelcke, aenmerckende der menschelycke natuere broosheydt datter niets sekerder en is dan de doodt ende niets onsekerder dan de ure derselve en hebben daeromme van dese weirelt nyet willen scheyden voor eerst van hunne tydelycke goederen gedisponeert te hebben, terwyl sij Edelen daer toe syn hebbende tijt ende stonde ende gemaect dit hun Testament ende vuytstersten wille, daertoe van niemanden oft door van anderen gedwongen, verleydt ofte geïnduceert synde, soo sy Edele Testateuren respectivelyck verclaerden. Willende daeromme dat tselve sal stadt grypen ende in alles sijn volcomen effect sorteren, soo en gelyck Iemants Testament ende vuytstersten wille alderbest stadt grypen ende syn volcomen effect sorteren soude mogen, tsij bij forme van Testament, codicille diemen noemt causa mortis ofte anderssints alwaert soo dat daerinne waeren gecommiteert eenige gerequireerde solemniteyten van recht oft datter eenige stadts, lants, municipale ofte andere rechten waeren ter contrarien, dewelcke sy Testateuren respectie wel expresselycken hebben gederogueert ende derogueerden midts desen ende namentlyck ende specialyck het recht van Devolutie, gebruyckende midts desen oock mede tot volcomen validiteyt ende securiteyt van desen hun Ed. Testamente ende vuytstersten wille de opene Brieve van Octroy by hun geobtimeert inden Souvereynen Raede van Brabant van dato den ... (oninegevuld) geparapheert ... (oninegevuld) ende geteeckent ... (oninegevuld) met den segele van Syne Majesteyt in rooden wassche daeraen hangende, revocerende, casserende, doodt ende te nyet doende midts desen oock alle hun Ed. voorgaende Testamenten, codicillen ende maeckagien voor dat deses by hun tsamen oft elcker int besondere eenighsints gemaect gepasseert ofte bekende.

Inden Iersten bevelen sy Testateuren henne Sielen scheydende vuytten Lichame aen Gode almachtigh hunnen Schepper ende Bewaerder, comende daermede totte dispositie van hun Ed. tydelycke goederen by Godt almaghtigh hun Ed. op deser aerde verleendt ende

alnogh te verleenen, allen ende iegelycke deselve soo haeffelycke, meubele als erfelycke, tsy leene ofte allodiale van wat nature deselve syn ofte soudē mogen wesen, gene gereserveert, hebben sy Ed. Testateurs gemaect, gegeven, gegunt ende gelaten, geven, gunnen, maecken ende laeten den iersten afflyvigen ofte ofte afflyvige van hun beyden aenden langstlevende inder manieren naervolgende.

Te weten den Ed. heere Testateur ingevalle denselven eerst ende voor syne voorseyde Ed. Mevrouw gemalinne compt afflywich te worden, heeft aen deselve gegeven, gegunt, gemaect en gelaeten, geeft, gunt, maeckt ende laet midts desen in vollen eygendomme en met vollen rechte, vuyt singuliere liefde ende affectie als andere consideratien syn Ed. daertoe moverende : Die voorschreven heerlyckheydt van Wuestwesel ende Westdorne met hooge, middele ende laege jurisdictie, bosschen, moeren, boomgaerden, wintmolē, het adelyck huys van deselve heerlyckheydt met allen de andere hoffsteden, heyden, visscherijen, vogelrijen, renten, chynsen, leenboecken met de leenen, en allen tgene voorders aen ende van deselve heerlyckheyden is dependerende ende appenderende nyet daervan gereserveert.

Derequerende midts desen andermael wel specialycken het recht van Devolutie ende alle andere rechten ende wetten die daeraen eenighsints soudē connen ofte moghen wesen ter contrarien, midts-gaders alle ende iegelycke de andere goederen, soo haeffelycke, meubele als erfelycke, allodiale, laeten ende heerlyckheden, edificien, renten, gereede penningen, goud ende silver, waer deselve gelegen sijn ende bevonden sullen worden, soo in desen lande van Brabandt, Hollandt, Zeelandt als elders, die hy ende Testateur nu heeft ende nogh vercrygen sal, geene gereserveert, omme alle ende iegelycke deselve naer syne aflywichtheyt, by syne voornoemde Edele Vrouwe gemalinne in vollen eygendomme ende met vollen rechte aenvaert, beseten ende gebruyckt te mogen worden, deselve te mogen vercoopen, veralieneren ende alle anderssints, disponeren naer haer Edeler gelieven ende goedduncken, sonder contradictie van Iemanden.

Ende Mevrouw Testatrice vuyt affectie, liefde ende consideratie als voor, geeft, gunt, laet ende maectt midts desen van gelycken, ingevalle van voorafflyvicheyt, aenden voornoempden haer Edelen gemael met vollen rechte ende in vollen eygendomme allen ende iegelycke haer Edeler achter te laeten goederen, soo haeffelycke, menbele als erfelycke, leenen, laeten, chynssen, heerlyckheden, edificien, renten, juweelen, goudt, silver ende alle andere soo patrimoniale als matrimoniale, tsy deselve gelegen syn onder desen lande, de provincien van Hollandt, Zeelandt als elders, die zij Vrouwe Testatrice sal comen achter te laeten geene gereserveert, omme bij den voornoempden haer Edelen heere gemael naer haer doot aenveert, gebruyckt ende beseten te worden, deselve te mogen verthieren, vercoopen, veralienieren ende in alles andersints disponeren, sonder contradictie van iemanden naer gelieven ende goetduncken, met den last ende expresse conditie nochtans, dat die langstlevende sal schuldich ende verplicht syn naer staet ende conditie te onderhouden ende op te voeden de kynderen staende houwelyck bij de Edele Testateurs alreeds samen verweckt ende in toccomende met de gratie Godts te verwecken. Ende dat die langstlevende van hun Edelen aen de gemelde kynderen t'samen ofte aen ieder int bysonder sal vermoghen te geven comende tot geapprobeerder ouderdom tot houwelycken of tot anderen staet soodanigh legitime partie, gelijk die langstlevende naer staet ende conscientie sal oordeelen te behooren, tselve malcanderen volcomen toebetrouwende, kiesende nommerende ende committerende sy Edelen Testateurs de langstlevende van hun beyden als momboir ofte moboirisse vande gemelde hunne kynderen met sclusie valle heeren Raden, Magistraten, metten oude gerechte als mede alle vrienden ende maegschap, oock sonder aen iemanden te doen ofte vermoghen te doen eenige rekeninge ofte bewys, geven ofte leveren staet ende inventaris. Instituerende ende denommerende sij Edelen Testateurs midts desen inder manieren voorsyd reciproquele den iersten aflyvighe van hen beyden den langst-

levende synen ofte haeren erffgenaeme pleno jure institutionis ter exclusie van alle andere vrinden ende erffgenaemen ab indestato.

Ende dit seyden ende verclaerden sy Ed. Testateurs respectievelyck te wesen hun Testament ende vuytstersten wille, willende ende begeerende dat tselve in alles sal worden achtervolght ende naergecomen.

Aldus desen Testamente gemaect, gepasseert, gestipuleert ende gesloten binnen desen voors. Dorpe van Wuustwezel opt Adelyck huys vande Edele Heeren Testateurs ter dage, maende, jaere ende presentie van schepenen ende secretaris voornoemt die desselve beneffens die voornoemde Ed. Heere Testateur ende Mevrouw die Testatrice hebben onderteeckent, verclaerende deselve Edele respective naer voorgaende affvraginge te connen lesen ende schryven.

(w. o.) J. van der Rijt.

Johanna Maria van Wyngaerden.

Cornelis Corn. van Velthoven.

Jan van Pulle.

F. van Beeck.

(Onderaan werd later bijgevoegd : « copia facta op zegel van 4 st. a^o 1743 »)

Johanna Maria van Wyngaerden overleefde haar man, welke overleed te 's Gravenhage in Februari 1739. Den 10 Februari 1739 werd hij begraven te Werkendam.

Volgens de bepalingen van het testament bleef zij dus als grondvrouwe heerschen over Wuustwezel en Westdoorn, tot zij juist vijf jaar later overleed, eveneens te 's Gravenhage. Zij werd den 4 Februari 1744 naast haar man te Werkendam bijgezet.

Zij hadden drie kinderen : *Daniël* (geb. Den Haag 1691), *Catharina Jacoba* (geb. Den Haag 1695) en *Willem* (geb. Den Haag 31 Jan. 1698). Daniël en Willem overleden zeer jong, zoodat na de dood van Vrouwe van der Rijt de goederen overgingen op de eenige dochter Catharina Jacoba, welke alzoo de titels kreeg van vrouwe van Wuust-

wezel, Westdoorn, Achterbroek, Broechem ,Brecht, Wijngaerden, Ruybroek, de Werken, Werkendam en Endegeest. Zij huwde 1° Arent Jacob baron van Liere, heer van Oosterwijk op 29 Nov. 1722, die echter reeds in 1725 overleed; 2° op 18 Sept. 1729 ging zij een tweede huwelijk aan met Frederik des H.R.R. graaf van Gronsfeld, Diepenbroick Impel (geb. op het slot Impel 6 Dec. 1705) die heer van Impel Rees, Millingen en Groin was en die in 1744 na den dood zijner vrouw ook de andere heerlijkheden erfde.

Het was deze graaf van Gronsfeld, die op 22 Sept. 1745 de heerlijkheid Wuustwezel en Westdoorn verkocht aan Jan Frans Vinck, ambtman der stad Antwerpen.

K. C. P.

Wat elders over Wuustwezel verscheen (*)

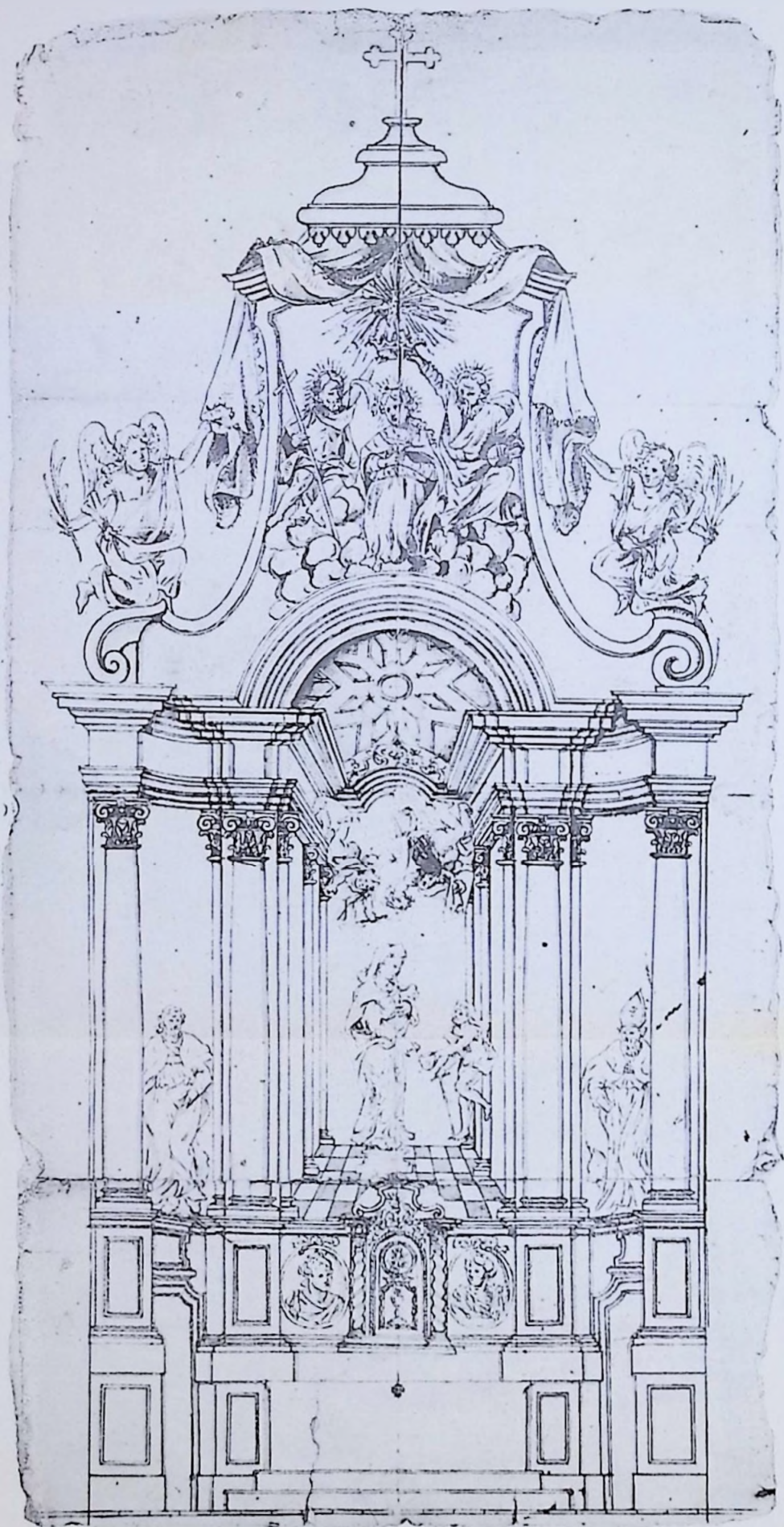
Het voormalig Hoogaltaar

N « Oudheid en Kunst » (Brecht)
26^e jrg. 1935, verscheen een studie
van E. H. L. J. M. Philippen,
waaruit we volgende deelen over-
nemen :

« De parochiale kerk van Wuust-
wezel, toegewijd aan de Heilige
Maagd vereerd onder den titel
« O. L. Vrouw Hemelvaart », bezat,
enkele jaren geleden, een geïnven-
torieerd, in barokstijl opgebouwd,
hoogaltaar, dat op kunst en kunst-
historisch gebied belang aanbod ;
doch, zonder voorafgaande toe-
lating der Commissie van monu-
menten, door een nieuw altaar vervangen werd.

(*) Onder dezen titel zullen we in elk jaarboek vermelden wat in tijd-
schriften, bladen en boeken over Wuustwezel verscheen om alzoo te
komen tot een zoo volledig mogelijke bibliographie over Wuustwezel.

Cliché « Oudheid en Kunst », Brecht.

VOORMALIG HOOGALTAAR VAN WUUSTWEZEL

Ontwerp van Petrus Scheemaeckers;
gebeeldhouwd door Alexander van Papenhoven.

Het archief van de Commissie van Openbaren Onderstand der stad Antwerpen, hetwelk mag beschouwd worden als de voornaamste bewaarplaats van de bronnen der plaatselijke geschiedenis van Wuustwezel, heeft gelukkigerwijs de teekeningen bewaard van dit altaar, waarvan de beelden en de versieringen gebeiteld werden door een Antwerpschen meester, wel is waar niet zoo hoog te schatten als een Artus Quellin of een Pieter Verbruggen, maar toch een meester van ontegensprekelijke beteekenis.

Die teekening maakt deel uit van een klein dossier, getiteld « Rekeningen van het hoogaltaar van Wuustwezel ». « Fonds : Sint Elisabeth's gasthuis ; — Buitengoederen — Losse papieren — Carton : Wuustwezel : Patronaat, Tienden. (Archief der Commissie van Openbaren Onderstand te Antwerpen.)

Het Sint Elisabeth's gasthuis van Antwerpen was van in de XIIIe eeuw in het bezit van het begeavingsrecht en van de tienden der kerk van Wuustwezel. (1) Als tiendenheffer en als patroon had het Antwerpsch gasthuis tusschen te komen in de onderhouds- en herstellingskosten dezer kerk en in de gewone uitgaven van den eeredienst. Daarenboven betoonden de oversten van het gasthuis nog bij verscheidene gelegenheden hunne milddadigheid op het gebied der verbetering en der versiering van het kerkgebouw van dit dorp.

In het jaar 1680 was Agnes Volckerickx (2) overste van het Sint Elisabeth's gasthuis geworden. Een der eerste werken van de nieuwe overste was het oprichten van een monumentaal

(1) PRIMS, F. *Kerkelijk Antwerpen van de Visitatie van Bisschop Wiard tot het Einde XIIIe Eeuw*. Bijdr. tot de Geschiedenis. XVIII (1927). bl. 238.

(2) Zie : LOOS, J. *Geschiedenis der Gasthuizusters oan Antwerpen*. Antwerpen 1912, bl. 61.

hoogaltaar in de kapel van het gasthuis. In 1682 werd de eerste steen gelegd van dit kunstwerk, hetwelk aan Artus Quellin den jongere wordt toegeschreven. (3)

Een aantal jaren later, namelijk enkele maanden na de aanstelling van een nieuwen pastoor van Wuustwezel, Adam Janssens, die in 1710 benoemd werd, besloot Agnes Volckerick ook de parochiekerk van Wuustwezel te begiftigen met een dier barok-hoogaltaars, waardoor alsdan in vele onzer bidplaatsen de oudere altaars vervangen werden. De overste van het gasthuis richtte zich dan tot den beeldhouwer-bouwmeester Peeter Scheemaeckers, die het ontwerp van een nieuw hoogaltaar voor Wuustwezel leverde. Peeter Scheemaeckers vervaardigde een potaarden model, dat hij naar Wuustwezel deed overbrengen. Specimens van zulke potaarden altaarmodels, o. m. een van P. Verbruggen, werden ten toon gesteld in de Jubeltentoonstelling Walter Pompe, Antwerpen 1935. De uitvoering der plannen van Scheemaeckers werd opgedragen, wat het beeldhouwwerk betreft, aan den gekenden beeldhouwer Alexander van Papenhoven. De « casse » of het timmerwerk zou geleverd worden door den schrijnwerker Gillis de Herthoge.

Alexander van Papenhoven, aan denwelken de uitvoering van het hoogaltaar toevertrouwd werd, was een talentvolle beeldhouwer, die geboren werd te Antwerpen, den 14^{en} Juni 1668. (4) Zijn vader oefende het bedrijf van poppenmaker uit en was als dusdanig lid van het Sint Lucas gilde, waarin opgenomen werden de poppenmakers, de poppenschilders en de

(3) GEUDENS, Edm. *L'Hôpital Ste Elisabeth d'Anvers à travers les siècles*. Antwerpen. 1895. Annales de l'Académie royale d'Archéologie de Belgique, bl. 27.

(4) DONNET, F. *Het Jonstich Versaem der Violieren*. Antwerpen. 1907, bl. 583.

poppenstoffeerdere, die noch goud noch zilver bij de stoffeering mochten bezigen. (5) Alexander van Papenhove ging in de leer bij den beroemden beeldhouwer, meester Artus Quellin den jongere. In 1698-99 werd hij in het Sint Lucas gilde opgenomen als Wijnmeester of Halvemeester, 't is te zeggen als zijnde zoon van een vrijmeester van het gilde. (6) Als jeugdige kunstenaar ondernam hij een aantal reizen naar het buitenland. Hij was werkzaam aan het hof van Denemarken en verbleef twaalf jaren te Kopenhagen. Op vijftigjarigen ouderdom, namelijk tijdens het academisch jaar 1707-1708, werd hij weduwnaar. (7) Den 18^{en} September 1715 vertrouwde men hem het dekenschap toe van het Sint Lucasgilde. (8) Alexander van Papenhoven speelde een belangrijken rol bij de reorganisatie van de befaamde Academie of teekenschool van het Sint Lucasgilde te Antwerpen. De meester overleed den 15^{en} Februari 1759. Hij werd begraven in de kerk der ongeschoeide Carmelieten te Antwerpen aan den voet van het altaar van den heiligen Jozef.

Het voorm. hoogaltaar van Wuustwezel, waarvan wij de teekening en 't grondplan, beide naar 't ontwerp van P. Scheemaeckers geteekend, reproduceeren, heeft het uitzicht van een statig barok-portaal. Het grondplan vertoont de figuur van een centraal trapezium, waarvan de basis aan beide zijden geflankeerd is van een vooruitspringend kwartcirkel. Het complex bestaat uit een als basement behandelde benedenverdieping, waartegen de vierkante altaartombe geplaatst is, die door de twee vooruitspringende vleugels van de portiek

(5) ROMBOUTS, Ph. en VAN LERIEUS, Th.. *De Liggeren en andere historische Archieven der Antwerpsche Sint Lucas Gilde*. 's Gravenhage, Z. D. II, bl. 874.

(6) ROMBOUTS en VAN LERIEUS. *Liggeren* II. 608.

(7) ROMBOUTS en VAN LERIEUS. *Liggeren* II. 658.

(8) ROMBOUTS en VAN LERIEUS. *Liggeren* II. 698.

omsloten wordt. Boven dit basement vertoont zich, in het centrum, een zeer diepe met komposiete pilasters versierde nis, overdekt met een tongewelf rustend op de kroonlijsten der colonnade, die beide vooruitspringende zijstukken siert. Tusschen de twee komposiet kolommen van elk zijstuk is eene ruimte voorbehouden voor een beeld van groote afmetingen. Een hoog fronton verheft zich boven het entablement der zijvleugels en de breede omlijsting van het nisgewelf. Het fronton is overhuifd door de draperijen eener tent opengeschoven door twee engelen, die knielen boven op beide hoeken van de vooruitspringende zijstukken.

In de centrale nis prijkt het beeld der heilige Elisabeth, patrones van het gasthuis van Antwerpen. Tusschen de kolommen der zijstukken moesten zich verheffen niet de beeltenissen der heiligen die op de teekening afgebeeld staan, maar die van den heiligen Augustinus, patroon der gasthuiszusters, en die van den heiligen Willibrordus, aan wien eene kapel van het dorp toegewijd was.

Op het fronton wordt voorgesteld de Hemelvaart van Maria, die gekroond wordt door den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest. De titularis of patroonheilige der kerk van Wuustwezel was Maria, vereerd onder den titel «Onze Lieve Vrouw Hemelvaart». Boven de altaartombe is het basement aan beide zijden van het tabernakel versierd met een medaillon verloonend een ornameenteel vrouwenhoofd.

Op de keerzijde van het papier waarop de teekening gevonden wordt, teekende men den plattegrond van het altaar. Onder dit grondplan leest men «Aenden heersamen Mijnheer Van Alst (9) oft aen de eerweerdige moeder van het gasthuys.»

(9) GEUDENS, E., *L'Hôpital Ste Elisabeth d'Anvers*. Antwerpen. 1895
Les receveurs économes, bl. 42.

Petrus Scheemaeckers, die het ontwerp van het hoogaltaar van Wunstwezel leverde, doch zijn plan niet zelf uitvoerde, was een architect-beeldhouwer van buitengewone verdienste. (10) Hij werd geboren in het jaar 1640 en was leerling van Pieter Verbruggen. De Liggeren vermelden dat hij als leerjongen in het Sint Lucasgilde aanvaard werd in 1662 en als vrijmeester in 1675. In 1699 werd hem het dekenschap van het gilde toevertrouwd. Hij stierf te Arendonk in 1714. Petrus Scheemaeckers werkte voor bijna alle kerken van Antwerpen.

(Volgen dan gegevens over het werk van Scheemaeckers.)

Voor het « concipiëren ende formeren van het autae. model der kercke van Woestwezel » ontving de Meester vier en twintig gulden. Deze som werd hem door den rentmeester van het gasthuis betaald den 17^{en} November 1711. In die som waren begrepen de kosten eener reyse voor het gaesthuys gedaen naer Woestwesel ».

Alexander van Papenhoven, die het plan van Peeter Scheemaeckers zou uitvoeren, teekende de aanneming van het werk den 29^{en} September 1711. Hij verbond zich tegen Pinksteren 1712 alles « loffelyck ende teenemael naer de konste van beeldhauwen te leveren ». Personen « hun dies verstaende » zullen het werk mogen komen nazien en, indien er « iets bevonden wierde als sijnde tegens de regels van proportie ofte niet ghe-noeghsaem gemaect naer de konst van beeldhauwen, zal men van de hem naar overeenkomst verschuldigde som mogen

(10) DONNET, F. *Het jonstlich Versaem* Antwerpen. 1987, bl. 538. — BIOGRAPHIE NATIONALE. Tome XXI, bl. 627 : *Scheemaeckers, Pierre* door (MARCHAL EDM.) — VAN HERCK, OH. *Petrus Scheemaeckers*. TAXANDRIA. Gedenkschriften v. d. K. Geschied- en Oudheidkundigen Kring van de Antwerpsche Kempen. Nieuwe Reeks. IV, Turnhout, 1932; bl. 144-150.

aftrekken naer raete en volgens oordeel van die bevoegde personen ». Het snijwerk bestond uit negen «groote posturen, vier kindekens, twee medaliën en acht à tien capetelen, plus de seraphinshoofden oft andere cieraten dienende tot vervullinghe van d'ijdel plaetsen ». De overste van het gasthuis van Antwerpen moest daarvoor aan den beeldhouwer betalen « de somme van acht hondert guldens courant geld, den schellinck tot seven stuyvers ».

De schrijnwerker Gillis de Hertoghe moest tegen de maand Mei 1712 het schrijnwerk van het altaar « in spiecken hout of waegenschot uitvoeren ». Gillis de Hertoghe nam dit werk aan voor de somme van zes hondert vijftig gulden courant geld, de schellinck tot seven st.

Een ronde koperen herinneringsplaat werd aan het altaar bevestigd om de gedachtenis van de milddadigheid der overste van het gasthuis te vereeuwigen. Deze plaat wordt bewaard in de verzamelingen van Heer Notaris Ant. Versteylen te Turnhout.

De plaat heeft eene doorsnede van zes en dertig centimeters en drie millimeters. In eene ronde omlijsting leest men :

NOSOCOMIUM S^{ae} ELISABETH
ANTVERP. PATRON. ET DECIMAT.
UNIVERSAL. HUIUS PAROCHIAE
HOC ALTARE DONO DEDIT
MATRE AGNETE VOLCKERIKX
ANNO 1712.

Boven op het opschrift, binnen de omlijsting, ziet men de gegraveerde beeltenis van de heilige Elisabeth patrones van het gasthuis van Antwerpen.

Ziehier de vertaling van het opschrift: Het gasthuis van Sinte Elisabeth te Antwerpen, patroon en universeele tiendenheffer van deze parochie gaf dit altaar ten geschenke toen Agnes Volckerikx moeder was in het jaar 1712.

De hierachter gedrukte kwijtbrief bewijst dat de plaat gegraveerd werd door den bekenden Antwerpschen plaatsnijder Lambrecht Hendrik Causé.

Lambertus Causé ontving «in voldoeninghe van 't snijden en prepareren der copere plaet moetende gestelt worden in den Autaer tot Woestwesel de somme van twintig gulden.» Dit geld werd hem door den rentmeester van het Sinte Elisabeths gasthuis betaald den 10^{en} April 1713. Balthasar van Camp, die de coperen plaet wegende seven pond min een vierendeel geleverd had aan Causé, ontving voor deze en voor arbeidsloon de som van vijf gulden en vijf stuivers.

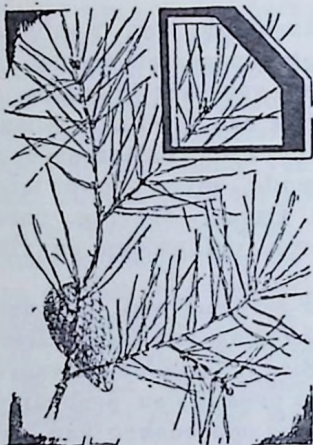
In het jaar 1794 werd het hoogaltaar gerestaureerd door den beeldhouwer Willem Roef. Roef was leerling van Daniël Herreyns. Hij werd als leerjongen in het Sint Lucasgilde aanvaard in 1755, nadat hij in 1750 den negenden prijs in den prijskamp der Academie behaald had. (11) Hij was opperdeken van het gilde in 1792-1793.

Den 2ⁿ Juni 1794 verklaart Willem Roef voor de kerk van Wuustwezel te hebben «réparé au grand autel tous les statues, ornements et tout ce qui regarde l'autel; délivré le bois, cloux, de la colle». Daarvoor ontving hij van de overste van het gasthuis van Antwerpen, in 1797, 181,43 frs.; in 1798, 114,30 frs. De restauratie had gekost 404,83 frs., waarvan er in 1798 nog 109,10 frs. te betalen waren.»

L. J. M. PHILIPPEN.

(11) THIJSEN, A. *Antwerpen vermaard door den Eeredienst van Maria*. Antwerpen 1922, bl. 25.

Geschiedenis van Vlaanderen.

IT jaar werd door Standaard-Boekhandel begonnen met de uitgave van een grootsch opgezette « *Geschiedenis van Vlaanderen* » (1) waarvan thans het eerste deel verscheen.

Over Wuustwezel vinden we :

OUDESTE GESCHIEDENIS. *Het Bronstijdpark.*

« ... De urnenveldenlieden verbrandden de lijken en borgen de asch in urnen, die ze in begraafplaatsen zonder heuvels vereenigden. Uit de vermenging van beide volkerengroepen ontstond het Kel-

tisch ras, waarvan de Hallstattcultuur de specifieke beschavingsvorm is. Van den Midden-Rijn trokken enkele groepen van urnenveldenlieden nog hooger op en bereikten misschien reeds in het late bronstijdpark door de valleien van Rijn en Roer onze Kempen, Brabant en Oost-Vlaanderen. De meest bekende urnen-

(1) GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN. *Deel I. Inleiding* door Dr. R. van Roosbroeck. *Oudste geschiedenis* door Prof. Dr. H. van de Weerd en Dr. R. de Maeyer. *De Middeleeuwen*, van het einde der IVe tot het begin der XIIIe eeuw door Prof. Dr. L. Van der Essen en Dr. R. van Roosbroeck. (N. V. Standaard Boekhandel, 1936).

velden zonder heuvels zijn die van *Wuustwezel* Grobbendonk (Kempen) Temsche en St. Gillis-Waas, (Oost-Vlaanderen) waar bij wij ook nog voegen die van Luiksgestel en Bergeik (Kempen) in Noord-Brabant, vlak bij de Vlaamsche grens. » (I, 40)

« Opmerkenswaardig is ten slotte de aanwezigheid in Vlaanderen (Schoonaarde, Wetteren, Temsche, Zandbergen. *Wuustwezel*, Tongerlo, Grobbendonk, enz.) van de zgn. Deverelurnen, die getuigen van een doortocht door onze gewesten van een vroeg-Keltisch volk van uit het Rijngebied naar Z. Engeland, waar ook dergelijke urnen ontdekt werden. » (I, 43)

[*Nota.* We hebben de schrijvers om nadere inlichtingen verzocht en ontvingen van Dr. Rob. De Maeyer een zeer vriendelijk briefje waarin hij o. m. schrijft : « Het urnenveld van Wuustwezel, waarover spraak is, ligt, zooals u vermoedt, in de Wachelbergen, bij den linkeroever van de Aa (ontgraven in 1875). In de verslagen, die wij daarover geconsulteerd hebben wordt het « neeropole à incinération et à tombes plates » genoemd. »

Verder geeft Dr. De Maeyer een bibliographische opgave, waarvoor we hem hier oprecht danken.

Het betreft dus wel degelijk de urnen, welke werden opgedolven bij het omspitten van een heiveld in 1875 in de Wachelbergen nabij de oude baan Antwerpen-Breda op Tereik. De urnen bevinden zich thans in het « Musée du Cinquantenaire » te Brussel. — *K. C. P.*]

GESCHIEDENIS DER MIDDELEEUWEN.

I. De Inval der Germanen en het ontstaan van het Vlaamsche Volk.

« Onbewoond waren die streken niet, wanneer de Frankische veroveraars er toekwamen. Wij vinden er immers een klein getal vóór-Frankische hoevenamen met uitgang *-acum*. Maar

voor het grootste gedeelte gaven de nieuwe bewoners ook nieuwe namen aan hun hoeven, die uitgaan op *-hem* en *-sale*, en die gevormd zijn naar het Keltisch-Romeinsch patroon der namen op *-acum*. Deze namen op *-hem* en *-sale* dragen den echt Frankischen stempel. Zij herinneren aan den naam van het Frankisch gezin, dat de hoeve of het dorp heeft gebouwd... (I, 119)

(Daarbij hoort een kaart waarop *gem-*, *rode-*, *zele-*, *inge-*, *ik-*, *hoven-* enz. toponiemen aangeduid zijn met de bedoeling « slechts een beeld te geven van de verspreiding over Vlaanderen van deze plaatsnamen ». Op deze kaart (I, 120-121) vinden we *Wuustwezel* aangeduid als *zele*-naam.

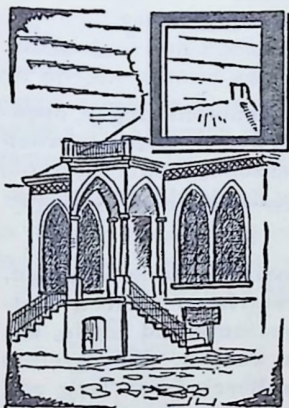
[*Nota.* We meenen, dat Prof. Van der Essen zich vergist. *Wezele* is te scheiden in *Weze+le*, waarbij o. i. van *zele* geen spraak kan zijn. We hebben Prof. Van der Essen om zijn meening gevraagd en uit zijn antwoord vernemen we, dat hij niet aansprakelijk kan gesteld worden voor de kaart, doch dat hij alleen verantwoordelijk is voor den tekst. De vergissing komt dus niet op zijn rekening.

Prof. Van der Essen geeft ons volkomen gelijk waar hij schrijft dat *Wezel* in *Wuustwezel* » zonder den minsten twijfel voortkomt van *weze* (in 't Duitsch *Wiese*) oud woord, dat *weide*, *meersch*, beteekent.

Onzen besten dank aan Prof. Dr. Van der Essen. — K. C. P.]

1836 = 1886 = 1936

Een eeuw, een halve eeuw geleden...

NDER deze rubriek zullen we in elk jaarboek de voornaamste gebeurtenissen vermelden welke zich een eeuw en een halve eeuw geleden hebben voorgedaan. We moeten hierbij onmiddellijk aanstippen, dat het niet gemakkelijk is vele feiten, die het vermelden waard zijn, te vinden. We gaan hierbij hoofdzakelijk te werk op gegevens uit officieele bescheiden. Het zou echter, voor de volgende jaren zeer interessant zijn ook andere feiten, wellicht zeer voorname, die niet in officieele stukken werden vastgelegd daar bij tekunnen

voegen. We doen daarom een beroep op onze lezers van nu af reeds te onderzoeken wat zij over de jaren 1837 en 1887, dus voor volgend jaarboek, kunnen mededeelen. Al te veel vergeten wij vast te leggen wat rondom ons of misschien met ons

gebeurt. Wij hebben geen kroniekschrijvers en onze officieele stukken zijn toch zoo futloos, zoo saai en zoo droog geworden. Waar is de tijd dat Peeter van Beeck « eenige partijen » opteekende?

Laat ons in de jaarboeken van « Wesalia » bijeenbrengen wat er bijeen te brengen is. En we doen hierdoor bijzonder beroep op de voorzitters of secretarissen onzer volksmaatschappijen, dat zij zich zouden bezig houden met het verzamelen van het noodige materiaal, t. t. z. de feiten en gegevens waarop een geschiedenis hunner vereeniging kan worden opgebouwd. We stellen ons voor al die maatschappijen een voor een in deze jaarboeken te behandelen.

Voorloopig houden we ons bij wat we vonden over

1836

2 Januari. — Voor de plaats van gemeenteontvanger, opengekomen door het overlijden van F. H. J. van Beeck worden drie kandidaten aangeduid : zijn twee zonen Louis Laurent, (secretaris) en Jozef Domien en Willem Kenis, de schoolmeester, die tevens schepen was.

1 Februari. — De gouverneur der provincie had laten weten, dat de twee functies van gemeentesecretaris en gemeenteontvanger onverenigbaar waren. De gemeenteraad zegde, dat geen enkel kandidaat kon gevonden worden, die dezelfde bekwaamheid bezat, vermits Louis van Beeck jaren lang zijn vader in dezes functie had bijgestaan. De raad houdt zijn kandidatuur staande. Hij werd ook benoemd.

24 Maart. — Het gemeentebestuur bericht aan den arrondissementskommissaris, dat de gemeente Wuustwezel in twee secties ingedeeld is.

1 ^o sectie :	Het Dorp	441 inwoners	
	Brekelen	94	»
	Kruisweg	309	»
	Ginhoven	269	»
	Tereik	90	»
	Totaal		1203
2 ^o sectie :	Deureind	205 inwoners	
	Gooreind	245	»
	Achterbroek	225	»
	Totaal		675
	Aantal inwoners		1878

16 Mei. — Jan Frans Schuermans, metser, bekomt toelating om op een perceel gemeenteheide achter den Kruisweg een partij steen te mogen stoken. Dit werd toegestaan omdat anders de inwoners hun steen tegen hoogen prijs buiten de gemeente moeten gaan koopen.

17 Mei. — In 1836 werd de gemeentewet, welke thans nog in voege is gestemd. Zij voorzag de samenstelling der gemeenteraden en de kiezerslijsten moesten dus opgemaakt worden.

Ziehier het aantal kiezers :

Dorp	43	} 1 ^e sectie : 88	} Totaal : 135.
Brekelen	8		
Kruisweg	23		
Ginhoven	12		
Tereik	2		
Deureind	19	} 2 ^e sectie : 47	
Gooreind	14		
Achterbroek	14		

(Vergelijk met 24 Maart).

24 Mei. — Cornelius Rommens, landbouwer alhier, bekomt toelating voor het oprichten van een steenbakkerij op grond hem toebehoorende op het Witgoor.

15 Augustus. — Over het nieuw (thans oud) gemeentehuis vernemen we uit een schrijven aan den heer Gouverneur, dat aan het in opbouw zijnde gemeentehuis sinds 1831 niet meer gewerkt werd. Dat jaar had M. de Vinck de Wezel 3977,81 fr. voorschot gegeven, doch deze som werd hem nog niet terugbetaald. Vermits de financieele toestand der gemeente nu beter is kan aan de afwerking van het gebouw worden gedacht. (Zie ook 7 December).

7 September. — De schade door de Hollandsche troepen berokkend tijdens den inval van 4 Augustus 1831 is nog niet betaald. De gemeente geeft aan de rechthebbende inwoners een voorschot van 383,04 fr. « daar de zaken tusschen België en Nederland tot hiertoe nog niet geheel zijn vereffend ».

24 September. — Er werd verslag uitgebracht over de herdenking van de Septemberdagen van 1830 (Belgische omwenteling).

1º) Aan de armen werd brood uitgedeeld ;

2º) De klokken luidden den ganschen dag ;

3º) Burgers en ingekwartierde militairen hebben feest gevierd « zonder dat er dispuet was tusschen militairen en burgers. »

25 October. — De Kamer van Volksvertegenwoordigers heeft een petitie ontvangen tot het overbrengen van de kantonhoofdplaats van Brecht naar Wunstwezel.

Er werd gewezen op het algemeen belang en speciaal op het voordeel voor de gemeenten Kalmthout en Esschen. Tevens werd gezegd dat het beter zou zijn indien de hoofdplaats van

het kanton door een groote baan met de hoofdplaats van het arrondissement zou verbonden zijn. (Hier doelde men op de nieuwe baan Antwerpen-Breda, in 1811 voltooid).

De gemeente Wuustwezel steunt dit verzoek en stelt in het nieuwe gemeentehuis, (dat eerlang zal afgewerkt zijn) een zaal ter beschikking van den vrederechter voor het houden der zittingen. (Deze beslissing werd in het Fransch ingeschreven in het register der beraadslagingen van den gemeenteraad).

7 December. — In een schrijven aan den heer Gouverneur lezen we dat het nieuw gemeentehuis in 1829 was aanbesteed voor 5500 gulden, waaraan de gedeputeerde staten op 28 November 1829 hun goedkeuring hechtten.

De gevangenis, die onder het gemeentehuis werd gebouwd, was spoedig in orde. De rest bleef achterwege. De omwenteling van 1830 en wat er op volgde had er schuld aan.

Op 9 Februari 1835 verleende de provincie een toelage van 3250 op voorwaarde, dat de gemeente hetzelfde bedrag inschreef op de begrooting 1937.

De aannemers waren A. Goris, meester-metser, te Brecht en J. Staepels, timmerman te Wuustwezel. In het schrijven is vermeld : « zij hebben de noodige bekwaamheid om het werk uit te voeren ».

11 December. — Uit het jaarverslag over 1836 vernemen we o. m. :

— De wegen der gemeenten zijn niet in goeden staat, wegens de overvloedige regens. De straat door de kom der gemeente naar den steenweg Antwerpen-Breda is nog niet geheel voltooid. Langs den noordkant der gemeente (huidige Kloosterstraat) is nog 225 ellen te kasseien.

— Als middelen van verkeer zijn er alleen diligenties op Antwerpen en Breda. Ze vertrekken op bepaalde uren.

- Het nieuwe kadaster is in voege getreden.
- De fabrieken van zwavelzuur, welke in de heide bestaan (Gooreind) zijn in volle werkzaamheid.

12 December. — Wilhelmes Bussers, geboren te Kalmthout 6 April 1788, wordt benoemd tot lid van het Armbestuur in de plaats van Jan Baptist De Ryck, aftredend lid.

De gemeenteraad was in 1836 aldus samengesteld :

Edmond de Vinck de Wesel, burgemeester.

Wilhelmus Kenis, 1° schepen.

P. J. Goetschalckx, 2° schepen.

J. Aerden, W. Van den Heuvel, P. J. Van Looveren en J. B. Goossens, raadsleden.

Deze raad, hield 8 zittingen. Hij trad af einde 1836 ingevolge de nieuwe gemeentewet, welke 1 Januari 1837 in voege kwam.

In 1836 bedroeg de bevolking 1878 inwoners. Er waren 59 geboorten, 40 overlijdens en 8 huwelijken.

1886

1 Maart. — Er werd een ontwerp opgemaakt voor « een stoomtramweg van Antwerpen naar de Hollandsche grens over Brasschaat, Wuustwezel en Loenhout. »

Door de hogere overheid werd het advies gevraagd van den gemeenteraad.

Ziehier de resolutie van den raad :

« Het gemeentebestuur van Wuustwezel hoopt, dat de hooge overheid de stem van den buiten, zegge de Kempen, zal verhooren en dat er spoedig gevolg zal gegeven worden aan het gezegd ontwerp van stoomweg ».

Dan worden de voordeelen opgesomd :

« Voor den *landbouw* : Honderden hectaren grond, thans onbebouwd, kunnen in vruchtbare landen herschapen worden, doch er is gebrek aan meststoffen, die nu te duur komen te staan door het vervoer met karvrachten.

De *nijverheid* alhier van klein belang omdat het vervoer de kosten te veel doet vermeerderen, zou zich zeker ontwikkelen.

De *handel* : Menigvuldige zaken kunnen alhier nog ingeroepen worden, zooals alle soorten van houtgewas, langstammige zware boomen, deszelfs plantsoen, sparren, latten, hop- en boonstaken enz. zouden merkelyk meer opbrengen en deszelfs kultuur toenemen ; kooplieden zouden gemakkelijker onze landbouwstallen komen bezoeken en handelsreizigers zich in onze Kempen wagen.

De concurrentie zou in alles bestaan en de kleine arbeiders hunne koopwaren aan 20 % goedkooper hebben in het algemeen op voordeelige wijze gekocht en verkocht worden. Onze landbouwstreken zouden gansch herleven en opstaan uit hun ingewikkelden toestand. »

28 Sept. — De gemeentebegrooting vertoont een merkelyk te kort wegens de groote uitgaven voor het lager onderwijs.

Daarom worden 5 buitengewone opcentiemen gestemd. Ook voor de wedde der twee veldwachters worden 12 opcentiemen geheven.

28 Sept. — De school van Achterbroek wordt als vrije school behouden en als gemengde school aangenomen. De hoofdonderwijzer zal een jaarwedde van 2000 fr. ontvangen $\frac{3}{5}$ door Kalmthout en $\frac{2}{5}$ door Wuustwezel te betalen.

Als hoofdonderwijzer wordt J. B^t Van Opstal (gediplomeerd) aangesteld.

9 Nov. — Gezien het ontslag van den heer De Decker als bestuurder der vrije school te Gooreind wordt J. B. Bos-schaerts, gediplomeerd onderwijzer tot bestuurder beuoemd.

De *gemeenteraad* was in 1886 aldus samengesteld :

Eug. Verhaegen, burgemeester.

J. B. Van den Keybus, 1^e schepen.

J. F. Van Looveren, 2^e schepen.

A. Van Looveren, J. B. Van Looveren, Adr. Aertsen,
P. J. Van Looveren, J. Van Dyck, raadsleden.

De gemeenteraad hield 6 vergaderingen.

Op 1 Jan. 1886 waren er 2589 inwoners (1339 mannen, 1250 vrouwen). Aantal geboorten 82, overlijdens 62, huwelijken 14.

Ter vergelijking :

Op 1 Jan. 1936 waren er 5665 inwoners (2848 mannen, 2817 vrouwen).

DE ILLUSTRATIE VAN HET JAARBOEK

De uitslaande kaart van Wuustwezel werd samengesteld en geteekend door FRANS VERSTRAELEN.

De letterversiering bij het begin van elk hoofdstuk is van JAN VERVOORT.

De vignetten stellen typische hoekjes van Wuustwezel voor :

H. (blz. 5) De kerktoeren van Wuustwezel, gezien van op de Hofdreef.

A. (blz. 7) Hoekingang met afdak van een schuur der Gasthuishoeven.

R. (blz. 20) De beek (Kleine Aa) in de Gasthuisbeemden.

W. (blz. 37) Het « Hof van Wuustwezel » (achterzijde).

P. (blz. 50) Het nieuw gemeentehuis (voormalig Kasteel Hens) achterzijde.

K. (blz. 94) De Brouwerij « De Koning van Spanje » eertijds « De Wildeman ».

M. (blz. 98) « Het Bouwken » in het Marum (Eertijds Watermolen der Heeren van Wuustwezel en Westdoorn).

J. (blz. 137) « Het Bouwken » gezien langs den zuidkant.

I. (blz. 144) St. Willebrorduskapel te Westdoorn.

O. (blz. 155) Het oud-gemeentehuis.

INHOUD

Ons eerste Jaarboek	5
De Geschiedenis der Kempische Heide. — <i>Floris Prims</i> .	7
De plaatsnaam Wuustwezel. — <i>Karel C. Peeters</i> . . .	20
Noordwatering van Wuustwezel. — <i>Jos. Van der Jonckheyd</i>	37
De familie van Beeck te Wuustwezel. — <i>Karel C. Peeters</i> .	50
Een kleine Kroniek uit de jaren 1642-1652. — <i>K. C. P.</i> .	94
Geschiedenis van Wuustwezel in 20 Hoofdstukjes. — <i>Karel C. Peeters, Jan en Jozef Vervoort</i>	98
1. Weiden, boschen, broek en gooren.	
2. De Biest en de driehoekje dorpsplaats.	
3. St. Lambertus en St. Willibrordus, de eerste geloofspredikers.	
4. Paus Alexander IV neemt de kerk van Wesel onder zijn bijzondere bescherming, (1257).	
5. Hendrik van Wilre sneuvelt in den slag der Gulden Sporen (1302).	
6. Geestelijk en wereldlijk gezag te Wuustwezel.	
7. De Wuustwezelsche Dorpskeuren.	
8. De Rozendaalsche vaart wordt gegraven (1536).	
9. Beroerde tijden. De gilden komen ter hulp.	
10. Grenzen van Wuustwezel.	
11. De Heeren van Wuustwezel en Westdoorn.	
12. De Wuustwezelsche gilden.	
13. De mannen van Malbroek maken goeden sier.	
14. Heide ontginning ten tijde van Maria Theresia.	
15. De steenweg van Napoleon (1806-11).	
16. Kozakken en Franschen leveren slag nabij Wuustwezel (1813).	
17. De burgemeester van Wuustwezel Orangist.	
18. De gemeente bouwt een echte school.	
19. De Postmeester uit het Posthuis overleed in 1875.	
20. De Duitsche vlag op den toren (1914).	
Het Testament van Jacob van der Rijt, heer van Wuust- wezel en Westdoorn (1698). — <i>K. C. P.</i>	137
Wat elders over Wuustwezel verscheen	144
Het voormalig Hoogaltaar	144
Geschiedenis van Vlaanderen	152
Een eeuw, een halve eeuw geleden (1836-1886-1936) .	155
De illustratie van het Jaarboek	163

—
DRUKKERIJ
L. BRAECKMANS-VAN AKEN
BRECHT
—